

คำแปล
จากเทววงศ์
พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา

959.3

๑495๗

ห้องพิมพ์

พิมพ์และโรงพิมพ์รับพิมพ์
เชียงใหม่

คำแปล

มเหศวรพงศ์ พงศาวดารเมืองศรีสุพรรณ

บุตร ธิดา

พิมพ์แรกในงานฉลองอายุครบ ๖ รอบ

ขอ

นางกิมฮ้อ นิพนธ์นิพนธ์

วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๐

หน้าปก

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์

ตบมก

ศูนย์วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ
ห้องสมุด

ภาควิชา

บรรณารักษ์

๒๕๖

ห้องสมุด

๙๕๙. ๓

๑ ๔๙๕ ๗

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

(๔)

คำแปล

คำนำ

มเหศวรพงศ์ พงศ์การเมืองนครปุษยไสย

บุตร วิชา

พิมพ์แรกในงานฉลองอายุครบ ๖ รอบ

ขอ

นางกิมฮ้อ นิพนธ์นิพนธ์

วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๐

คำนำ

นายไกรศรี นิมมานเหมินท์ ได้รับมอบฉันทะของบรรดาพี่น้องซึ่งเป็นบุตรธิดาของนางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์ มาแจ้งแก่ข้าพเจ้าว่า ประสงค์จะขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่องจามเทวีวงศ์ เพื่อแจกในงานฉลองอายุครบรอบปีที่ ๖ ของมารดา กำหนดวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ และได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำนำให้ตามเคย ข้าพเจ้ายินดีอนุญาตพร้อมกับเขียนคำนำนี้ให้ตามความประสงค์ เพื่อเป็นเครื่องแสดงไมตรีจิตแก่นายไกรศรี นิมมานเหมินท์ และเป็นเครื่องแสดงปฏิการคุณแก่นางกิมฮ้อผู้ซึ่งข้าพเจ้าเคารพและนับถือ

หนังสือเรื่องจามเทวีวงศ์นี้ นับเป็นพงสาวดารสำคัญเรื่องหนึ่งของดินแดนทางภาคเหนือซึ่งเป็นดินแดนที่เคยเจริญรุ่งเรือง มีศิลปวัฒนธรรมสูงมาแต่โบราณกาล มีตำนานและพงสาวดารที่ท้าวผู้รู้แก่ใจทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาบาลี ส่วนที่เป็นภาษาบาลีนั้น เรื่องที่นับถือกันว่าเป็นเรื่องสำคัญสืบมาแต่โบราณมีอยู่ ๔ เรื่อง คือ รัตนพิมพวงศ์ (ตำนานพระแก้วมรกต) เรื่องหนึ่ง สิทิงกนิทาน (นิทานพระพุทธสิหิงค์) เรื่องหนึ่ง จามเทวีวงศ์ พงสาวดารเรื่องเมืองหริปัญไชย เรื่องหนึ่ง และชินกาลมาลีปกรณ์ คัมภีร์กล่าวถึงประวัติพระพุทธศาสนาตลอดจนประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองในแคว้นล้านนาไทย เรื่องหนึ่ง

เฉพาะเรื่องจามเทวีวงศ์นี้ พระโพธิ์รังสี พระภิกษุชาวเชียงใหม่ ซึ่งมีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีได้แต่งขึ้นไว้ แท้จะแต่งขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏ แต่ประมาณว่า แต่งมาแล้ว ๔๐๐ ปีแล้ว เนื้อเรื่องกล่าวถึงกำเนิดนครหริปัญไชย (หรือหริภุญชัย) และเรื่องเกี่ยวกับกษัตริย์ที่ปกครองนครหริปัญไชย ตลอดจนเหตุการณ์สำคัญ ๆ ของนครนี้ กรมการขอพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนคร ได้ให้พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) ปรีชญ กับพระญาณวิจิตร (สิทธิ โสจนาพันธ์) เปรีชญ ช่วยกันแปลเป็นภาษาไทยไว้เมื่อรัชกาลที่ ๖ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงเลือกถวายให้เจ้าการารักษ์ พระราชชายาในรัชกาลที่ ๕ จัดพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ในงานศพเจ้าทิพเนตรอินทวโรธสุริยวงศ์ ชายาของเจ้าอินทวโรธสุริยวงศ์ ซึ่งได้เป็นเจ้านครเชียงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในการพิมพ์คราวนั้น ได้พิมพ์ภาษาบาลีกับคำแปลเทียบกัน

ไว้ในหน้าเดียวกัน เพื่อให้ผู้สนใจศึกษาสอบทานทั้งบาลีและคำแปลได้สะดวก และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ได้ทรงพระนิพนธ์คำอธิบายให้พิมพ์ไว้ด้วย ในการพิมพ์คราวนี้ เนื่องจากมีเวลาจำกัด ผู้ขออนุญาตของคหิมพ์ภาษาบาลี กองพิมพ์แก้ไขเฉพาะคำแปลภาษาไทย และให้นำคำอธิบายที่สมเด็จพระเจ้ากรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ที่พิมพ์ไว้ด้วย

ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของนายไกรศรี นิมมานเหมินท์ และพี่น้อง ซึ่งเป็นบุตรธิดาของนางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์ ได้พร้อมใจกันจัดพิมพ์หนังสือจากเทวียงค์ อันเป็นพงศาวดารสำคัญของไทยแจกเป็นวิทยาทานในการบำเพ็ญกุศลฉลองอายุครบรอบปีที่ ๖ ของนางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์ ผู้เป็นมารดาในครั้งนี้ จงเป็นมหากุศลคลบ้นกาลให้นางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์ เจริญด้วยจตุรพิธพร มีอายุยืนนาน เป็นมิ่งขวัญของบุตรธิดาและวงศ์ตระกูลสืบไปตลอดกาลนาน เทอญ.

ร.ท. อ. ช. น.

แต่ นางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์
ในวันมีอายุครบ ๖ รอบบริบูรณ์
วันที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๐

อันพระคุณของบิดามารดานั้น บรรดาบุตรและธิดาต่างก็พากันทราบเป็นอย่างดีว่า จะหาอะไรมาทดแทนก็ไม่อาจจะเพียงพอได้ จึงได้แต่พากันเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน เพื่อให้ท่านได้เกิดความสุขกายสบายใจ ในการที่ท่านได้ให้ความปรานีทะนุถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูบุตรธิดา จนกระทั่งเติบโตสามารถประกอบอาชีพทำมาหากินได้ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมที่สำคัญยิ่ง

ดังนั้นเมื่อถึงวันครบรอบปีที่สำคัญของบิดามารดา บุตรและธิดาจึงต่างพร้อมใจกันจัดทำหนังสือขึ้น เพื่อจะได้เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงพระคุณของท่านไว้

สำหรับ นายกิม นิมมานเหมินท์ ผู้เป็นบิดานั้น บุตรธิดาพร้อมใจกันพิมพ์หนังสือเรื่องเครื่องถ้วยสังคัมภ์ แก่งโคย นายไกรศรี นิมมานเหมินท์ บุตรชายคนโต เพื่อแจกจ่ายแก่ญาติมิตรเป็นที่ระลึกไปแล้วเมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๓ ซึ่งเป็นวันครบรอบ ๖ ปีของท่าน

และบัดนี้ นางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์ ผู้เป็นมารดา จะมีอายุเวียนมาบรรจบครบ ๖ รอบบริบูรณ์ ในวันที่ ๒๐ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ นี้ บุตรธิดาจึงได้พร้อมใจกันจัดทำหนังสือเรื่องงามเทววงศ์ แก่งโคย พระโพธิ์รังสืมหาเถร แห่งสำนักวัดศรีมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) เชียงใหม่ ในพุทธศักราชที่ ๒๑ (ประมาณสี่ร้อยปีเศษมาแล้ว) ซึ่งเป็นตำนานของเมืองลำพูน สมเด็จพระยาเจ้าราชานุภาพไค้ทรงจัดทำขึ้นเมื่อ

พ.ศ. ๒๕๖๓ การที่บุครธิดาได้เลือกพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้น ก็เพราะหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้คงจะมีส่วนอำนวยประโยชน์ให้แก่นักศึกษา ได้ค้นคว้าประวัติศาสตร์โบราณคดีและวัฒนธรรมของลานครไทยได้ไม่มากนักน้อย

นางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์ ผู้เป็นมารดาได้ทะนุถนอมกล่อมเกลาลูกบุครธิดา ทั้ง ๖ คน และหลานอีก ๑๔ คน ให้มีความประพฤติตนสมกับเป็นพลเมืองและชาวพุทธที่ดี อันประกอบไปด้วยกตัญญู กตเวที ซื่อสัตย์สุจริต ให้มีความเมตตากรุณาแก่มนุษย์และสัตว์ สงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ที่ควรช่วย ทั้งยังได้ให้การศึกษาก่อนเป็นการสร้างพื้นฐานให้แก่บุครธิดา ทุกคน จนสามารถประกอบอาชีพอันมีเกียรติและมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ที่ตนพึงมีแก่สังคมส่วนรวมอีกด้วย

ดังนั้นในโอกาสที่ นางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์ จะมีอายุครบ ๖ รอบ ในวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ นี้ ทั้งบุครธิดาและหลานของนางกิมฮ้อทุกคนจึงตั้งใจปรารภให้นางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์ จงมีความสุขความเจริญ มีอายุยืนนาน มีวรรณผ่องใส มีอนามัยดี เพื่อคงเป็นศรีแก่วงศ์สกุล และเป็นหลักสำหรับเคารพสักการะแก่บุครหลานตลอดไปชั่วกาลนาน

บุตร, ธิดา (ตามลำดับอายุ)

นายไกรศรี นิมมานเหมินท์	(นางจรรยา)
นายพิสุทธิ นิมมานเหมินท์	(ม.ร.ว. พันธุ์ชมพูนุท)
นายอัม นิมมานเหมินท์	(นางนาตาลี, ต่อมาสมรสกับนายประคอง)
นายเรือง นิมมานเหมินท์	(นางบุพผัตต์)
นางแจ่มจิตต์ เลาหวัณน์	(นายวิชัย)
นางอุณณ์ ชลิตา	(นายบวร)

หลาน (ตามลำดับอายุ)

นางสาวณัฐนิช นิยมมานheimันท์	(ธิดานายพิสุทธิ และ ม.ร.ว. พันธุ์ชมพูนุท)
นายธรรินทร์ นิยมมานheimันท์	(บุตรนายไกรศรี และนางจรรยา)
นางสาวแว่นทิพย์ นิยมมานheimันท์	(ธิดานายเรือง และนางบุพพันธ์)
นายสุทธิพันธุ์ นิยมมานheimันท์	(บุตรนายพิสุทธิ และ ม.ร.ว. พันธุ์ชมพูนุท)
นายศิริพันธ์ นิยมมานheimันท์	(บุตรนายไกรศรี และนางจรรยา)
นายณภดล เลหาวัฒน์	(บุตรนางแจ่มจิตต์ และนายวิชัย)
นายอนันต์ชัย นิยมมานheimันท์	(บุตรนายอัน และนางนาตาลี)
นายชัยพันธุ์ นิยมมานheimันท์	(บุตรนายพิสุทธิ และ ม.ร.ว. พันธุ์ชมพูนุท)
นายจุฬพล ชุตินา	(บุตรนางอนุณี และนายบวร)
นายสมยศ นิยมมานheimันท์	(บุตรนายเรือง และนางบุพพันธ์)
นายธาดา เลหาวัฒน์	(บุตรนางแจ่มจิตต์ และนายวิชัย)
นายเนห์ นิยมมานheimันท์	(บุตรนายอัน และนางนาตาลี)
เด็กหญิงวราบุษ เลหาวัฒน์	(ธิดานางแจ่มจิตต์ และนายวิชัย)
เด็กหญิงนพัส นิยมมานheimันท์	(ธิดานายอัน และนางประคอง)

ชามเหล็ก

สารบัญ

	หน้า
อธิบายเรื่องงานเทววงศ์	[๑]
ปริเลท ๑ ทาฉานมัสการ แล้วถวายพระพุทธรองค์ทรงพยากรณ์ที่ประดิษฐาน พระศรีรัตน	๑
ปริเลท ๒ ว่าด้วยอุบัติพระฤๅษี ๔ องค์ จนถึงพระฤๅษีवासुเทพสร้างมิกสังฆนคร สร้างปฐมนคร สร้างอวิทูรนคร สร้างรัมนนคร	๘
ปริเลท ๓ ว่าด้วยพระฤๅษีवासุเทพกับพระฤๅษีสฤกกัณฑ์ สร้างหริปัญไชนนคร	๑๘
ปริเลท ๔ ว่าด้วยพระฤๅษีสฤกกัณฑ์ ขอนางจามเทวีราชาธิราชพระเจ้าละโว้ ไป ครองหริปัญไชนนคร	๒๖
ปริเลท ๕ ทอนปลาย และ ๕-๖ ฉบับเก็บความขาด ได้นำใจความในชั้นกาล มาตีปรกรณ์มาแทรกให้เต็ม ว่าด้วยความบังเกิดขึ้นของหริปัญไชนนคร จนถึงพระเจ้านิลักขราชมารบหริปัญไชนนคร	๓๑
ปริเลท ๗ ว่าด้วยสงครามพระเจ้ามหันตยศ กับพระเจ้านิลักขราช	๓๗
ปริเลท ๘ ว่าด้วยราชาภิเษกพระเจ้ามหันตยศ	๔๒
ปริเลท ๙ ว่าด้วยอุบัติของเขलगนคร	๔๘
ปริเลท ๑๐ ว่าด้วยสร้างอาลัยปางนคร	๕๕
ปริเลท ๑๑ ว่าด้วยพระนางจามเทวีสิ้นพระชนม์	๖๖
ปริเลท ๑๒ ว่าด้วยลำดับกษัตริย์ ๒๘ พระองค์	๗๒
ปริเลท ๑๓ ว่าด้วยแผ่นดินพระเจ้าอาทิตย์ราช	๘๓
ปริเลท ๑๔ ว่าด้วยสงครามพระเจ้าอาทิตย์ราชกับพระเจ้าละโว้	๙๐
ปริเลท ๑๕ ว่าด้วยพระเจ้าอาทิตย์ราชพบพระบรมธาตุ	๑๐๒

อธิบายเรื่องจามเทวีวงศ์

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชวังราชานุภาพ

เหตุที่หนังสือพงสาวดารที่แต่งในมณฑลภาคพายัพแต่โบราณ จึงแต่งในภาษาไทยบ้างแปลแต่งในภาษาบาลีบ้าง อันเหตุที่แต่งในภาษาไทยนั้นไม่ต้องอธิบายก็จะเข้าใจได้ง่าย เพราะภาษาไทยเป็นภาษาของชาวเมือง ผู้ที่แต่งหนังสือก็เป็นไทย การที่แต่งในภาษาไทยย่อมเป็นธรรมดา แต่เหตุที่แต่งในภาษาบาลีนั้นเนื่องด้วยเรื่องตำนานพระพุทธศาสนาในประเทศนี้ จำต้องเล่าเรื่องประวัติของศาสนวงศ์จึงจะทราบเหตุได้แจ่มแจ้ง

ตามเค้ามูลที่ปรากฏในกาลบัดนี้ พระพุทธศาสนาแรกมาประดิษฐานในประเทศของเราเมื่อพระพุทธศักราชล่วงได้ประมาณ ๒๓๕ ปี^(๑) ครั้นพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นพุทธศาสนูปถัมภก ให้พระสงฆ์ทำตติยสังคายนาที่เมืองปาตลีบุตรแล้ว ทรงพระอาราธนาพระเถระานุเถระให้มาเที่ยวสั่งสอนพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ มีลังกาทวีปและสุวรรณภูมิประเทศ คือประเทศของเรานี้เป็นกัน ลัทธิพระพุทธศาสนาในชั้นนั้นบูชาพระสถูป และรูปพระธรรมจักรเป็นที่หมายแทนองค์สมเด็จพระศาสดายังหาได้ทำพระพุทธรูปไม่ พระไตรปิฎกซึ่งผู้สังคายนาใช้เป็นภาษาบาลี มีโบราณวัตถุที่ขุดได้ในบริเวณพระปฐมเจดีย์ปรากฏอยู่เป็นหลักฐานว่า พระพุทธศาสนาได้มาประดิษฐานในประเทศนี้แต่ชั้นนั้น ครั้นต่อมาพวกพุทธศาสนิกชนชาวอินเดียก็ก่อสร้างพระพุทธรูปขึ้น แบบอย่างก็แพร่หลายมาถึงประเทศนี้ และประเทศอื่นที่ถือพระพุทธศาสนาด้วยกัน คือลังกาทวีปเป็นต้น

จนเมื่อเวลาก่อนมาเมื่อพระพุทธศักราชได้ประมาณ ๖๗๐ ปี เกิดลัทธิมหายานขึ้นในพระพุทธศาสนาซึ่งถือกันในเมืองอินเดีย พระเจ้ากนิษกะซึ่งครองกันธารราชเป็นพุทธศาสนูปถัมภกฝ่ายลัทธิมหายาน ให้พระสงฆ์ทำสังคายนาพระไตรปิฎกแปลงไปเป็นภาษาสันสกฤต และรวมมหายานเอาลัทธิไสยศาสตร์เข้ามาเจือปน สมมุติพระพุทธเจ้าแลพระโพธิสัตว์เพิ่มเพิ่มขึ้นอีกมากมายหลายพระองค์ ที่ในเมืองอินเดียจึงเกิดถือพระพุทธศาสนาเป็น ๒ ลัทธิ ลัทธิ

(๑) ศักราชที่กล่าวนี้ว่าตามหนังสือมณฑล

ก็เรียกว่าลาวกาน (หรือหินกาน) ลัทธิใหม่เรียกว่ามหายาน ลัทธิมหายานก็ได้มาถึง
ประเทศนี้เหมือนลัทธิลาวกานซึ่งมาก่อน ยังมีพระพุทธรูปและรูปพระโพธิสัตว์ต่าง ๆ ทั้งที่
เป็นรูปหล่อด้วยโลหะและเป็นรูปพิมพ์ด้วยดินเผาบ้างดินดิบบ้างปรากฏอยู่ พระไตรปิฎกที่
แปลลงเป็นภาษาไทยลังกาก็ยังปรากฏทั้งในอักษรจารึกและในคำสวด ยกเป็นตัวอย่าง เช่นคำรับ
ธรรมกถุในการบรรพชาแต่ก่อนที่ได้รับเป็นภาษาบาลีเที่ยว ๑ แล้วได้รับเป็นภาษาลังกาก็
อีกเที่ยว ๑ เห็นเป็นกัน แม้พระปริตรต่าง ๆ ที่พระสงฆ์สวดเช่น "สมุพุทธะ" ก็น่าจะเป็น
ปริตรในลัทธิมหายานมีปะปนอยู่ไม่น้อย คงจะถือทั้ง ๒ ลัทธิปะปนกันอยู่ตลอดสมัยกาลอัน
หนึ่งทั้งในประเทศนี้และในลังกาทวีป

ต่อมาเมื่อพระพุทธศักราชได้แก่ร้อยปีเศษ พระพุทธโฆษาจารย์เป็นผู้ทรงพระ
ไตรปิฎกร่างฝ่ายลาวกานอยู่ในอินเดีย ไปถึงลังกาทวีปไปเห็นพระไตรปิฎกวิปลาด ทำนอง
จะปะปนกันทั้งภาษาบาลีและลังกาก็ได้แก่เป็นอรรถกถาไว้ในภาษาสิงหลก็มาก พระ
พุทธโฆษาจารย์จึงพยายามแปลพระไตรปิฎกในสิงหลทวีปกลับเป็นภาษาบาลี เมื่อพระพุทธ
ศักราชได้ ๔๕๖ ปี ซึ่งเรานับเข้าในมหาสังคายนาเป็นครั้งที่ ๖ เพราะพระไตรปิฎกชุดนี้ ได้
เป็นกันแบบฉบับในประเทศของเราสืบมาจนทุกวันนี้

ตั้งแต่พระพุทธโฆษาจารย์ทำสังคายนาแล้ว ทางอินเดียพระพุทธศาสนาก็เสื่อม
ทรามลงโดยลำดับมา เพราะถูกพวกถือศาสนาพราหมณ์และพวกถือศาสนาอิสลามเบียดเบียน
ตีก่อกันมาช้านาน การที่นานาประเทศเกี่ยวข้องกับอินเดียด้วยถือพระพุทธศาสนาด้วยกัน
จึงเป็นอันขาดสูญไป ต่างประเทศต่างก็ตีก่อกันมาตามลัทธิของตน

เมื่อพระพุทธศักราชได้ประมาณ ๑๖๐๐ ปี พระเจ้าอนูรุ (หรือที่เรียกกันอีกอย่าง
หนึ่งว่า พระเจ้าอะโนระทามังช่อ) ครองประเทศพม่าทั้งเมืองพุกามเป็นราชธานี เป็นพระ
เจ้าราชธีราช มีอาณาพม่าแผ่มาจนตลอดเมืองน้อยใหญ่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้น พระเจ้า
อนูรุณนาราชทรงศรัทธาเลื่อมใสเป็นพุทธศาสนูปถัมภกคล้ายพระเจ้าอโศกมหาราช และ
ครั้งนั้นประจวบที่ในลังกาทวีปศาสนาวงศ์เป็นเจลาจล เหตุด้วยพวกที่มีพมิจลาทีฐได้ครอบ
ครองบ้านเมืองกำลังพระภิกษุสงฆ์เสียหมด ครั้นพระเจ้าวิไชยพาหุศิริส่งโยโธธิเชือกษัตริย์
สิงหลให้พระยาเศรษฐี ให้มาขอคณะสงฆ์ที่เมืองพุกาม^(๑) ไปให้อุปสมบทที่ศาสนาวงศ์ให้กัน

(๑) โยโธนี้ชื่อพม่าวงศ์เรียกว่า อารามคณะประเทศ

มีในลังกาทวีป พระเจ้าอนูรุธจึงขอกักพระไตรปิฎกที่พระพุทธโฆษาจารย์ได้ทำสังคายนา
มาในเมืองพุกาม เป็นมูลเหตุที่สงฆมณฑลทางประเทศนี้จะได้เกี่ยวเนื่องกับสงฆมณฑลใน
ลังกาทวีปกันขึ้นมา เพราะชาวลังการับอุปสมบทแก่สงฆ์ทางประเทศนี้ ฝ่ายทางประเทศ
นี้ให้พระไตรปิฎกของชาวลังกามาเป็นแบบฉบับ พระไตรปิฎกทางประเทศนี้ จึงกลับเป็น
ภาษาบาลีกันขึ้นมา

ล่วงสมัยพระเจ้าอนูรุธมาถึงเวลาที่พวกไทยลงมามากขึ้นบ้านเมืองเป็นอิสระอยู่ที่
เมืองเวียงแสนแลที่เมืองสุโขทัย แลมีไทยอีกพวกหนึ่งซึ่งเราเรียกว่าไทยใหญ่หรือเงี้ยว ไป
ตั้งบ้านเมืองเป็นอิสระอยู่ในแดนพม่า จึงเกิดเป็นประเทศมอญ พม่า ไทยใหญ่ ไทยน้อย
แลลานนาไทย ลานช้าง ล้วนถือพระพุทธศาสนาตามลัทธิที่พระเจ้าอนูรุธได้ทรงจัดไว้ด้วย
กันทั้งนั้น แต่พวกขอมข้างฝ่ายใต้ยังถือศาสนาพราหมณ์อยู่ตามเดิม

ส่วนลังกาทวีปนั้น เมื่อพระพุทธศักราชใกล้จะถึง ๑๘๐๐ ปี มีมหाराชนอีก
พระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าพระเจ้าปรักรมพาหุ มีอานุภาพปราบปรามเสี้ยนศัตรูได้บ้าน
เมืองทั้งปวงในลังกาทวีปไว้ในพระราชอาณาเขตหมดแล้ว ทรงปรารภถึงศาสนวงศ์ซึ่งทรุก
โทรมเพราะเหตุที่มีพวกมีจิตวิญญูเข้าแทรกแซงจนแตกต่างกันเป็นหลายลัทธิ จึงทรงดำริ
จัดพวกมีจิตวิญญูเสียแล้ว ให้ประชุมสงฆ์ทำสังคายนาพระธรรมวินัยอีกครั้ง ๑ ซึ่งในตำนาน
สังคายนาของเรานั้นเป็นมหาสังคายนาครั้งที่ ๗ (แล้วทำเมื่อพุทธศักราชล่วงได้ ๑๕๘๘)
สงฆมณฑลในลังกาทวีปก็กลับรุ่งเรืองขึ้น เมื่อภิกษุคัพทอนันต์ปรากฏมาถึงประเทศนี้ ก็มี
พระสงฆ์พม่า มอญ ไทย พวกนี้เลื่อมใสไปศึกษาในลังกาทวีป แล้วรับลัทธิลังกาวงศ์ ซึ่งสัง
คายนาครั้งพระเจ้าปรักรมพาหุ มาสั่งสอนในประเทศนี้เมื่อพระพุทธศักราช ๑๘๑๓ ปี^(๑)
แต่ความเลื่อมใสในลัทธิลังกาวงศ์ก็เจริญแพร่หลายในประเทศไทยมอญพม่าทั่วไป จนถึง
พระเจ้าแผ่นดินให้นิมนต์พระเถระชาวลังกามาเป็นครูบาอาจารย์ แลทรงยกย่องพระภิกษุ
ซึ่งได้ไปเล่าเรียนแลบวชแปลงเป็นลังกาวงศ์มาแต่ลังกาทวีปให้เป็นสงฆ์มากโดยมาก
เพราะฉะนั้นจึงมีพระภิกษุไทยมอญพม่าพากันไปศึกษายังลังกาทวีปไม่ขาดมาช้านาน

ก็แลการที่พระภิกษุไทยมอญพม่าไปศึกษาพระธรรมวินัยในลังกาทวีปนั้น ผู้ที่
ไปไม่รู้ภาษาลิงหล ฝ่ายพระเถระในลังกาทวีปผู้เป็นครูบาอาจารย์ก็ไม่รู้ภาษาไทยมอญพม่า

(๑) กล่าวตามจารึกถ้ำอชัน ของพระเจ้าหงสาวดีธรรมเจดีย์พุทธเจ้า

จำต้องผูกแสร้งกันโดยภาษาบาลี เพราะฉะนั้นการเล่าเรียนภาษาบาลี จึงเป็นการสำคัญ แลจำเป็นของพระภิกษุไทยมอญพม่าที่ไปศึกษา ทั้งที่จะอ่านหนังสือพระไตรปิฎก แลในการที่จะผูกจากกับครูบาอาจารย์ ด้วยเหตุนี้พระภิกษุที่ได้ไปศึกษาในลังกาทวีปจึงรู้ภาษาบาลีแตกฉานโดยมาก บางองค์ถึงสามารถจะแต่งหนังสือในภาษาบาลีได้ (เช่นเดียวกับนักเรียนไทยที่ไปเล่าเรียนในประเทศยุโรปในชั้นหลังนี้ บางคนก็อาจจะแต่งหนังสือในภาษาฝรั่งเศสโดยทำนองเดียวกัน) ครั้นพระภิกษุเหล่านั้นกลับมาบ้านเมืองก็เอาวิธีที่ได้เล่าเรียนในลังกาทวีปมาสั่งสอนในประเทศของคน พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงพระราชศรัทธาท่านบำรุง้วยกันทุก ๆ ประเทศ ยกตัวอย่างทั้งพระเจ้าติโลกราชเมืองเชียงใหม่ ถึงทำสังคายนาพระไตรปิฎก ซึ่งตำนานของเรานับเป็นมหาสังคายนาครั้งที่ ๘ เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๐๒๐ เพราะเหตุฉะนั้นความรู้ภาษาบาลี จึงมาเจริญขึ้นในประเทศเหล่านี้ จนถึงได้แต่งหนังสือในภาษาบาลีขึ้นหลายกัมภีร์ ว่าแต่เฉพาะหนังสือภาษาบาลีที่แต่งในประเทศลานนาไทย คือมณฑลพายัพทุกวันนี้ ที่มีฉบับอยู่ในหอพระสมุดสำหรับพระนครถึง ๑๖ กัมภีร์ คือ

๑. โยชนาวินัย ๒. คันทิปาติโมกข์ ๓. สีมาสังกรวินิจฉัย ๔. มังกลัตถทีปนี ๕. ทิปปินเวสสันตรชาดก ๖. จักกวาฬทีปนี ๗. ฐีกาสังขยาปกาสะ ๘. สัทธัมมสังกะระ ๙. สารัตถสังกะระ ๑๐. จามเทวีวงศ์ ๑๑. ชินกาลมาลินี ๑๒. โยชนาบาลี อภิธัมมสังกะระ ๑๓. โยชนาฐีกาอภิธัมมสังกะระ ๑๔. โยชนาสัตถกปกรณานิธรรม ๑๕. โยชนามูลกัจจายน ๑๖. ปัททกมโยชนสัททกตเภทจินดา หนังสือพระกัมภีร์อื่นซึ่งแต่งทางประเทศนี้น่าจะมีอีก ทั้งเช่นปัญญาสชาดกเป็นต้น ก็กล่าวกันว่าแต่งในประเทศนี้ แต่ไม่ได้บอกไว้ในกัมภีร์เหมือน ๑๖ กัมภีร์ที่กล่าวมา จึงมิได้เอามาลงในบัญชี

บรรดาหนังสือซึ่งแต่งด้วยภาษาบาลีในประเทศเหล่านี้ มักอยู่ใน ๒ ประเภท คืออธิบายพระธรรมวินัยตามอย่างอรรถกถาฐีกาแลโยชนาของลังกาประเภท ๑ แต่งเรื่องตำนานศาสนวงศ์ ตามอย่างหนังสือที่ปวงศ์แลมหาวงศ์ของลังกาประเภท ๑ หนังสือตำนานแต่งด้วยภาษาบาลีในมณฑลพายัพ ที่นับถือกันว่ามี ๔ เรื่อง คือ

๑. เรื่องรัตนทิมพวงศ์ ว่าด้วยเรื่องตำนานพระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต พระพรหมราชบัญญัติว่าแต่งเมื่อปีระกา (สันนิษฐานว่า พ.ศ. ๑๔๗๒) เรื่อง ๑

๒. เรื่องสิทธิคนิทาน ว่าด้วยตำนานพระพุทธรูปอันทรงพระนามว่า พระพุทธ

สิงห์ (อันประคิษฐานอยู่ในพระที่นั่งพุทธไสสวรรย์ ณ พัทธมทัตถสถานบัดนี้) พระโพธิ-
รังสี แท้งเมื่อปีใดไม่ปรากฏ เรื่อง ๑

๓. เรื่องจามเทวีวงศ์ ว่าด้วยเรื่องพงสาวการเมืองทริบุฏไชย พระโพธิรังสี
แท้งอีกเรื่อง ๑

๔. เรื่องชินกาลมาลินี^(๑) ว่าด้วยเรื่องตำนานพระพุทธานุภาพประคิษฐานใน
ประเทศลานนาไทย ตอนกันพระรัตนปัญญา แท้งเมื่อปีชวศ พ.ศ. ๒๐๕๔ ตอนปลาย (เข้า
ใจว่าผู้อื่นแท้ง) ว่าด้วยเรื่องพงสาวการเมืองเชียงใหม่ลงมาจนปีกุน พ.ศ. ๒๐๘๐ เรื่อง ๑

ว่าเฉพาะเรื่องจามเทวีวงศ์ที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ ต้นฉบับเดิมแท้งเป็นหนังสือ
๑๕ ปริเฉท แบ่งเรื่องเป็นตอน ๆ ดังบอกไว้ในสารบาญแล้ว หนังสือเรื่องจามเทวีวงศ์นี้
บรรดาฉบับที่มีอยู่ ทั้งที่ในหอหลวงแลซึ่งหามาได้จากที่อื่น ขาดผู้คงสองทุกฉบับ เห็นจะ
หายสูญมาช้านาน แต่เรื่องตรงที่หนังสือขาดไปนั้นมีอยู่ในหนังสือชินกาลมาลินี พระยา
ปริยัติธรรมธาดา ผู้แปล จึงคัดเอาความในหนังสือชินกาลมาลินีมาใส่ลงตรงที่ขาดให้เรื่อง
บริบูรณ์^(๒)

ส่วนการที่พิมพ์นั้น แรกก่อนได้เคยพิมพ์คำแปลไว้ก่อนกัน พิมพ์อรรถไว้ข้าง
ตอนท้ายเล่มสมุด เห็นว่ายังลำบากแก่นักเรียนที่ประสงค์จะสอบอรรถกับคำแปล จึงได้แก
ไขการพิมพ์เรื่องจามเทวีวงศ์ฉบับนี้ ให้พิมพ์อรรถกับแปลเคียงกันไปทุกประโยคให้สอบได้
สะดวก ถ้าจะอ่านแต่คำแปลแลอ่านแต่อรรถก็อาจจะอ่านได้สะดวกเหมือนกัน เห็นว่า
ดีกว่าอย่างก่อน เป็นแต่ต้องเพิ่มหน้ากระดาษขึ้นบ้างเล็กน้อย

การที่พระราชชายาทรงพิมพ์หนังสือจามเทวีวงศ์ขึ้นให้ได้อ่านกันแพร่หลายเป็น
ครั้งแรก^{๕๕} เชื่อแน่ว่าท่านทั้งหลายบรรดาที่ได้หนังสือนี้ไปอ่าน คงจะอนุโมทนาในพระกุศล
บุญราศรีซึ่งได้ทรงบำเพ็ญทั่วกัน

(๑) กรมศิลปากรได้ให้ ร.ท.ท. แสง มณีบุตร แปลใหม่ เรียกชื่อว่า ชินกาลมาลีปกรณ์

(๒) ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒ นี้ ได้นำข้อความในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ที่กรมศิลปากรให้ ร.ท.ท. แสง
มณีบุตร แปลใหม่ มาพิมพ์แทรกไว้แทน

พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

จามเทวีวงศ์ ประโยก ๑

ประโยก ๑ ถึงประโยก ๕

พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) แปล

นมัสการ สุกตัสส

สมเด็จพระชินสีห์เจ้า ผู้เป็นวงศ์พระอาทิตย์ผู้ประเสริฐพระองค์ใด ได้ถือเอา
กำเนิดในชาติมนุษย์แล้ว พระองค์ก็เป็นเจ้าเป็นใหญ่กว่าสัตว์สองเท้าทั้งหลาย มีพระกาย
อันงามส่องรัศมีสว่างข้างขวา ประคองว่าทวงมณีโชติอันรุ่งโรจน์อยู่นั้น ข้าพเจ้าขอ
นมัสการ ซึ่งสมเด็จพระชินสีห์เจ้าพระองค์นั้น (ทวย)

ชุมนุมธรรมทั้งหลายมีนัยต่างๆ ธรรมชาตินั้นใดเล่า มีอรรถอันลึกล้าคมมีภาพ
เต็มที ยากที่บุคคลจะเล็งเห็นได้ง่าย เพียงคำว่าเมธิพนธ์ผู้ภักดาอันอยู่ภายใต้เขาพระ
สิเนรุราช อันนักปราชญ์มีสมเด็จพระมุนีนาถเป็นต้นเสพยาแล้ว ข้าพเจ้าขอนมัสการซึ่ง
พระธรรมเจ้าอันทรงไว้ซึ่งอรรถอันสุขุมประเสริฐนั้น (ทวย)

ประชุมพระพุทธสาวกทั้งหลาย ผู้ควรซึ่งวัฏฐานอันบุคคลนำมาบูชา ผู้ควร
ซึ่งสักการะเครื่องต้อนรับแขก หมู่อื่นใด มีศีลบริสุทธิ์แล้ว สรรวมอันทรีย์เรียบร้อย ถึงซึ่ง
ธรรมอันอาจหาญแล้ว ข้าพเจ้านมัสการพระสงฆ์เจ้าผู้ประเสริฐ ผู้มีศีลคุณอันจำเริญดีแล้ว
หมู่หนึ่ง (ทวย)

ข้าพเจ้านมัสการแล้วซึ่งรัตนอันประเสริฐว่า “วัฏฏกุกกั” คือ ประชุมแห่งวัฏ
ทั้งสาม ดังนี้ ก็ได้ชื่อว่านมัสการแล้วซึ่งพระชินสีห์เจ้า กับทั้งทวยพระธากุอันแผ่กว้างไป
แล้วโดยที่ทั้งปวงทวย ซึ่งพระโพธิพฤกษ์อันประเสริฐทวย ขอให้กระทำซึ่งการรักษาก
ความไม่มีอันตรายแก่ข้าพเจ้า เทอญ

อันตรายทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ ขอจงกำจกไปให้วินาศ ทวยเทศอำนาจแห่ง
พระรัตนตรัยเจ้าอันประเสริฐ ข้าพเจ้ากำจกอันตรายทั้งหลาย ให้พินาศไปแล้ว จึงจักแปล
ซึ่งคำจารึกให้เป็นไป ณ กาลบัดนี้

บรรดาประเทศ คือพระนครทั้งหลายในเวลาโน้น ที่ขึ้นชื่อลือนามแล้ว พระนครที่ปฐุมิเป็นเมืองรื่นรมย์สำราญ มีชื่อเสียงโด่งดังมาก เพราะเป็นประเทศที่ประชุมเป็นพระราชมณเฑียรของพระจีนสี่เจ้า ทั้งประกอบด้วยแก้วเก้าเนาวรัตน์ต่าง ๆ มีหมู่ประชุมชน คือนายห้างพ่อค่านานาประเทศ ชนหลายชาติประชุมอยู่เป็นอันมาก มั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคสมบัติแลพัสคูปกรณ์เครื่องใช้สอยน้อยใหญ่ต่าง ๆ เป็นเมืองเกษมสำราญรื่นรมย์สนุกสบาย คล้ายกับเทวโลกอันเป็นรัชมณฑลของเทวกาทั้งหลาย

การที่จะกล่าวความตามสำนวนภาษาไทยของนักปราชญ์ทั้งหลาย ผู้กล่าวคำอันจารึกไว้แล้ว ภาษาไทยนั้นก็มีความอันเบา^(๑) มีอยู่ ไม่เป็นภาษาสมควรแก่ชาวเมืองของพระจีนสี่เจ้า ข้าพเจ้าจึงจัดแปลภาษาไทยนั้นขึ้นสู่อักษรโดยพยัญชนะแห่งบาลี ให้เป็นคำมีวรรณร้อยกรองไว้โดยบทแลกาถาอันเสนาะน่าฟัง อาจยังใจให้รื่นรมย์ได้ ทั้งจะได้เป็นเหตุให้บังเกิดความเลื่อมใสแก่สาธุสัปบุรุษชายหญิงทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เมื่อข้าพเจ้ากล่าวอยู่ซึ่งตำนานคำจารึกนั้น ขอท่านผู้สาธุสัปบุรุษทั้งหลาย จงตั้งใจสัทสัทกับไทยสักจักษุการพ เทอญ

ณ สมัยกาลครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้าของเราทั้งหลาย พระองค์เสด็จเข้าไปอาศัยเมืองพาราณสีแล้ว ทรงสำราญพระอิริยาบถทั้งสี่ อยู่ในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

มีคำปุจฉาว่า พระอิริยาบถทั้งสี่นั้น คือ อะไรบ้าง

คำอธิบายแก้วว่า อิริยาบถทั้งหลายสี่เหล่านี้ คือ พระเสด็จยืน ๑ ทรงดำเนิน ๑ ทรงนิสีทนาการ ๑ ทรงไสยาสน์ ๑ เรียกว่าจตุอิริยาบถ

อีกประการหนึ่ง สมเด็จพระสุกกเจ้ายังพระพุทธรักษาทั้งหลายทั้งปวงให้สำเร็จแล้ว พระองค์ทรงสำราญพระวิหารธรรม

พระคันถรณจารย์ เมื่อจะสำแดงพระพุทธรักษานั้น ด้วยบทกถากุภาษคาปุจฉาว่า "กถาเนพุทธรักษานี" ดังนี้ แล้วจึงได้กล่าวคำไขความโดยบาทพระคาถาแปลความว่า

คือพระองค์เสด็จไปมิลินทบาทในเวลาเช้า ๑ ทรงสำแดงธรรมในเวลาเย็น ๑ ทรงโอวาทภิกษุในเวลาค่ำ ๑ ทรงแก้ปัญหาคาเวตทาในเวลาเที่ยงคืน ๑ ครั้นกาลใกล้รุ่งอรุณไปแล้ว ทรงพิจารณาอุทฺตวัถที่ควรเป็นพุทธรเวไนยแลไม่ควร ๑.๗

(๑) เบาความ คืออ่อน

สมเด็จพระนุโปงควเจ้า

ได้ทำกิจทั้งหลายหน้าประการเหล่านี้ให้สำเร็จแล้ว

พระนุโปง

แต่จริงดังได้สัปดาห์มา ณ วันหนึ่งสมเด็จพระชินสีห์เจ้าทรงเสด็จพระญาณส่องโลก
ได้ทอดพระเนตรเห็นพวกเมงคบุตรทั้งหลายเป็นอันมากพากันเที่ยวอยู่ในป่า อาศัยในบ้าน
เรียกขานโรหคามในป่าใหญ่ปุพพุนิไสย ได้ฉายเข้าไปอยู่ในดวงฉายพระญาณ จึงควรที่
พระองค์จะทรงประทานโอวาทแลอนุสาสน์สอน

ครั้นเวลาเช้า ก็เสด็จจากพระแท่นไสยาสน์ ทรงทำการชำระพระสรีริกแล้ว
ทรงบาตรจีวรแล้ว สมเด็จพระชินสีห์เจ้า ก็เสด็จไปโดยประเทศอากาศแล้ว เสด็จลงสู่ป่าไม้
ทรงประทับยังกันทวาลพฤกษ์ต้นหนึ่ง อันเป็นที่น่าสำราญอยู่ในท่ามกลางระหว่างบ้านทั้งสอง
คือบ้านโกนคคามกับบ้านขโรหคาม

เพราะเหตุนี้ ประชุมชนชาวเมือง จึงได้พากันมาเรียกเรื่องที่ตำบลนั้นว่า
มานทวาน เมื่อพระองค์เสด็จเข้าไปสู่ประเทศโคนไม้แล้ว ได้ชวนบาตรไว้ที่กิ่งไม้ ทรง
ห่มคลุมจีวรแล้วทรงถือไว้ซึ่งบาตรอันงาม แล้วทรงไม้ธารพระกรเสด็จสัญจรเข้าไปสู่บ้าน
เพื่อบิณฑบาต

ณ กาลครั้งนั้น พวกเมงคบุตรทั้งหลาย เมื่อได้เห็นพระพุทธรูปสมบัตอันงาม
ปรากฏยิ่ง ทรงพรรณร่ามี หามีผู้ใดจักเปรียบปานไม่ ครั้นมาได้เห็นพระพุทธรูปองค์อันตน
มิได้เคยเห็นแล้ว ก็พากันมีใจอันเต็มด้วยปรีดาปราโมทย์ ทุก ๆ คนได้พากันมาประชุมอยู่
ในที่นั้นแล้ว ทูลถามสมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้าว่า

พระองค์เป็นใคร เป็นเทวดาหรือเป็นคณธรรพ เป็นท้าวสักกะ เป็นนาคหรือ
ว่าเป็นรাকษส “นุ” ทั้งข้าพระบาททั้งหลายทูลถามพระองค์เป็นใคร อนึ่งเป็นบุตรของใคร
ไหน ข้าพเจ้าทั้งหลายจะรู้จักพระองค์ได้เล่า

สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์เจ้าผู้สุภประเสริฐกว่านระแลเทพยดา ครั้นพระองค์
ได้ทรงสัปดาห์จากพวกเมงคทั้งหลายทูลถามทั้งนั้นแล้ว เมื่อพระองค์จะเผยแผ่ตอบแล้ว อัน
บรรจุกุศลธชาติทั้ง ๔ มีกลิ่นหอมฟุ้งจร จึงเปล่งสัททสาเนียงเสียงพรหมสรอันประกอบ
ด้วยองค์คุณ ๘ ประการ ตรัสบรรณารทตอบเมงคบุตรทั้งหลาย อย่างนี้ดังนี้ว่า

เรามีใช้เป็นเทวดา มิใช่เป็นคณธรรพ มิใช่ท้าวสักกะแลนาครাকษส เรา

ภคาคค เป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้า เป็นบุตรเกิดแต่ท้าวสุทโธทนมหาราช เราเป็นผู้ที่
กำลังปวงอภิวาหบุรา ตูราคณะเมงคทั้งหลาย จึงตั้งใจมั่นหมายจำเราไว้อย่างนี้เถิด
ถ้ากับนั้น พวกเมงคทั้งหลายทั้งชายทั้งหญิง เมื่อพระพุทธสมภารหากคักก็เอน
แล้ว ก็พากันเลื่อมใสยิ่งในพระสัมพุทธเจ้า กล่าววาทว่า “พุทฺธโ ช ๆ” ดังนี้แล้วได้ถวาย
อภิวาตแก่พระพุทธองค์เจ้านั้น ครั้นแล้วพวกเมงคทั้งปวงก็ถวายอภิวาตโดยเอื้อเฟื้อแล้ว
กราบทูลแก่สมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้าอย่างนี้ดังนี้ว่า “ข้าแต่พระสัพพัญญูสัมพุทธเจ้า
พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ได้เสด็จมาแล้วแต่ประเทศใด จึงได้มาในสถานที่นี้”

ที่นั่นแล สมเด็จพระโลกนาถเจ้าผู้เป็นนายกอันเลิศกว่าหมู่สัตว์ในโลกสันนิบาต
เมื่อพระองค์จะดำรัสประกาศ จึงเผยพระโอษฐ์ของพระองค์จุทรวงสุคนธชาติพุ่มจร เปล่ง
พระพรหมสรสัททสำเนียงเพียงประหนึ่งว่าเสียงท้าวมหาพรหม โดยนิคมคาถาอย่างนี้
แก่พวกเมงคทั้งหลายทั้งปวงว่า

“ดูราเมงคพเนจรผู้จำเริญทั้งหลาย มรคาที่พวกเมงคมุ่งหมายเป็นทางดำเนิน
มาของเราพระภคาคคมีกำหนดมาแต่เมืองพาราณสี จนถึงตำบลนี้ ก็เป็นทางทุเรศ
ลำบากมาก” กระนั้นแล

ถ้ากับนั้น พวกเมงคเหล่านั้นก็ทูลกระสมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้าอีกว่า “ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ทนทางเป็นที่ดำเนินมาของพระองค์ ก็เป็นมรคามใช้ตรง คือ เป็นทาง
ทุเรศการันท์ ข้าพระบาททั้งหลายจะใคร่ทราบให้ประจักษ์ชัดว่า พระองค์มีพระพุทธ
ประสงค์สิ่งอันใด จึงได้เสด็จมาแล้วถึงที่นี่”

ถ้ากับนั้นแล สมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้า ได้ตรัสพระวาจาแก่พวกเมงค
ทั้งหลายเหล่านั้นว่า “เราพระภคาคคเสด็จมาในที่นี้ ความประสงค์จะทำความสวัสดิ์แก่
พวกท่านทั้งหลาย มรคาไปทางเหนือแต่ตำบลนี้ไปก็เป็นทางไม่สู้ไกล มีหมู่บ้านพวก
มอญอยู่ จักเป็นพระนครหนึ่งอันใหญ่ เกิดขึ้นในอนาคตเมื่อกำหนดกาลใด เราปรินิพพาน
แล้ว ชนเหล่านั้นจักจำแนกพระสารีริกธาตุของเราไปโดยประเทศนั้น ๆ พระสารีริกธาตุ
ส่วนหนึ่ง จักประชุมเกิดขึ้นในพระนครใหม่นั้น อาศัยเหตุนี้เราพระภคาคคมาแล้วในที่
นี้ เพื่อจะตรวจดูสถานที่นั้น ว่าสมควรหรือไม่สมควรแล้วประการใดแล

ถ้ากับนั้น พวกเมงคทั้งหลายก็กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคย์นั้น ว่าข้า

แต่พระองค์ผู้เจริญ พระราชาของพระองค์ก็รักแล้ว ข้าพระบาททั้งหลายทั้งปวงเป็นคน
อาภัพเสียแล้ว เปรียบกับฝูงมดที่พากันมาอยู่ในป่า ขอสมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้า ได้
ทรงพระมหากรุณาอนุเคราะห์ ทรงสำแดงพระธรรมเทศนาแก่ข้าพระบาททั้งหลาย ให้
ประโยชน์สำเร็จเถิด

ลำดับนั้นแล สมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้า ได้กำหนดรู้วาระน้ำจึกแห่งพวกเมงค
ทั้งหลายว่าเวลาไม่เข้าใจ จึงได้ทรงสำแดงธรรมอันเป็นสัพปุริสคติ เครื่องกำหนดของ
สัพบุรุษโดยสมควรว่า

ท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดาเถิด จงเป็นผู้ประพฤตินอบน้อมต่อผู้
เป็นอยู่ในตระกูล จงเป็นผู้มีวาจาไพเราะเพราะพริ้ง จงอย่าได้ถือเอาซึ่งวัตถุของผู้อื่นด้วย
ความประมาท ท่านทั้งหลายจงอุทิศต่อพระพุทธเจ้า แล้วอุทิศในเวลาเช้าและเวลา
เย็น อนึ่งท่านทั้งหลายจงอุทิศต่อพระธรรมพระสงฆ์ด้วย ขึ้นชื่อว่าคำที่ประกอบด้วยความ
ประมาทแล้ว ท่านทั้งหลายอย่าได้ถือเอาเลย ถ้าหากว่าท่านทั้งหลายจักทำตามคำเราใช้
ท่านทั้งหลายก็จักพากันไปสู่ตวรรค์เทวโลก

แต่เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้า ทรงสำแดงสัพปุริสธรรมแก่พวกเมงคทั้ง
หลายเหล่านั้นอย่างนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่หน้าสมเด็จพระศาสดาจารย์เจ้า เมื่อจะประทานศีล ๕
แก่พวกเมงคทั้งหลายเหล่านั้น ก็ตรัสโดยบาทพระคาถา แปลความว่า

ท่านทั้งหลายจงเว้นจากการฆ่าสัตว์ให้เหี้ยมชาดด้วย ท่านทั้งหลายจงเว้นให้หมด
ทุกสิ่ง จากการถือเอาสิ่งของอันชาวโลกมิได้ให้แล้วด้วย ท่านทั้งหลายอย่าเสพภรรยาของ
ผู้อื่นด้วย ท่านทั้งหลายอย่ากล่าวคำเท็จกลอุบายด้วย ท่านทั้งหลายอย่าดื่มสุราเมรัย
กลองกลิ้งด้วย ท่านทั้งหลายจงสมาทานศีลทั้งหลายอันเป็นบุญไว้เถิด

ชนทั้งหลายนั้นก็กล่าวกันว่า สาธุ สาธุ ดังนี้ แล้วสมาทานศีลไว้ แล้วถวาย
อุทิศต่อพระผู้มีพระภาคย์เจ้าแล้วพากันยืนอยู่

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้า เมื่อพวกเมงคทั้งหลายกำลังเลื่อมใสอยู่นั้น
เห็ญ พระองค์ก็เสด็จทรงขึ้นไปสู่ประเทศอากาศ เสด็จมาแล้วโดยอากาศวิดี อันเป็นที่มา
ทางเหนือคามฝั่งคลองแม่น้ำพิงค์มา

ณ กาลครั้งนั้น มีพระยาการเมืองแก้วหนึ่งบินเข้ามาทางอากาศโดยเบื้องหลัง

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แม้ว่าชาววนเมงคบุตรทั้งหลายมีนายบ้านเป็นต้น ก็พากัน
เดินตามสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า มาโดยมรรคาริมฝั่งคลอง

ส่วนสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็เสด็จจากอากาศลงสู่ประเทศอันเป็นที่จะ
บังเกิดมหานครอภิมหสถานสำราญยิ่ง อันเสลาสร้างไปด้วยพรรณห่มไม้ อันมีอยู่ใน
ทิศภาคกัณบัจฉิมแห่งคลองในทางที่เสด็จมานั้นเองแล้ว จึงเสด็จไปประทับอยู่ในที่ใกล้
ตำบล อันจะประชุมพระธาตุ ทรงทอดพระเนตรสถานที่จะตั้งบาตร

ณ ขณะนั้น มีพระแท่นศิลาปฐ ๔ เหลี่ยมจตุรัสแห่งหนึ่ง สัณฐานคล้ายกับ
คลอง มีหน้าอันเรียบใหญ่ประมาณ ๑๒ ศอก ผู้ขึ้นมาจากแผ่นดินในที่ใกล้พระบาทของ
พระผู้มีพระภาคเจ้า

ถ้ากับนั้นแล สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตั้งบาตรไว้ในพื้นแท่นดินนั้น
แล้วจึงทรงทำมหาบังสุกุลจิรวะเจียงพระองค์สาข้างหนึ่ง แล้วจึงทอดพระเนตรแลไปทุกข้างนั้น
แล้วข้างนี้

กรมการผู้มีหน้าที่ราชการรักษาพระนคร เทียวสัญญาตรวจราชการเกินไปแล้ว
แต่อยู่แต่ที่โน้นแลที่นี้ ฉะนั้นก็ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็มีพระอาการนั้นนั้น แลได้
ทอดพระเนตรแลดูแล้วเพื่อจะยังพวกเมงคบุตรทั้งหลาย ให้หมายจำสำคัญสถานที่ไว้แล้ว

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้มีพระวาจาตรัสแก่พวกเมงคทั้งหลาย ในการเมื่อ
กำลังทอดพระเนตรอยู่นั้นว่า “ดูราวนเมงคทั้งหลายผู้จำเริญ ในกาลอนาคตกภายหน้า
ประเทศที่จักปรากฏมีเป็นพระมหานครใหญ่ มีพระเจ้าเอกราชทรงพระนามว่า อาทิจจราช
จักได้เลวยราชย์ครองพระนครน

ก็พระเจ้าอาทิจจราชนั้นจักเป็นวงศ์ตระกูลของท่านทั้งหลาย ก็กาลใดเราพระ
ตถาคตนิพพานแล้วเทียว พระสารีริกธาตุของเราจักบังเกิดขึ้นในสถานที่นั้น แลพระราชานั้น
จักได้บำรุงพระสารีริกธาตุนั้น ”

เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนั้นแล้ว ก็ทรงจับบาตรมาตั้งไว้ในพื้น
พระแท่น ณ ขณะนั้น บาตรก็อุบักลอยขึ้นไปในอากาศเอง แล้วจึงลอยไปก่อนสมเด็จ
พระผู้มีพระภาคเจ้า

แม้ว่าสมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้า ก็เหาะขึ้นไปสู่ประเทศอากาศแล้วจึงเสด็จตาม
บาตรไป โดยอาการอันเบื่องหลัง จนกระทั่งถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

แม้ว่าวณเมงกบุตรทั้งหลาย ครั้นได้เห็นซึ่งอัครรรณนั้นแล้ว จึงได้พากัน
โอบนาคอุสมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้า แล้วก็พากันไปสู่น้ำอันเป็นวสนสถานแห่งนั้น ๆ

ฝ่ายกาฬเือกได้ฟังพระพุทธพจน์ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้าแล้ว จึงมา
บอกกาคัวหนึ่งกามอนุมิตของตน แล้วจึงกาคัวนั้นไว้รักษาสถานที่นั้น แล้วก็ขึ้นไปสู่
นิมิตประเทศ

เพราะอาศัยเหตุนี้ พระกัณณการจารย์เจ้า เมื่อจะสั่งแกลงอรรณนั้นให้จึง
จึงกล่าวเป็นบาทพระคาถา แปลความว่า

แท้จริง พระสัมพุทธเจ้า ผู้อยู่ด้วยพระคุณมีพระมหากรุณาญาณเป็นต้น ทรงรู้
แจ้งซึ่งธรรมเครื่องทรมานสันดานสัตว์ในทั้งโลก พระองค์มีความเพ่งอยู่ในความสุขอันสัตว์
ทั้งถึง แลในธรรมอันสัตว์พึงเสวยอยู่เป็นนิตย์ พระพุทธองค์เจ้านั้นเสด็จไปโปรดพวก
เมงกบุตรให้ตรัสรู้บ้าง ทรงโอวาทสั่งสอนบ้าง ซึ่งโลกบุตรประโยชน์บ้าง ซึ่งโลกียประโยชน์
บ้าง พระองค์ประสิทธิ์ฐานไว้ซึ่งพวกเมงกบุตรนั้น ยังสถานอันเป็นที่ตั้งแห่งความประเสริฐ
แล้ว สมเด็จพระชินสีห์เจ้านั้น เมื่อพระพุทธองค์ได้ยังพระพุทธกิจให้เป็นไปแล้ว จึงได้
เสด็จกลับไปสู่วิหารอันเป็นที่สุขวิหารของพระองค์

แม้พวกเมงกชาวน้ำทั้งหลายก็พากันเลื่อมใส ถวายนมัสการสมเด็จพระพุทธองค์
เจ้าแล้ว ได้พากันหลีกลงจากสถานที่นั้น กลับไปสู่น้ำ พระวาจาของสมเด็จพระพุทธเจ้า
ก็ได้สำเร็จถึงที่สุดด้วยดี กระนั้นแล

แม้ว่ากาฬเือก ครั้นได้ฟังพระพุทธพจน์นั้น จึงได้ตั้งกาคัวหนึ่ง ซึ่งมีชาติอันดี
พร้อม ให้อยู่รักษาสถานที่นั้นเป็นนิตยกาล แล้วกาฬเือกนั้นก็ขึ้นไปโดยเวฬุสาธิตมาลัย
กระนั้นแล

อันนั้นแสดงด้วยเมืองทริปิฏชัยเท่านั้น อันพระโพธิ์รังสีมหาเถรได้แต่งตาม
สำนวนเรื่องมหาภาร

พุทธชาครณ์ ปริเฉทที่แรก จบแล ฯ

จามเหวียงค์ ปริเภท ๒

ปางเมื่อสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์เจ้าของเราทั้งหลาย ได้เสด็จประทับอยู่แล้ว ในที่ทั้งหลายนั้น ๆ ได้ชำระพระพุทธรูปทั้งหลายทั้งปวงให้สำเร็จไปตลอดกาลทั้งปวงแล้ว

จำเดิมแต่กาลนั้นล่วงแล้วมานาน สมเด็จพระพิชิตมารเจ้านั้นก็เสด็จกับชนธปริณิพานแล้ว พระอรหันต์เจ้าทั้งหลายทั้งปวงนั้นก็ดี พระพุทธบุตรผู้สาวกทั้งหลายก็ได้อันได้ประพฤติกให้เต็มที่อยู่มาปฏิบัติทั้งหลาย พวกนั้นบอกพระไตรปิฎกเป็นกัน ให้อันละลอนแล้วซึ่งกันแลกัน ให้อย่างกุลบุตรทั้งหลายให้ประพฤติตามอยู่

มีกุลบุตร ๔ คนเที่ยวสัญจรมาแต่ที่นั้น ๆ ต่าง ๆ ได้พร้อมกันยินดีในพระพุทธรศาสนา พวกนั้นบวชแลเรียนพระไตรปิฎก อันเป็นคำอนุสาสน์สอนจบลงโดยประการทั้งปวง รู้จักการงานอันเป็นมรรคแลผลทั้งหลาย ประึกษากันอย่างว่า เราทั้งหลายได้ปฏิบัติตามคำอนุสาสน์สอนทำตามพระวินัย อันเป็นกิจยาจนัก เราทั้งหลายจักลิกไปสู่กฤหัสถ์อันมีกิจไม่กว้างนัก แล้วรักษายอยู่ซึ่งเบญจศีลธวัช มิได้ประมาทแล้ว กรรมนั้นเราทั้งหลายก็จักไม่ลำบากแล้ว เราทั้งหลายก็จักไปสู่สวรรค์ได้แท้แล

เมื่อกุลบุตรทั้ง ๔ คนนั้น ประึกษากันอย่างนั้นแล้ว ก็ชักชวนซึ่งกันแลกัน แล้วพากันลิกจากพระพุทธรศาสนา ต่างได้ภรรยาตามสมควรแก่อัคตภาพแห่งตนๆแล้ว ทำการงานของกฤหัสถ์ ได้สำเร็จการเลี้ยงชีพแล้ว

อยู่จำเนียรกาลมีสุณานัก ได้เห็นอาทินพแห่งกาม ก็พากันกระสันแล้วด้วยทุกข์มีแล้ว ชนทั้ง ๔ นั้นก็พากันละเรือนเสียแล้วเข้าไปสู่ป่าหิมวันต์ พากันบวชเป็นฤาษีเจริญกสิณบริกรรม ประมาธสองสามวันก็ยังมีอภิญญา ๕ สมบัติ ๘ ให้บังเกิดแล

ก็อภิญญาทั้งหลาย ๕ ประการคืออะไรเล่า พระคันถรจนจารย์เจ้า ตั้งเป็นถกถามะภาปุจฉาไว้แล้ว

เมื่อจะสำแดงอรรถนั้นให้แจ้ง จึงกล่าวโดยบาทคาถา แปลความว่า

อภิญญาทั้งหลาย ๕ สมเด็จพระมุนิทรเจ้าตรัสแล้วโดยส่วน ๕ ประการ คือ “อิทธิวิธี” วิธีสำแดงฤทธิ์ ๑ “ทิพหูโสภ” หูทิพย์ ๑ “ประจักษวิชุดา” ความรู้ใจผู้อื่น ๑ “ปุพเพนิวาสานุสสติ” ความระลึกภพชาติก่อน ๑ “ทิพพจักขุ” ตาทิพย์ ๑

ก็สมบัติทั้งหลาย ๘ ประการ อย่างไรเล่า

พระกัณเฑาะพจารย์เจ้า ก็กล่าวไว้โดยบาทกาลา แปลความว่า

สมบัติทั้งหลายโดยส่วน ๘ ประการ สมเด็จพระมุนิทรศาสตราจารย์ตรีศ
ประกาศไว้มีอยู่คือ ปฐมฌานสมบัติ ความถึงพร้อมคือ ฌานที่แรก ทุคตสมบัติ ความถึง
พร้อม คือ ฌานที่สอง ตทียสมบัติ ความถึงพร้อม คือ ฌานที่สาม จตุตถฌานสมบัติ
ความถึงพร้อม คือ ฌานที่สี่ บัณฺฑมฌานสมบัติ ความถึงพร้อม คือ ฌานที่ห้า อากาสา
ัญญายตนสมบัติ ความถึงพร้อม คือ อากาसानัญญายตนฌานที่หก วิญญานัญญายตนฌาน
สมบัติ ความถึงพร้อม คือ วิญญานัญญายตนฌานที่เจ็ด อากิญจัญญายตนฌานสมบัติ
ความถึงพร้อม คือ อากิญจัญญายตนฌานที่แปด

พระฤๅษีทั้ง ๔ องค์เหล่านั้น อันชนได้เฉพาะอยู่เดียวในโลก (คือได้ปรากฏใน
โลกเวลานั้นแต่ ๔ องค์) เธอพากันสำราญอยู่ด้วยฌานสมบัติ ย่อมขบฉันแต่รากไม้แฉ
ฉล้มไม้ทั้งหลาย เบื้องหน้าแท่นนั้นจำเริญภาสนามา เธอทั้ง ๔ นั้น ก็มีกัณฑ์ในรสาหาร
เกิดขึ้น ได้พากันมาจากเขาพระหิมพานต์ เพื่อความต้องการแก้อันเสพย์รสเค็มแลเปรี้ยว

องค์หนึ่ง ได้มาแล้วในประเทศนี้ สำนักอยู่ยอกเขาอุจจุบรพคนี้ (เขาอ้อย)
ท่านผู้นี้ปรากฏแล้วโดยชื่อ เรียกว่าพระवासเทพ

องค์หนึ่ง มีชื่อว่าพระพรหมลี สำนักอยู่ในภูเขทวิธาคค์ (เขาสองยอด)

องค์หนึ่งนั้น โดยนามชื่อว่าพระสัชนาโลย สำนักอยู่ในเขาลตางค์ (เขาเครือ
เขา)

พระกาบสององค์หนึ่ง สำนักอยู่ในภูเขธัมมิก ณ เมืองเรียกว่าลโว โดยชื่อว่า
พระสุกกทัณฑ์ เลี้ยวฉลาตมีกำลังสามารถ

พระกาบทั้งหลายนั้น ถึงพร้อมแล้วด้วยมতিธิฤทธิ เธอเหล่านั้นได้สำราญ
อยู่ในฌานสุขในเธอทั้งหลายนั้น พระवासเทพนั้น เมื่อสำนักอยู่ในบรพคนี้ได้ลงมาสู่เชิง
บรพคได้แลดูไปแล้วโดยรอบทิศ เมื่อฝูงเนื้อทั้งหลายมีช้างเป็นกัณฑ์ชนกันอยู่ ได้เห็นแล้ว
จึงแตก้วย โกล้วย วัวเถื่อนก้วย ลำพองลำแดงอยู่ ซึ่งมฤคมาชนแห่งกว้างทั้งหลาย มี
ลึงเป็นต้น วัวแล่นไปมาแก้ที่ลึงซึ่งเขาตลอดกันน้ำทั้งหลาย พระกาบนั้นก็กำเนิน
กายวอยเท้าสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นไปในที่เหล่านั้น จึงได้เห็นกุมารแลกุมาริอันเป็นกรรมวัช

กำเนิดอุปปาทิกมี ๔ คู่ บังเกิดอยู่ในรอยเท้าแห่งสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น พระคาบสนั้น ก็
คือเอากุมารทั้งหลายนั้นพากันไปประดิษฐานไว้ในอาศรมแห่งตน ได้ประทับปกครองเลี้ยงดู
มา โดยการมีชำนินานเท่าใดกุมารทั้งหลายนั้นก็ไต่ขึ้นมาการจำเริญขึ้น พระคาบสก็จัดการ
ให้กุมารที่เกิดในรอยเท้าช้างให้เป็นชายาบที คือ สามภรรยาทั้งนั้น ยังอีก ๓ คู่ที่เกิดในรอยเท้า
รอยโค รอยโคเด็ก เธอก็ทำให้เป็นสามภรรยาทั้งนั้นอย่างคู่ก่อนนั้น เธอได้ทำกุมารทั้ง ๔ คู่
นั้นมีนัยคงกล่าวแล้วเป็นกัน แล้วจึงได้ตั้งไว้ให้เป็นอุปาสกของตน

ณ กาลนั้น มีนางเนื้อตัวหนึ่งได้มาค้มกินซึ่งอสุจิ ที่พระคาบสถ่ายมูลตรปนอยู่
นางเนื้อนั้นก็มีครรภ์ เมื่อครรภ์แก่บริบูรณ์แล้วก็คลอดซึ่งลูกนั้น เป็นมนุษย์คู่หนึ่ง คือ
กุมารแลกุมารี พระवासเทพ ครั้นได้เห็นคู่มนุษย์นั้นจึงได้นำกุมารแลกุมารีนั้นมาเลี้ยงไว้
ครั้นกาลไม่นาน กุมารกุมารทั้งสองก็ได้จำเริญโดยลำดับ มีรูปโฉมอันงาม พระคาบสนั้น
ก็ทำชนทั้งสองนั้นให้เป็นสามภรรยาทั้งนั้น แลขนานนามแก่กุมารกุมารทั้งสองนั้น ดังนี้ คือ
กุมารให้ชื่อว่า อังกุริสี (หน่อพระฤๅษี) กุมารีให้ชื่อว่า มิคุมาเท

ผู้ใดมิได้เคยรับฟังพระธรรมแล้ว ผู้นั้นก็จักไม่เชื่อเรื่องนี้ วิญญูชนผู้รู้แจ้งจำ
ยังเรื่องนั้นให้มหาชนฟังเชื่อได้ แต่เรื่องอภิสสังกชาดก พระฤๅษีนั้นได้เกิดแล้วในครรภ์นาง
เนื้อมียู่ฉันโค ก็เหมือนกัน

อนึ่ง พระเทวีของพระเจ้าพาราณสี เราทราบแล้วว่าทรงพระนามนางสังกเร
ได้เกิดแล้วในกระเปาะแห่งดอกปทุม นางนั้นเป็นอุปปาทิก เรื่องนี้ฉันโค เรื่องอย่าง
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสำแดงแล้วฉันนั้น

ฝ่ายว่าสามภริยาทั้งสองนั้น ได้ชื่อว่าพืชชาติของพระवासเทพฤๅษีแท้แล้ว

พระवासเทพฤๅษีนั้น จึงได้สร้างเมืองหนึ่งในสถานเทโกศลเชิงบรรพต เพื่อ
เป็นนิवासสถานแห่งสองสามภริยานั้น แล้วยกราชาภิเศกเจ้าอังกุริสีกุมารแลอภิเศกนาง
มิคุมาเทให้เป็นราชเทวี แล้วให้มนุษย์ทั้งหลายพวกหนึ่งที่เกิดในรอยเท้าเนื้อ ให้เป็น
บริวารของพระราชาแลพระราชเทวีในครานั้น แลให้พวกเมงคบุตรทั้งหลายอีกพวกหนึ่ง
มาอยู่ด้วยกับพระราชาพระราชเทวีนั้น

ก็แลประเทศนั้น ได้มีความเป็นนิवासสถานของมนุษย์ทุก ชนทั้งหลายจึงได้
กันเรียกว่า มิคสังสกนถ ฉะนั้น

แม้ว่าสองราชชนนี ได้ครองสมภารส่งवासกันมาก็ได้มีพระบุตร ๓ องค์ เป็นพระ
โอรสองค์หนึ่ง

ในพระบุตรทั้งหลายนั้น พระเชษฐบุตรมีนามว่า พระกุนริกนาสกุมารดังนี้
เพราะเหตุใดเล่า จึงมีพระนามว่า กุนริกนาส กระนั้น

ดังได้ยินมา พระราชาได้ฆ่าคนร้ายทั้งหลายให้พินาศไปในวันพระชาติพระกุมาร
นั้น เพราะเหตุนี้ ในวันที่จะขนานนามพระกุมารนั้น ชนทั้งหลายจึงถวายพระนามว่า
พระกุนริกนาส กระนั้นแล

อนึ่งพระกนิษฐของพระกุนริกนาสนั้น ก็มีพระนามว่า พระกุนริกธัสกุมารดังนี้
เพราะเหตุใดจึงได้มีพระนามว่า กุนริกธัส กระนั้นเล่า

คือในวันพระชาติ แห่งพระกุมารนั้น พระราชาได้กำจัดคนร้ายทั้งหลายให้หนี
ไป เพราะเหตุนี้ ในวันที่จะขนานนามพระกุมารนั้น ชนทั้งหลายจึงถวายพระนามว่า
พระกุนริกธัส กระนั้นแล

อนึ่งพระกนิษฐของพระกุนริกธสนั้น มีพระนามว่า พระกุนริกโรสดังนี้
เพราะเหตุใดเล่า จึงทรงนามว่า กุนริกโรส ดังนี้ กระนั้น

ดังได้ยินมา ในวันพระชาติแห่งพระกุมารนั้น พระราชาทรงพระพิโรธคุกคาม
คนร้ายทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ ในวันที่จะขนานพระนามแห่งกุมารนั้น ชนทั้งหลายจึงถวาย
พระนามว่า พระกุนริกโรส กระนั้นแล

พระกนิษฐาแห่งพระกุมารทั้งปวง มีพระนามว่าพระปทุมเทวี ดังนี้
เพราะเหตุใดจึงมีพระนามว่า พระนางปทุมมา ดังนี้เล่า

ดังได้ยินมา ในวันพระชาติแห่งพระธิดานั้น ชนทั้งหลายพากันนำ กลาป แห่ง
ดอกปทุมทั้งหลายเป็นอันมากมาถวาย ในวันเป็นที่ขนานพระนามแห่งพระธิดานั้น ชน
ทั้งหลายจึงถวายพระนามว่า พระปทุมเทวี กระนั้นแล

ชนทั้งหลายได้อภิเษกนางปทุมเทวีผู้มีวัยอันถึงแล้ว ให้เป็นตำแหน่งพระ
อัครมเหสี ของพระกุนริกนาสผู้เป็นพระเชษฐาภคิน้องทุกคน

แม้ฝ่ายว่า พระเจ้าอังกุริลราชครองราชสมบัติได้ ๓๐ พระระกาลแล้ว ก็ทำกาล
ตามบุตธิชัย (สันชีพตักชัย) พระवासเทพฤทัยเจ้า ก็ให้จัดการทำสรีรนาปนกิจเสร็จแล้ว

ในอาราชาภิเษกพระกุนริกนาสุมาร ผู้รวรคนักตากับด้วย... ให้เสวยราช
ที่เมืองมิกสังฆนคร

ลำดับนั้น ความปริวิตกก็มีแก่พระทาสวาสเทพทั้ง... นามว่าฝูงเนื้อกึ่ง
ปึงกลชนทั้งหลายย่อมพากันเรียกว่าเมืองฝูงเนื้อ

เบื้องหน้าแต่นั้น พระทาส จึงได้สร้างเมืองอื่นอีกใน... พิศาลภาคแห่งมิกสังฆ-
การอภิเษกให้พระกุนริกโรสุมารเสวยราชย์ในนครนั้น

ก็แลบัดนั้นพระฤๅษีได้สร้าง จึงมีชื่อว่า บูรินคร ปะ...

อนึ่งลำดับนั้นพระทาสจึงให้สร้างเมืองหนึ่ง ในทิศ...

ทิศบูรพาภาค แล้วจะจัดการราชาภิเษก พระกุนริกโรสุมารให้เสวยราชย์ในเมืองนั้น

ก็แลเมืองนั้นพระฤๅษีได้สร้างในทิศอันมีชื่อไกล จึงได้มีชื่อว่า อวิทรนคร

ในระหว่างกาลแต่นั้นมา พระวาสเทพได้ดำริถึงว่า ถ้าบลเมืองมิกสังฆนคร

ที่ไม่เคยมี ไม่งาม เราจักแสวงหาภูมิประเทศอันหนึ่งที่มีพื้น... เราจักสร้างเมืองหนึ่ง

ที่ชอบใจของเราอย่างใด

เมื่อเธอคำรืออย่างนี้ ก็ได้เสด็จเห็นภูมิประเทศอันหนึ่ง มีพื้นอันราบมีอยู่ใน

ทิศทิศภาคแห่งสถานอันจะบังเกิดแห่งพระธาตุของสมเด็จพระพุทธเจ้า

ครั้งนั้นเธอก็ให้สร้างพระนครลงในประเทศที่นั้น แล้วให้พระกุนริกนาสุมาร

เสวยราชย์

สถานอันเป็นพื้นราบนี้ พระฤๅษีได้สร้างตามความชอบใจของท่าน ชนทั้ง

หลาย จึงเรียกเมืองว่าเมืองรัมมนคร

จำเดิมแต่นั้น ครั้นจำเริญกาลมา มีชนเป็นอันมากพากันไปอยู่ในเมืองนั้น ได้มี

ความสำเร็จสมบัติทั้งปวง ข้าวปลาหาง่าย แสนสบายรื่นรมย์อย่าง

จำเดิมแต่นั้นครั้นนานมา มีชายผู้หนึ่งที่อยู่ในเมืองนั้น เป็นคนคดโกงกระต้าง

ชอบลายร้ายหาธุเรค่าทอปรีชาขมารถาของตน

ฝ่ายมารดาของชายนั้น เมื่อออกกลิ่นความทุกข์ไว้มิได้ ก็ไปสู่สำนักพระเจ้า

กุนริกนาสุมารถวายอภิวาทแล้วร้องให้ทูลเรื่องราวนั้น

ที่นั้นพระราชา ก็ตรัสละหุญจนั้ว่า แนะหุญจนั้ กะ... จึงร้ายขึ้นชื่อว่าลูกเส

ของนครแล้ว มารดาเหมือนกังสาลอันบุตรประหารแล้ว เสียงก็ปรากฏมี ถ้า
บุตรไม่ประหารมารดา ก็มีได้ปรากฏแล้ว จักได้ชื่อว่า เหตุมีแก่ท่านอย่างไรเล่า
เหตุไรท่านจึงร้องให้ จงออกไปเสียจากที่นี่

ครั้นเมื่อพระราชกรัณธ์อย่างนั้นแล้ว อำมาตย์ทั้งหลายมีเสนาบดีเป็นต้นทุกคน
ก็พากันกล่าวอย่างเดียวกัน

หญิงนั้นก็ไม่มีคำตอบได้แล้ว จึงเดินลงมาจากพระราชนิเวศน์แล้วถูกเข้า
ห้องทรงเหนือพื้นดินในพระลานหลวง ประหารแผ่นดินด้วยฝ่ามือแล้วกล่าวอยู่ กล่าวคำ
อย่างนี้ว่า ข้าแต่พระแม่เจ้านางพระธรณี พระองค์ท่านนี้เกิดมาเป็นที่ประดิษฐานแก่โลก
ทั้งปวง ขอจงไต่ทราบพระญาณซึ่งเหตุการณ์อันนี้ไว้ด้วยเถิด แลนางกล่าวว่า ขอเทพย-
ดาเหล่าอณาทั้งหลายทั้งปวง มีทั่วโลกบาลเป็นต้น จงไต่ทราบพระญาณซึ่งเหตุการณ์
อันนี้ด้วยเถิด แล้วจึงยืนขึ้นทำนมัสการแก่เทพยดาทั้งหลายแล้วก็ไปสู่เรือนแห่งนั้น

เวลานั้นแท้จริง ฝ่ายผู้เทพยเจ้าทั้งปวง ก็พากันมีอันท้อแท้ใจ ซึ่งเรียกแก่
พระราชกรณียกิจเหล่านั้น แลในคืนวันนั้นเทวดาทั้งหลายก็มาสำแดงแก่หญิงนั้นถึงว่า
บุตรแม่หญิงในวันพรุ่งนี้แท้ทีเดียว ท่านจงพาคนที่รักใคร่ของท่านออกจากเมืองไป เราทั้ง
หลายจักทำพระนครนี้กับพระราชามนุษย์อาธรรมทั้งหลาย ให้เป็นเหตุทรุดลงภายใต้
ครุฑแล้วก็อันตรธานหายไป

หญิงนั้นครั้นได้สดับเทพบรรหารแล้วก็มีจิตชื่นชม ครั้นเวลาเช้าก็พาคนที่รัก
ใคร่ของตนออกจากนครไปสำนักอยู่ในที่ไกล

ในขณะนั้น เทวดาทั้งหลายก็บันดาลให้เมฆนั้นจมลงด้วยน้ำ ทรุดต่ำลงถึง
ภายใต้หลังเรือนทั้งสี่ก็ได้ถึงซึ่งกิริยาอันจมลงภายใต้แห่งน้ำ

ฝ่ายมนุษย์อาธรรมทั้งหลาย มีพระเจ้ากุนริกนาสราชเป็นประธาน ได้พากันถึง
แล้วซึ่งมหาวินาศด้วยประหารครั้งเดียวกันนั้นทีเดียว

ประชุมชนชาวรัฐวาตีทั้งหลายได้ทราบ ปวตติชานั้น จึงได้พากันมาประชุม
เพื่อจะดูเหตุนี้

ลำดับนั้น พระवासเทพมหาฤาษี ได้แสดงด้วยญาณ คือ จักขุทั้งทิพย์ของตน
ก็ได้เห็นประชุมชนเป็นอันมากดังนั้นแล้ว ก็ใคร่เพื่อจะให้โอวาทแก่ชนทั้งหลายนั้น จึงได้

๖. พระองค์จึงอธิษฐานนั่งอยู่ด้วยบัลลังก์ ในอากาศสำแดงอยู่ซึ่ง ธรรมอันตนได้เรียนไว้เป็น
ลำดับ พุทธวจนของสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคย์เจ้า กล่าวแก่ชนทั้งหลายเหล่านั้นว่า

โอ้ คำนี้เป็นคำจริง สมเด็จพระโลกทีเจสเจ้าได้ตรัสไว้ว่า แรชนอย่าได้คบมิตร
บาป อย่าได้คบบุรุษอาธรรม ให้คบมิตรที่เป็นกัลยาณชน ให้คบบุรุษอุทม ชนโคตมบาป
มิตร ชนนั้นจะถึงทุกข์เป็นนิตย์กาล ชนโคตมกัลยาณมิตร ชนนั้นจะถึงสุขเป็นนิตย์กาล
อภิปุริผู้บริโภคมกเกียจคร้านจะไม่มีดี บรรพชิตไม่สำรวมก็ไม่มีดี พระราชาไม่พิจารณาก่อน
แล้วทำก็ไม่มีดี บัณฑิตคนโง่มักโกรธก็ไม่มีดี ยศก็ดี เกียรติก็ดี ย่อมเจริญแก่พระราชาที่
พระองค์พิจารณาแล้วแลทำการ บัณฑิตครองศีลไว้ ออกจากความโกรธได้ เป็นผู้ม
ชคอุทม

พระवासเทพฤๅษีนั้น ได้สำแดงอย่างนี้ เพื่อประโยชน์การโอวาทแก่ประชุมชน
ที่จะปลงภัยพุทธวจนคำกล่าวทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว หมู่มหาชนทั้งหลายได้ฟังธรรมเทศนาของ
พระवासเทพนั้น ต่างพากันเลื่อมใสหาที่เปรียบมิได้ แล้วพากันทำอัญชลินมัสการพระवास
เทพฤๅษี

ลำดับนั้นพระवासเทพนั้น ก็ประกิจฐานคำสาปลงไว้ เพื่อจะให้ชนทั้งปวงนั้น
ได้อ่านไว้ด้วยอธิบายของตน จึงสำแดงคำสาปนั้นกล่าวแก่ชนทั้งหลายนั้นว่า

เมื่อพระราชาฉัถธรรมมีอยู่ในประเทศใด อุบาทว์ทั้งหลาย ก็ย่อมมีขึ้นใน
ประเทศนั้นดังนี้ เช่นเกาะนาฬิกแลเมืองอินทปัตถ์ก็กั แว่นแคว้นอันวิเศษอันกั ก็ถึงความ
พินาศเช่นกัน แต่บุราณกัก็ กัแคว่นแคว้นของเราในประเทศนี้ จะพึงมีพระราชาอาธรรม
ถือผิดอยู่เพียงใด ก็จะทำให้ชาวนครทั้งหลายถึงทุกข์อันใดอันหนึ่งได้ อนึ่ง แว่นแคว้นของ
เรานี้ จะพึงมีอยู่ตลอดกัไปเพียงใด ถ้าหากพระราชาจะไม่พึงยังความวิจิตรให้เป็นไปโดย
ธรรมเสมออยู่ไซ้ร ขอให้แวนแคว่นจงเป็นไปรู้ความพินาศแก่พระราชาเน ฉะนั้นเด็ก

พระवासเทพนั้น ได้ให้ประชุมมหาชนทราบคำสาปอย่างนี้แล้วก็เหาะไปสู่สวน
สาลวนกันโดยประเทศอากาศ ก็และประเทศนั้น อันน้ำให้ท่วมแล้ว จึงบังเกิดเป็นห้วง
มหรรณพ เพราะเหตุนี้ จึงได้มีชื่อว่า อันวณะ สืบๆ มาจนปรากฏชื่อว่า "อันฉวโรโก
วิโม" ดังนี้

ณลำดับนั้น รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งแท้จริง มีปราชญ์คนหนึ่ง ในเมืองอวิทูรนคร
เป็นคนรูปร่างอกร่างกาย ไร้ค่าทอประหารบริภาษมารคาของตน

หญิงนั้นออกกลั่นก่อทุกข์นั้นมิได้ ก็ร้องไห้ไปสู่สำนักพระเจ้ากุนริกโรสราช ทูล
ประพฤติเหตุนั้น

แม้ว่าพระราชนั้น โดยเหตุที่พระองค์ไม่ทรงทราบประพฤติเหตุของพระภัก
ทวีย์ ไม่ทรงทราบทุกคดีด้วย จึงได้ครัดแก่หญิงนั้นดังนี้ว่า แนะหญิงร้ายหญิงลูอำนา
จท่านมาร้องไห้แล้ว เพื่อก้องการอะไร ชื่อว่าบุตรก็ยอมประหารซึ่งมารคา เปรียบเหมือน
กัณธกาลซึ่งแขวนไว้ที่คอโคกระบือ เมื่อบุตรประหารแล้วก็มีสำเนียงดังปรากฏมีอยู่ ถ้าหา
บุตรไม่ เสียงอะไรเล่าจะปรากฏมี เนื้อความนี้ เป็นเครื่องวินิจฉัยของโลกทั่วไป ท่าน
อย่าว่าอย่างไรเลย

หญิงนั้น ครั้นได้ฟังรับสั่งดังนั้นแล้ว ก็รู้ที่จะพูดอย่างไรได้ จึงลงจากพระ
ราชนิเวศน์มา หมอบลงเหนือปถพีด้วยเข้าทั้งสองแล้วทบแผ่นดินด้วยมือ พลังนมัสการ
แก่ผู้เทพยดาทั้งหลายทุกทิศแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า

ข้าแต่ผู้เทพยดาเจ้าผู้จำเริญ ๆ ทั้งหลาย ทั้งทั่วโลกลาตผู้ชาญนิตินิธิ
แลพระอินทร์เทวราชผู้ทรงฤทธิ์ อีกพระภูพก็ แลพระมหาฤๅษีผู้มีจักขุญาณ ขอจงได้
ทักนาการดูข้าพเจ้าผู้ทนทุกข์ชอนาภา หากที่ฟังพามีได้ หวังพระราชาไว้ว่าเป็นนาถของตน
ผู้ออกทนมาเฝ้าในพระราชนิเวศน์นี้ พระราชาแลอำมาตย์มนตรี ก็พากันอาธรรม์ผู้มี
กระหม่อมฉันให้ได้รับความทุกข์ยาก หากมากล่าวว่า มารคาอันบุตรประหารก็ควรแล้ว
ทั้งข้าพเจ้ามีรูที่จะกล่าวทอบ ขอท่านทั้งหลายมีทิพญาณจงทราบระบอบชอบผิดไว้ด้วย
เทอญ เมื่อหญิงนั้นรำพันดังนั้นแล้ว ก็พลัดไปสู่สถานตน

ก็และลำดับนั้น มีราชบุรุษผู้หนึ่งใกล้ชิดซึ่งเหตุแห่งพระภักทวีย์ของพระราชนั้น
อันคนจำไว้ได้ก็แล้ว จึงไปสู่สำนักพระราชาทูลว่า ข้าแต่เทวกาเจ้า พระภักทวีย์ของพระองค์
ได้ถึงซึ่งมหาวินาศด้วยถ้อยคำอันพระภักทวีย์อธิบายแล้วอย่างนี้

ขอพระองค์เจ้าอย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ฝ่ายพระราชาได้ทรงสดับคำราชบุรุษ
นั้น ก็ทวาดหัวด้วยความกลัวแล้ว จึงถามว่าควรเร่งทั้งหลายจะทำอย่างไรเล่า

ครั้งนั้นอำมาตย์บัณฑิตผู้หนึ่งพูดอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท้าวเจ้า ถ้าหากว่าเราทั้งหลายจะรสมาโทษแก่พระมหาวาสุเทพฤๅษีผู้รักษาท้องพระองศ์ ด้วยกันธมาลาทั้งหลายแล้ว ขอให้ท่านห้ามซึ่งกรรมอันผิดนี้เถิด

พระราชานัน ก็ตรัสว่า สาธุ ดังนี้แล้ว จึงให้แต่งตั้งอาสนะ ณ ภายนอกกระเบื้องพระนิเวศน์ของพระองค์ แล้วจัดประทับปูพนักธมาลาเป็นต้น ผืนพระพักตร์ค่อภูเขาคูขรบรรพท ถวายอภิเษกกราบแล้วกราบเล่า กล่าวอ้อนวอนว่าดังนี้ “ ภัณฑะ ” ข้าแต่พระบรมลัญเจเรียม ขอท่านจงไถ้ออกโทษแก่ข้าพเจ้า ขออย่าให้ข้าพเจ้าถึงความวินาศเลย

ฝ่ายพระวาสุเทพทาบส ก็ได้ยินคำอ้อนวอนนั้นโดยทิพโสตาแล้ว จึงดำริว่า เราได้ทำคำสาปนี้ไว้เมื่อวานนี้แล้ว ชนทั้งหลายเหล่านั้นเป็นอันธพาล ลุอำนาจอกติ มีอยู่อันใด การรมาโทษนั้น เราจะไม่พึงออกโทษให้

ฝ่ายฝูงเทพยดาทั้งปวงได้ล่วงรู้วาระจิตแห่งพระวาสุเทพแล้ว ก็สงเคราะห์มนุษย์ทั้งหลายที่ได้สร้างกัลยาณธรรมไว้ กันให้หลีกไปเสียจากเมือง มนุษย์ทั้งหลายใดที่ได้ทำการสะสมทรัพย์ไว้เพื่อการทำบุญยังประภัสฐานอยู่ ทรัพย์ทั้งปวงนั้นมีโกฏฐาการเป็นต้น ก็ได้เลื่อนออกไปอยู่นอกเมืองด้วยอำนาจเทวานุภาพ แลได้ทำพวกมนุษย์บาปไม่เหลืออยู่ แล้วทำให้พวกทรรชนมีพระราชาเป็นประธานกับชาวเมืองทั้งสิ้น ให้ทรุดต่ำลงไปภายใต้ ถึงมหาวินาศหมกสถานในพระนครแลพระลานหลวงก็บังเกิดเป็นห้วงมหรณพ เข้มไปก้วยน้ำอันลึกยิ่ง

ถึงและประเทศนั้น ก็มีชื่อเรียกว่า “ ยาจิรหโต ” ปราภภูมิมาเพราะเหตุว่า พระราชาได้ร้องขอต่อพระฤๅษีแล

ฝ่ายพระวาสุเทพ ได้ทราบประพฤติชำนันก็มีจิตอันสังเวชเปล่งอุทานกล่าวธรรมชื่อว่าวิหารสังขาลิก โดยการระลึกตามคำเทศนาของสมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้าว่า

คนผู้กัลยาณการี ก็ทำกรรมอันงาม คนผู้ปาปการี ก็ทำกรรมอันบาป พืชเช่นใดที่บุคคลหว่านลงไว้ บุคคลก็ย่อมได้ผลเช่นนั้น ปริสาชัญญ ผู้ที่บุคคลหาได้โดยยาก บุคคลผู้นำโลกไปโดยวิเศษก็หาได้โดยยาก บุคคลเช่นนั้น ย่อมไม่เกิดในตระกูลทั่วไป บุคคลผู้รักปราชญ์นั้นเกิดในตระกูลใด ก็ย่อมทำให้ตระกูลนั้นได้ความสุข คนพาลนั้น

คือในตระกูลใด ก็ยอมพาให้ตระกูลนั้นได้ความทุกข์ ธรรมทั้งหลายเป็นบาปสองประการ
อย่างนี้ คือ บุคคลผู้ร้ายกาจหาบคายก่อกรรมชั่วมิได้รู้คุณมารดา ตีมารดาตน จนเหล่านี
นให้ประเทศกับชาวนครทั้งหลาย มีพระราชาทั้งสองเป็นต้น ให้ฉิบหายไป กลับกับ
ฉิบกินทุกบุรุษ เมื่อทั้งกรรมอยู่ในท้องแห่งมารดา แท้จริงบุพพได้ให้ทุกข์เป็นอุปถัมภ์กรรม
อันบาป บ้านก็ได้ฉิบหายเกิดโจรปล้น ตระกูลก็ได้ถูกไฟ คือ บาปวิเศษเผา โดยว
นทั้งหลาย นับได้ถึงพันครั้ง บุรุษชั่วได้อยู่แล้วในที่ใดจะเป็นบ้านก็ตีป่าก็ดี บุคคลถึงวัน
บุรุษชั่วนั้นให้ไกลเด็ก

อันนี้ เป็นเรื่องแสดงภัยเมืองหริปุญไชยเป็นบริเฉทที่สอง อันพระมหาเถร
มีนามว่า โพธิวัตร ได้แต่งตามคำมหาจาริก จบเท่านี้.

จามเหวียงค์ ปรีเภท ๓

แผ่นศิลาบัตร์อันโกล่า ที่ได้บังเกิดขึ้นแล้วปรากฏแล้ว เป็นที่ประดิษฐาน
บาทของพระชินสีห์เจ้า

เทวกาอสุรหมู่พรหมทั้งหลายทั้งปวง ได้พากันมาบูชาแผ่นศิลาบัตร์เป็นนิตย์กาล
อันเห็นว่าหมู่พระฤๅษีผู้มียศทั้งหลาย ได้เหาะมาแล้วในอากาศแก่ภูเขาศิมาลัย พากันบูชา
แผ่นศิลาบัตร์นั้นเป็นนิตย์ ที่ตำบลนั้น ได้กำหนดกันไว้โดยค้ำว่า เป็นสถานที่ตั้ง
พระอินธราฤๅแล

อนึ่ง พระฤๅษีผู้ประเสริฐมีนามว่าวาสุเทพผู้ทรงฉานชำนาญการวุฒฐานวิธีทรง
วิชาเป็นอันดี เสกจึงมาโดยอากาศ ได้ถวายอภิवाทวรูปมาบูชาแผ่นศิลาบัตร์เป็นอันดีแล้ว
ลำดับนั้น ความปริวิตกได้บังเกิดขึ้นแก่พระฤๅษีเจ้านั้นว่า "สถานที่นี้สมเด็จพระพุทธองค์
เจ้าผู้ประเสริฐได้พยากรณ์ไว้ จักเป็นสถานที่อันมหาชนประชุมอยู่เป็นเมืองอันเกษมต่อไป
กาลหน้า ครั้นเมื่อองค์พระคตกเจ้าปรีนิพานแล้ว กาลเป็นเบื้องหน้าล่วงไปแล้วมีอยู่
พระอรุณรุ่งของเราส่วนหนึ่งจักปรากฏมี ณ สถานที่นี้" ดังนี้ เราเล่าก็เป็นศิษย์สมเด็จ
พระคุณเจ้าจะฟังละซึ่งพระวาจาแห่งพระชินสีห์เจ้าก็หาสมควรไม่ กาลไรเล่าเราควรนมัสการ
เมืองนี้แทน อนึ่ง เล่าใครจักเป็นสหายช่วยในการนี้

ลำดับนั้น ณ กาลอันเป็นระหว่างแห่งพระวาสุเทพก็คือนั้นเทียว ก็ได้เห็นซึ่ง
พระสุกกัณฑ์มหาฤๅษี ผู้มีความรุ่งเรืองด้วยอิทธิวิธืมาตามพร้อมแล้วด้วยวิกรมพลผู้เป็น
อภายของชน ได้อาศัยอยู่พระนครชื่อ ลโว อันประดิษฐานอยู่ณยอดบรรพตชื่อธัมมิก
พระสุกกัณฑ์มหาฤๅษีนั้น เธอถึงพร้อมแล้วด้วยอิทธิพลแลปรักกมพยิตแลปติพล เธอ
ฉลาดในการช่างทั้งปวง เธอ นั้นสามารถเพื่อจะทำกิจของเราได้ เราจะส่งใครไปผู้สำนักเธอ
เป็นนอ

ณ กาลเป็นระหว่างที่พระวาสุเทพกำลังคำรียุณั้นเทียว มีพฤกษเทพคางคก
หนึ่ง อาศัยอยู่กอไผ่อันตั้งอยู่ในเบื้องทิศอากาศ แห่งทิศบุพพุตร (อีสาน) นั้นได้ทราบ

พระนางจิกแห่งพระवासเทพนั้นแล้ว เสด็จมาตำแ่งอย่างนั้นว่า ข้าแต่พระฤๅษีผู้เจริญ
ข้าพเจ้าจักเป็นพุทธาสาของท่าน ขอท่านจงเขียนหนังสือแล้วส่งข้าพเจ้าไป

พระवासเทพนั้นกล่าวว่าสาธุแล้ว ก็เขียนหนังสืออันเป็นความอธิบายของตน
มอบให้แก่กัณท์แห่งพฤกษเทวตานนั้นแล้วส่งไป

พฤกษเทวตานนั้นได้ไปตามกระแสน้ำฟังคนที่กับด้วยกอไผ่ ได้ถึงแล้วซึ่งท่า
เมืองลวณกรโคยวันเดียวเท่านั้น

ในขณะนั้น พระสุกกทันต์บัณฑิตมหาฤๅษีลงมาจากยอกบรพทไปสู่ท่ามหานที
เพื่อจะลงน้ำ เธอได้เห็นกอไผ่นั้น ก็กำด้วยไม้สักเท้าใส่ให้ไปตามกระแสน้ำถึงรองครั่ง
ตามครั่ง กอไผ่นั้นก็มาสู่ท่าน้ำอีก

ลำดับนั้น พระสุกกทันต์จึงดำริว่าเหตุการณ์จะพึงมีในกอไผ่นี้ ครั้นเมื่อเธอก็ก
แล้วอย่างนั้น จึงไต่ขึ้นไปบนกอไผ่นั้น ก็เห็นหนังสือผูกอยู่ จึงกล่าวว่านี่อะไร

ทันนั้น เทวตานนั้นก็กล่าวว่า ข้าแต่พระฤๅษีผู้เจริญ พระมหาวาสเทพผู้สหายของ
ท่าน ให้ข้าพเจ้านำหนังสือมาเชิญท่านไป

พระสุกกทันต์ครั้นได้ฟังคำเทวตานนั้นแล้ว อ่านหนังสือดู ก็รู้อธิบายของพระ
वासเทพแล้ว จึงกล่าวอย่างนั้นว่า คุณาเทวตาผู้จำเริญ เราจักไปในวันที่ ๗ ตั้งแต่วันนี้ไป
ท่านจงไปจากนี้ก่อนเถิด แล้วจงแจ้งให้สหายของเราทราบด้วยเถิด

พฤกษเทวตานนั้น ก็รับว่าสาธุแล้วอภิวาทพระสุกกทันต์แล้ว กลับทวนกระแสน้ำ
มาแจ้งแก่พระवासเทพฤๅษีว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ตั้งแต่วันนี้ไปในวันที่ ๗ พระสุกกทันต์
บัณฑิตสหายของท่านจักมา”

แม้ว่าพระवासเทพครั้นได้ทราบประพฤติก้าวเช่นนั้น ก็ยังเกิดโสมนัสราวกับว่า
ความปรารถนาของตนได้สำเร็จลงแล้วในวันพรุ่งนี้แล

ครั้นวันที่ครบ ๗ พระสุกกทันต์ก็เหาะมากับกำลังฤทธิ์โดยประเทศอากาศ ได้
ถ้ำนักอยู่ในป่ามาตุพฤกษ อันร่มด้ายสถานท่ามกลางเชิงไผ่

ในวันนั้นเธอเนรมิตเทวาลัยหลังหนึ่งในที่นั้น แล้วเนรมิตเทวรูป ๑ เทวติ
รูป ๑ ประดิษฐานไว้ในเทวาลัยนั้นบูชา

มีคำปุจฉาว่า พระสุกกทันต์นั้น เธอทำอย่างนี้เพราะประสงค์อะไร

ถึงได้กลับมาในวันเมื่อพระฤๅษีจะมานั้นแท้จริง ในกาลอันเป็นวัฏฏีกานั้น
พระฤๅษีได้มาให้พรแก่เธอ เพราะเหตุนี้พระสุกกทนต์จึงทำคุณบำรุงอุปการแก่เทว
ธิดาทั้งหลายจึงได้ปรากฏเป็น อุกกมัญญชฺระ(*) ต่อมา

พระคาบสนั้นก็สำนักอยู่ในที่นั้น ตลอดราตรีภาคนั้นสิ้นไปแล้ว ครั้นเวลาเช้า
พระฤๅษีก็ชำระสระแล้ว จึงดำริว่า "ณ เวลากาลอรุณขึ้นมา เราจักไปสู่สำนักพระ
สุกกทนต์ของเรา" แลเธอก็ไปสู่เขาอุจฺจุบรรพต ฝ่ายพระवासเทพก็ได้ดำริว่า
"เวลาอรุณขึ้นมา เราจักไปสู่สำนักพระสุกกทนต์ ผู้สหายของเรา" แล้วเธอก็มา
ถึงเขาอุจฺจุบรรพต พระคาบสทั้งสองนั้นก็ได้มาประจวบกัน ณ ระหว่างมรคา

ลำดับนั้น พระवासเทพได้ถามพระสุกกทนต์ว่าดังนี้ "แน่สหาย ท่านกินนอน
ไว้งาม"

พระสุกกทนต์ตอบว่า "ดูกรสหาย เรามาแล้ว ณ สมัยเมื่ออรุณขึ้น"
พระवासเทพก็กล่าวว่า "แน่สหาย ถึงแม้ว่าเราก็ได้มาแล้ว ณ สมัยเมื่ออรุณขึ้น
เหมือนกัน"

ลำดับนั้น พระสุกกทนต์จึงกล่าวกะพระवासเทพว่า "แน่สหาย ถ้ากระนั้น
ทั้งสองก็มีอิทธิวิธีเสมอกัน มีวิถีเสมอกัน กำลังเร็วเสมอกัน ได้พากันมาแล้วไม่ก่อน
หรือหลังกัน สถานที่นั้นก็เป็ดย่านกลางมรคาที่มาแล้วของเราทั้งหลาย"

พระवासเทพก็กล่าวว่า "เออพระสหาย" ดังนี้แล
แม้ว่าพระคาบสทั้งสองนั้น ได้ทำปฏิสนธิารกันแลกัน ในกาลเมื่อประดิษฐาน
แล้วในอากาศนั้นเทียว

ประชุมชนทั้งหลาย ได้พากันหมายสำคัญที่คาบสนั้น กล่าวว่า "ประเทศนั้น
มีมรคาชานกลางทางบรรพต" (ย่านพระ)

พระवासเทพก็ให้พระสุกกทนต์จากที่นั้นแล้ว พระคาบสทั้งสองก็พากันไปสู่ป่า
วัน ในวันนั้นก็ได้พากันสำนักอยู่ในป่ามาสู่วันนั้น ครั้นวันรุ่งขึ้นพระคาบสทั้งสองก็พา
ออกจากป่ามาสู่วันแล้ว ทำการขัดสีร่างกาย (อาบน้ำ) แล้วไปสู่สถานที่ตั้ง ศิลาบัฏ(*)
ณ ป่าแผ่นศิลาบัฏนั้น ด้วยดอกไม้ทั้งหลาย แล้วถวายอภิราทแล้วพากันยืนอยู่

พระบาลีว่า ทิมฺมเลียงเสนารถวณํ หรือระว่า สวณํเงยถวณํ ก็แลแต่ความในคาบสนั้น
อันนี้แหละที่พระพุทธเจ้าวางมาท

ลำดับนั้น พระวาสุเทพได้กล่าวกะพระสุกกทันท์ว่า “แนะนำหาญไฉนว่า “พระ
ของเราทั้งหลายได้เสด็จมาทรงยืนอยู่ในที่นี้ แล้วกรัสพยากรณ์ไว้อย่างนี้ว่า” “สถาน
อันนี้ จักเป็นพระมหานครในอนาคตกาล อีกประการหนึ่ง เมื่อเราพระตถาคตปรินิพพาน
แล้ว พระสารีริกธาตุส่วนหนึ่งของเรายังคงเกิดขึ้นภพนี้แล” อาศัยที่เหตุที่พระ
พยากรณ์ไว้อย่างนี้ เราจึงได้เรียกสหายมาเพื่อพิจารณาอยู่ในประเทศนี้ ว่าควรเราจะสร้าง
เมืองในที่นี้ฤาไม่

ลำดับนั้น พระสุกกทันท์ผู้บัณฑิตได้กล่าวกะพระวาสุเทพว่า “ดูราสหาย ถ้า
กระนั้นก็เราทั้งหลาย พวกนี้ขุดลงไปในที่นี้ตรวจดูภูมิตนุมีมาก่อนเถิด”

ครั้นต่างคนได้พากันอย่างนั้นแล้ว พระสุกกทันท์มหาฤาษี ก็ขุดภูมิตนุนี้ด้วย
อันไม้กรทนต์ของทณโทยกล ที่เธอเป็นคนฉลาดในศิลปศาสตร์ทั้งปวง แล้วก็พลิกหงาย
อันดินขึ้นพิจารณาในก้อนดินก้อนหนึ่งได้เห็นแก้ว ๘ ประการ ในก้อนดินก้อนหนึ่งได้เห็น
ทองคำ ในก้อนดินก้อนหนึ่งได้เห็นข้าวสารและข้าวเปลือก

ที่นั้นแลพระวาสุเทพได้กล่าวกะพระสุกกทันท์ผู้บัณฑิตว่า “แนะนำหาญ เรา
ทั้งหลายได้เห็นก้อนดินเป็นนิมิต ๓ อย่างแล้ว จักเป็นอย่างไร การที่จะสร้างเมือง จะ
ควรฤาไม่ควร”

พระสุกกทันท์ได้กล่าวว่า “ดูราสหายสมควร” ก็แก้ว่าพระราชาในเมืองรอง
เราทั้งหลาย จักเป็นสามอย่าง คืออย่างหนึ่งทรงทศพิธราชธรรม อย่างหนึ่งประพฤติกว้าง
บาปธรรม อย่างหนึ่งเป็นมัชฌิมไม่มีผล ถ้ากาลใดพระเจ้าธัมมิกราชได้เสวยราชย์ ครั้นนั้น
แลพระนครจะเกษมสุขภิกขาริหารมย์สำราญยิ่ง พระพุทธศาสนารุ่งเรืองมีหมู่มหาชนนั้นหลา
มสำเร็จความสุขทุกประการ ถ้ากาลใดพระราชาเป็นอธรรมเสวยราชย์ ครั้นนั้นพระนครจะ
เกิดทุกข์ภัยได้ทุกข์ร้อนต่าง ๆ ประชุมชนจักรวาลอันรณคล้ายกับร้อนด้วยแสงเพลิง ถึงแม้
ว่ากาลใดพระราชาเป็นมัชฌิมเสวยราชย์ในครั้งนั้น ประชุมชนก็พากันไร้ผล พระพุทธศาสนา
จักเสื่อมสูญ

ลำดับนั้น พระวาสุเทพได้กล่าวว่า “แนะนำหาญ ถ้ากระนั้น ชนทั้งหลายจักถึง
ดูในกาลเป็นสุข จักถึงทุกข์ในกาลเป็นทุกข์ ก็สมควรแล้วที่จะทำตามพระทนต์ของพระ

“...เจ้าแห่งเร่ทั้งหลาย ถวายประการใดประการหนึ่ง” เมื่อกล่าวถึงนี้แล้ว ได้พากัน
กล่าวทั้งหลายแปลความว่า

อุกรสหาย สถานที่นี้ก็เป็นที่ดีกว่าที่ใดที่หนึ่ง ด้วยเชื่อว่าพระวอนของสมเด็จพระ
พุทธองค์เจ้าจะได้วิปริกกัหาไม่ล้วย ควรเราทั้งหลายจะสร้างเมือง โดยอาศัยเหตุแห่ง
พระธาตุของพระพุทธองค์นั้น ตามพระสัมพุทธธาธิบายเกิด ความสุขเกษมจักมีแต่

อนึ่ง พระราชาเป็นกุพิษ เราจักให้เว้นเสียจากราชสมบัติ จะให้แก่พระราชที่
เป็นสุพิศครองโดยอุบายนี้ ก็จะมีคามจำเริญ

พระสุกกทันท์ก็ฟังคำนั้นแล้ว ก็รับตอบว่า สารุ สารุ ดีแล้ว ดีแล้ว

พระคาบสทงสองนั้นไปสู่ป่าไม้ทั้งปวง เพื่อพิจารณาในที่นั้นๆ แล้ว ยังคำ
ประกาศให้พฤกษเทวคาทั้งหลายฟังถึงนั้นว่า ข้าแต่พฤกษเทวคาเจ้าผู้จำเริญ ผู้จำเริญ
ทั้งหลายขอท่านทั้งหลายทั้งปวง จงพากันออกจากตำบลนี้ไป เราทั้งหลายจะสร้าง
พระนครในสถานที่นี้

ในกาลนั้นฝ่ายผู้รุกขเทวคาเจ้าทั้งหลาย ครั้นได้ฟังคำพระสุกกทันท์แล้ว ต่าง
ก็พากันถึรุกขพิมานของตนเสมอโค่นแล้วเหาะไปโดยอากาศสู่ประเทศอื่น สำนักอยู่ตาม
ขอบใจคน ประเทศได้สะอาดแล้วในขณะนั้นนั้นเหียว ได้มีพื้นเรียบคล้ายหน้ากลองก็แล้ว

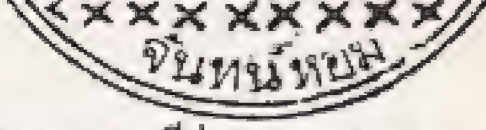
ลำดับนั้น แลเทวคาองค์หนึ่งได้สิงอยู่ในต้นไม้คร่ำคร่า กากปักคกรรณันหนึ่ง
เป็นเทวคาแก่ชราคร่ำคร่าร่างกายอันชวนเซ เป็นผู้เหลืออยู่กว่าเทวคาทั้งหลายเหล่านั้น ได้
ไปสู่สำนักพระฤๅษีทั้งสอง แล้วอภิวาทกล่าวอย่างนี้ว่า

ข้าแต่ท่านทั้งสองผู้ทรงมหิทธิฤทธิ์อันจำเริญ ข้าแต่ท่านทั้งสองผู้มึกรุณาอันยิ่ง
แก่โลกผู้จำเริญ ขอท่านจงไถ่กรุณาแก่ข้าพเจ้าผู้คร่ำคร่าเกินแล้วมีอายุอันน้อย ถึงแม้ว่า
พื้นไม้ของข้าพเจ้าก็หาสารมิได้ คร่ำคร่าแล้ว จักไม่ดำรงอยู่ได้นาน ข้าพเจ้ามีอาจที่จะไป
จากตำบลนี้ได้ ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งสองจงไถ่ยกให้แก่ข้าพเจ้าจนตลอดชีวิตเถิด

พระคาบสทงสองนั้น ครั้นได้ฟังอนาวาพจน์ของเทวคานั้นอย่างนั้นแล้ว ก็ยก
เทวคานั้นไว้

เทวคานั้น ครั้นเมื่อพระคาบสทงสองยกให้แล้ว ก็กลับไถ่ที่อยู่ต่อไปอีก

ประเทศนั้น อันเทวคาผู้เหลืออยู่ภายหลังกว่าเทวคาทั้งปวงไถ่อยู่ต่อไปอีก
เพราะเหตุนี้ จึงได้ปรากฏว่า “ลัพภูนา” ตั้งนี้มีแล้ว

ลำดับนั้น พระวาสุเทพได้กล่าวกะพระสุกกทันตบัณฑิตมหาฤาษีว่า ดูราสหาย
ได้ทำฐานานุกรมนี้ให้เป็นสี่เหลี่ยม ฤาว่าทำให้กลม

พระสุกกทันต จึงกล่าวว่า ดูราสหาย เราจักทำนุกรมนี้ให้มีฐานเหมือน
โลกสังข์ทะเล (สมทุหลังขบักฐฐาน)

พระวาสุเทพจึงกล่าวว่า “เราจักได้สังขัตที่ไหนเล่า”

พระสุกกทันตกล่าวว่า “ท่านจงเรียกคนอุปฐากของท่านมา เราทั้งหลายจักส่ง
ผู้สำนักพระสัชชนาโดยมหาฤาษี

พระวาสุเทพกล่าวว่า สาธุ แล้วจึงเรียกอุปฐากของตน ชื่อ ณะระยะ^(๑) มา ครั้น
เฝ้า ณะระยะ มาแล้ว พระสุกกทันตได้สั่งกะณะระยะนั้นอย่างนี้ว่า “ณะระยะ ท่านจง
พาหนังสือนี้ไป ถึงสัชชนาโดยนกร แล้วจงให้แก่พระสัชชนาโดยฤาษี แล้วจงบอกแก่พระ
สัชชนาโดยถามท่านว่า” ครั้นสั่งแล้ว จึงเขียนอักษรทั้งหลายว่าดังนี้ “ดูราสหาย เราทั้งหลาย
จะสร้างเมืองใหม่ให้มีฐานทั้งเปลือกสังข์ใหญ่ในทะเล ท่านจงไปนำเปลือกสังข์ใน
ทะเลใหญ่มาให้เรา” ครั้นเขียนแล้วจึงฉีกมอบให้ในมือแห่งนายณะระยะนั้น แล้วจึงส่งไป

นายณะระยะนั้นกล่าวว่า สาธุ แล้วจึงอภิวัตพระคาบสทั้งสอง แล้วรับหนังสือ
ไปเฝ้าเฝ้าเห็นเทียว นายณะระยะนั้นได้ลอบไปโดยอากาศด้วยอำนาจฤทธิ์แห่งพระคาบสทั้ง
สองนั้น ได้ถึงยอดเขาลังกตบรรพตแล้ว อภิวัตพระสัชชนาโดยมหาฤาษี ถวายหนังสือ
แก่พระฤาษีแล้ว แจ้งข่าวนั้นให้ฟัง

พระสัชชนาโดยนั้น ได้ฟังข่าวนั้นก็มิใช่ชื่นชม จึงได้ใช้ให้นกหัตถ์ดีดิงค์ เพื่อให้
ไปเอาเปลือกสังข์ใหญ่ในทะเลมา ครั้นส่งนกหัตถ์ดีดิงค์ไปแล้ว จึงกล่าวกะนายณะระยะทุกว่า
ดูราสหายท่านจงกลับไปก่อน แล้วจงแจ้งกับสหายเราว่า เราได้ใช้ให้นกหัตถ์ดีดิงค์ไปเอา
เปลือกมหาสังข์มาให้มาแล้ว จึ่งจะส่งไปให้แก่สหายเรา ครั้นกล่าวดังนี้แล้วจึงส่งนาย
ณะระยะไป

นายณะระยะนั้น ก็กล่าวว่า สาธุ สาธุ ดังนี้แล้ว จึงอภิวัตพระฤาษี แล้วก็กลับ
ไปแจ้งแก่พระฤาษีทั้งสองแล

ฝ่ายว่า นกหัตถ์ดีดิงค์นั้น ครั้นได้ไปถึงมหาสมุทรแล้ว ก็แสดงให้น้ำทะเลแตก

(๑) ณะจะเป็นนายควาย

เป็นสองภาคด้วยลมปีกทั้งสอง แล้วคาบเอามหาสังขัตถ์อันเก่าแล้ว ด้วยจะงอยปาก ได้
แล้วบินมาโดยอากาศ แล้วก็น้อมเข้าไปถวายแก่พระสังฆนาโดยมหาฤๅษี

ฝ่ายพระฤๅษีสังฆนาโดยนั้น ก็กล่าวกะนกหัตถ์ถึงกว่า แะนกหัตถ์ถึงค้ ท่าน
จงคาบมหาสังขัตถ์นั้น ไปถวายแก่พระสุกกทันต์แลพระवासเทพผู้เป็นสหายของเรา สำนัก
อยู่เขาอุจจุบรรพท

นกหัตถ์ถึงค้ก็คาบเอามหาสังขัตถ์แล้วบินมาโดยอากาศ ด้วยกำลังฤทธิ์แห่ง
พระฤๅษี ได้ถึงแล้วโดยขณะเดียว จึงถวายมหาสังขัตถ์นั้นแก่พระคาบทั้งสอง แล้วก็
หลีกไปสู่สถานแห่งตน

เพราะเหตุนี้ พระคันถรจนาจารย์ได้หมายเอาเหตุนี้ ดำแดงพระคาบกล่าว
แล้ว แปลความว่า

ลำดับนั้น พระสังฆนาโดยผู้มีฤทธิ์ปรากฏเป็นอันงามนั้น เธอสำนักอยู่เหนือยอด
เขานกลไถ้เมืองสังฆนาโดย ครั้นได้เห็นคำของสหาย จึงได้ส่งนกหัตถ์ถึงค้ ให้ไปคาบ
สังขัตถ์อันมีอยู่ในกลางทะเล

ฝ่ายว่านกหัตถ์ถึงค้อันเป็นนกทวิชาเกิดแต่ฟองไข่ นั้น เป็นนกกมีอิทธิพล ได้ทำ
ทำให้แยกเป็นสองภาคด้วยลมปีกโดยกำลังอิทธิพลของพระฤๅษี แล้วโฉบลงไปคาบเอา
สังขัตถ์อันตายแล้วนานด้วยจะงอยปากได้แล้ว ก็มาด้วยฤทธิ์โดยทางอากาศ ครั้นถึงแล้ว
จึงได้ถวายแก่พระฤๅษี พระฤๅษีก็ชมเชยกันนั้นแล้ว ก็สั่งให้เป็นทูตไปให้แก่สหาย

ณ ลำดับนั้น นกตัวประเสริฐนั้นได้มาแล้วในทันทีโดยอากาศ ครั้นถึงแล้วนก
นั้นจึงมอบสังขัตถ์นั้นให้แก่ฤๅษี ครั้นมอบแล้วก็หลีกไปสู่สถานแห่งตนโดยทางเวหา

ลำดับนั้น พระมหาฤๅษีทั้งสองนั้น ก็ถือเอาสังขัตถ์นั้น แล้วหงายขึ้นในภุมิที่
นั้นแล้วแผ่ออกไป

ก็ประเทศนั้น จึงได้มีฐานเป็นสังขัตถ์อย่างนั้น ทั้งด้านยาวแลด้านกว้าง
โดยรอบทั้งสิ้นเป็น ๑๕๕๐ วา

พระมหาฤๅษีทั้งสองนั้น ได้ชี้แล้วในภุมิโดยวงไปในภายนอกแห่งเมืองนั้นโดย
ด้วยว่า “เป็นนครปรการ ด้วยศุรอบนี้”

อันว่าสัมภารทั้งหลายมีปรการแลทวารแลเสาเป็นต้น ต่างๆ สนิทแล้ว แลมี

โอรสอันหยกรงไวยธงปฎากเป็นต้น เขียนลวกลายอันวิจิตรแล้ว ได้เกิดขึ้นเองด้วยอิทธิพล
แห่งพระฤๅษีทั้งสองนั้น

ณ ขณะนั้นเทียว พระฤๅษีได้ซีกแล้วซึ่งกำบลมีรูปอย่างนั้น เพื่อแวกล้อม
โอรอบแห่งภายนอกปรากฏนั้น

ณ ขณะนั้น พันปดพิได้จมลงไปเองในระหว่างที่อันพระฤๅษีซีกแล้ว ก็เป็นลูก
โอรอบ อันภคาศักดิ์ย่น้ำแลเบญจพรรณปทุมแลอุบลมีกลิ่นอันหอมระอาคงามยิ่งหาที่จะ
เปรียบมิได้ ได้มีแล้ว

ล้ากับนั้นอันว่าอวยวะแห่งพระนครทั้งหลายทั้งปวง คือ พระदानหลวงภายใน
นครแลราชนิเวศน์แลปราสาทก็ได้ปรากฏแล้ว

เพราะเหตุนี้ พระสังกาทิกเถระเจ้า เมื่อจะแสดงเหตุนี้ให้แจ้ง จึงกล่าวพระ
ศกานปลความว่า

ในล้ากับนั้น พระกำบลทั้งสอง คือ พระवासูเทวฤๅษี พระสุกกทันตฤๅษี ได้
เนรมิตแล้วซึ่งพระนคร อันเป็นรั้วณีสถานจำแนกออกโดยส่วน ๆ คือ มีทวารแลปราการ
บริบูรณ์แล้ว ประดับแล้วด้วยโอรณอันมีค่า มีภูฎาควรเป็นราชนิเวศน์ งามคล้ายเทวินท
บุรพیمان จึงมีอภิธานว่า “ หิงกบุรี ” อันรุ่งเรืองบรรเล ฯลฯ

อนัน เป็นนิเทศแห่งเมืองหริปุญไธย อันพระมหาเถรมีนามว่า โพธิรังสี
ให้แก่งคามคามหาจาริกเป็นปริเฉทสาม จบเท่านั้น ฯลฯ

จามเหวียงค์ ปริเฉท ๔

ครั้นเมื่อการบริกรรมพระนครทั้งปวงสำเร็จลงแล้วอย่างนี้เทียว พระวาสุเทพ
ฤๅษี จึงกล่าวแก่พระสุกกทันตบัณฑิตฤๅษีว่า กุราสหาย เมืองของเรามหาที่จะเปรียบ
มิได้ ใครจักครองราชสมบัติเล่า

ลำดับนั้น พระสุกกทันตก็กล่าวกะพระวาสุเทพว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ คนบริจา
การของท่านทั้งหลายมีเป็นอันมาก เราทั้งหลายจะทำการอภิเชกกันนั้น ๆ ตามชอบใจ แล้ว
ให้ครองราชสมบัตินี้เถิด

ลำดับนั้น พระวาสุเทพมหาฤๅษี ได้กล่าวกะพระสุกกทันตว่า ข้าแต่สหาย
ชนทั้งหลายเหล่านี้เป็นมฤคชาติอันธพาล ถึงอาจารย์จะจัดหาลหยาบกายก็อกระถางมัก
ประพฤติกามชาติของตนมีอยู่ จักสามารถครองราชสมบัติอย่างไรได้

เพราะเหตุใดข้าพเจ้าจึงว่าอย่างนี้ ก็ว่าชนเหล่านี้บางพวกก็มีหทัยประกอบด้วย
มานะ มีมานะอันกระถางมีอยู่ เพราะความที่แห่งชนเหล่านั้นได้เกิดแล้วในรอยเท้าช้าง
บางพวกเป็นคนมีหทัยหยาบคาย มีหทัยก็อกระถาง มีหทัยเหมือนแรก มีอยู่เพราะความที่
แห่งชนทั้งหลายนั้นเกิดแล้วในรอยเท้าแรก "กรุหทยา" บางพวกมีหทัยเงื่องหงอย มีหทัย
หนัก "ควยหทยา" มีหทัยเหมือนโคถึกมีอยู่ เพราะความที่แห่งชนทั้งหลายนั้น เกิดแล้ว
ในรอยเท้าโคถึก "พาลหทยา" บางพวกมีหทัยอ่อน มีหทัยโลภ มีหทัยเหมือนโคมีอยู่
เพราะความที่แห่งชนทั้งหลายเหล่านั้นเกิดแล้วในรอยโค บางพวกมีหทัยประกอบด้วยมายา
มาก มีหทัยไม่ตรง มีหทัยเหมือนมฤคมายามีอยู่ เพราะความที่แห่งชนทั้งหลายเหล่านั้น
เกิดแล้วโดยมฤคมายา บางพวกเป็นมนุชย์มีลักษณะเป็นมนุษย์บ้างแล้ว ย่อมไม่รู้ว่า
สิ่งนี้ดี สิ่งชั่ว สิ่งกุศล สิ่งอกุศล" ดังนี้เพราะความที่แห่งชนทั้งหลายเหล่านั้นเป็น
มนุษย์ชาติเกิดแล้วเพราะเหตุนี้ เราจึงว่าแก่สหายของเราว่า "ชนทั้งหลายเหล่านี้ย่อมไม่
สามารถครองราชสมบัติได้"

ถ้าหากว่าพิชของมหาสหายมีอยู่ ท่านจงให้ผู้ที่ชนะแก่เราทั้งหลาย จักให้ครอง
ราชสมบัตินี้

พระสุกกทันตบัณฑิต ได้ฟังคำพระวาสุเทพแล้วยิ้มแย้มกล่าวคาว่าอย่างนี้
แปลความว่า

ข้าแต่ท่านชฎาธาร ท่านจงฟังคำข้าพเจ้าแน่ละฤฯ ข้าพเจ้าขอภัยต่อท่าน ๆ
จงให้อภัยแก่ข้าพเจ้า พืชอันอุดมกว่าพืชทั้งหลายในโลก ข้าพเจ้าไม่เห็นเลย เบื้องหน้าแต่
นี้ไป ถ้าท่านให้อภัยแก่ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจักบอกพืชนั้นแก่ท่านตามจริง

พระวาสุเทพนั้น ครั้นได้ฟังกลาของพระสุกกทันตนั้น จึงกล่าวเป็นคาถาคอบ
แปลความว่า

คุณพระสหาย ท่านอย่าพูดอย่างนี้เลย ภัยอะไร จักมีแก่ท่านเล่า โดยแม้ว่า
ศิระของข้าพเจ้าจะแตก ข้าพเจ้าจะไม่ทำความโกรธแก่ท่านเลย

ลำดับนั้น พระสุกกทันตได้กล่าวกะพระวาสุเทพว่า

* คุณรสหาย ถ้ากระนั้นท่านจงฟัง พระธิดาพระเจ้าลโวราชมีแล้วเป็นสุชาติ มี
รูปร่าง มีศีล มีปริชา พระนามว่า "จามเทวี" ดังนี้ได้ปรากฏทั่วทิศ เป็นครุณกุมารีทรง
เบญจกัลยาณังาม เป็นสตรีวิเคราะห^(๑) พระสวามีของนางนั้นเดี๋ยวนี้ มีศรัทธาได้บวช
เป็นบรรพชิต เราทั้งสองจักหุสขนางนั้นคือพระเจ้าลโวราชแล้ว เชิญมาสู่พระนครในที่นี้
นางนารีผู้มีบุญนั้น จักยังพืชของตนให้จำเริญยิ่งได้

ครั้นพระสุกกทันตกล่าวอย่างนี้แล้ว พระวาสุเทพก็กล่าวว่า "คุณรสหาย ครั้น
เมื่อการเป็นอย่างนี้แล้ว ทูตของเราผู้ผลาในถ้อยคำไม่มี เราจักทำอย่างไร"

พระสุกกทันตบัณฑิต จึงกล่าวว่า "คุณรสหาย ถ้าอย่างนั้นไซ้ จงส่งให้คเวย
กุมารไปกับด้วยเรา เราจักไปสู่พระเจ้าลโวราชนั้น

พระวาสุเทพก็รับว่าดีแล้ว จึงให้คเวยกุมารเป็นราชทูตเขียนนิทาน (คำคอบ)
จักบรรณาการเป็นอันมาก ส่งไปกับคเวยกุมารสู่สำนักแห่งพระเจ้าลโวราชนั้น

แม้ว่าคเวยกุมารก็ได้ข้ามลง โดยกระแสน้ำฟังคนที่ ค่ายเรือบริวารทั้งหลาย
เป็นอันมาก

ฝ่ายพระสุกกทันตมหาฤาษีก็ไปโดยอากาศ ได้ถึงลโวนครก่อนกว่าคเวยกุมาร
นั้น

(๑) อิติวิภกน ทิระหมายความว่า เป็นหม้าย

ส่วนทเวชกุมารได้ไปโดยอิทธิพลแห่งพระฤๅษี ก็ได้ดังแล้วโดยไม่นานเทียว
พระสุกกทันท์กับตักมหาราๅษีก็ให้ทเวชกุมาร จัดบรรณาการแล้วทำให้เป็น
“ราชทูตพาทั้งเข้าไปสู่ราชธานีเวกณ์ กรันประคิษฐานอยู่แล้ว จึงทำปฏิสันถารกล่าวว่า
ทั้งอาคมตาม มหาราชเจ้าทรงล้าราญพระหฤทัย ทั้งอุบ้ทหะน้อยใหญ่มิไคมี
จักรวัคคิธรรมทรงบำเพ็ญเป็นอันดีอยู่แล้วๆ พระองค์ทรงปรนปรีอราษฏรเสมออยู่มิไค
อุกพร่อง ทั้งชาวชนบทเกษมสุขอยู่ตามคลองธรรมประเพณีพระราชอาณาจักรรวบรวมเป็น
สามัคคีคืออยู่มิไคแตก่างหรือประการใด

เมื่อพระสุกกทันท์ถามทั้งนี้ พระเจ้าลโวราชก็คำรัสประภาษปฏิสันถารตอบว่า
ข้าแก่พระฤๅษีเจ้า เรา่นี้ก็มีกุศลจิตสบาย อนึ่ง ภัยอุบ้ทวันทรายก็มีไคมี ทั้ง
จักรวัคคิธรรมก็คำรงคงที่ไม่เสื่อมคลาย เราปกครองราชฎรสบายไม่ย่อหย่อน ชาวชนบทก็
พากันสโมสรเกษมสำนัก ทั้งราชอาณาจักรก็มีไคมีร้าวรานร่วมสามัคคีก็

เมื่อพระเจ้าลโวราชตรัสละนี้แล้ว จึงประภาษถามพระฤๅษีด้วยบาทกาลาแปล
ถามว่า

“นุ” ทั้งข้าพเจ้าถาม ข้าแต่ท่านผู้เจริญงาม พระคุณเจ้า ได้มานานอยู่
แล้วๆ อาพาธใช้สิ่งไรไคมีบ้างแลๆแก่พระผู้เป็นเจ้า ความแก่หง่อมนั้นเล่าเป็นอย่างไร
บ้าง พระคุณได้มาในหนทางเป็นอย่างไรเล่า

ถ้ากับนั้น พระฤๅษีจึงทูลเป็นพระกาลาแปลความว่า

ข้าแก่มหาราชเจ้า อาคมภาพไคมาในสำนักพระองค์นี้นานแล้ว อาพาธแลภัย
อันทรายในหนทางแต่อย่างไคอย่างหนึ่ง ก็มีไคมีแก่อาคมภาพ ก็แก่ว่าพระฤๅษีสหายของ
อาคมภาพรูปหนึ่งนั้น มีนามว่า “วาสุเทพ” ทั้งนี้ เราสำนักอยู่ยอกเขาอุจจุบรรพท
เหนือแม่น้ำหิงคัชนไป เรานั้นไคไร่ก่อประโยชน์เกื้อกูลแก่โลกทั้งหลาย ได้เรียกอาคมภาพ
ไปแก่พระนครนี้แล้ว

ถ้ากับนั้น อาคมภาพทั้งสองไคช่วยกันสร้างพระนครอันเป็นสถานที่จะบังเกิด
พระธาตุของพระชินสีห์เจ้า เป็นเมืองอันงามรื่นรมย์อย่างยิ่งสำเร็จลงแล้ว อาคมภาพจึง
ไคมาเฝ้ามหาราชเจ้าในเมืองนี้

พระราชาก็ถามว่า

ถ้าเป็นคน พระสุเมธก็คิดว่า

พระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุรินทราชา
 กรมพระสุทธสาโรธราชวรานุเคราะห์

ข้าแต่ท้าวเจ้า ข้าพบาทขอถวายบังคม ความเจริญจงมีแก่พระองค์พระ
เจ้ามหาราชาเถิด รัตนอันไคอันหนึ่งมีอยู่ในแว่นแคว้นของพระวาสุเทพเจ้า ตรรกพรทั้ง
ปวงทั้งหลาย จะขอน้อมถวายแก่พระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นอัครเทวาราช ขอพระบาท
จงประทานพระธิกาแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย

ข้าแต่พระฤๅษี ทูตผู้ให้ทุกข์อะไร มาขอริกาข้าพเจ้า ข้าแต่ท้าวผู้เป็นปราชญ์
ข้าพเจ้าไม่เข้าใจซึ่งวักถุน ซึ่งนัยนี้เลย

เมื่อพระราชกรณียกิจแล้ว พระสุกกาทนตบธูปถวาย จังกล่าว

64

พุทธเจ้าว่า “สถานที่นี่ สมควรเป็นสถานอันร่มเย็น จะเป็นพระบุรีใหญ่ปรากฏใน
อนาคต อนาคตใด เราพระศากยปรินิพพานแล้วพระธาตุของเราจักปรากฏในที่นี้”

เมื่อสมเด็จพระศาสดาจารย์เจ้าตรัสดังนี้แล้ว ก็เสด็จไปสู่สถานของพระองค์
จำเดิมแต่นั้นมาสถานที่นั้น ก็ได้เป็นสถานที่ที่ความมนุษย์ทั้งปวงบูชา ทั้งบรรดาหมู่ฤๅษีชฎาธร
ทั้งหลาย ก็ให้พากันมาบูชาซึ่งสถานตำบลนั้น ฝ่ายอาณาจักรกับพระวาสุเทพทั้งสองก็ได้
พากันขึ้นไปแล้ว เรมิกเป็นนครในที่นั้น ถึงพร้อมด้วยสิ่งทั้งปวงเป็นอันงาม เป็นรัชมัย
สถาน ให้ความไกรสมปรารถนาคล้ายกับเทวนคร ประชุมชนได้สโมสรในนครนั้น แม้ว่า
การทำกรรมที่ไม่ควรแต่คนเขี้ยว ก็มีได้ เพราะเหตุนี้ ทุกนั้น

อามเหวียงค์ ปรีณ ๔-๕-๖

ตอนนั้นในฉบับเดิมความขาด

จึงได้เอาความในชินกาลมาลีปกรณ์มาแทรกให้เต็ม*

ก่อนจะถึงปีที่ว่านี้ ครึ่งเมื่อพระศาสดาปรินิพพานแล้วได้ ๑๒๐๔ ปี ตรงกับ
จุลศักราชของเมืองนี้ (พุณณกาม) ๒๒ ปี ในวันเพ็ญเดือน ๔ ยังมีฤๅษีคนหนึ่งชื่อ วาสุเทพ
ได้สร้างเมืองหริปุณฺชั (นครลวทุณ) ครึ่งรุ่งขึ้นปีที่ ๒ จากปีที่สร้างเมืองหริปุณฺชัแล้วนั้น
พระนางจัมมเทวีมาจากเมืองลวปุระ^(๑) ครองราชสมบัติในเมืองหริปุณฺชั ต่อจากนั้น
พระเจ้าอาทิตย์ได้ทรงอภิเษกในเมืองหริปุณฺชั เมื่อปีจุลศักราช ๔๐๔ ต่อมาถึงจุลศักราช
ประมาณ ๔๒๕ พระราชาเจกีย์หลวง ผู้ขึ้นมาในเมืองหริปุณฺชั คำโบราณสันนิษฐานไว้ทั้งนี้
และข้อสันนิษฐานนั้น ตรงตามนัยบันทึกจดหมายเหตุราชวงศ์ในเมืองหริปุณฺชั เพราะ
ฉนั้น ข้อสันนิษฐานนั้นจึงถูกต้อง เพื่อสนับสนุนข้อสันนิษฐานนั้น ขอเล่าเรื่อง
การบังเกิดเมืองหริปุณฺชันี้ ตั้งแต่เริ่มต้น ดังต่อไปนี้

[เรื่องสร้างเมืองหริปุณฺชั]

ไถยนิว่า แท้เดิม ยังมีกุลบุตร ๕ คน เป็นเพื่อนกัน คือ วาสุเทพ ๑ สุกกทนต์ ๑
อนุติส ๑ พุทธชฎิล ๑ สุพรหม ๑ ได้บวชในพระพุทธศาสนาแล้วเรียนพระไตรปิฎก แล้ว
สังเกตเห็นว่า การประพฤติตามธรรมวินัยเป็นภาวะที่หนัก จึงลาเพศออกแล้วออกบวชเป็น
ชีนแก่สุกกทนต์ซึ่งเป็นภุหุสธำมาศย์อยู่ในเมืองลวปุระ ท่าน ๔ องค์นอกนี้ มีท่านวาสุเทพ
ได้ตนได้บรรลุกาลถึงอภิญญา อาศัยอยู่ในประเทศสยาม

* ในการจัดพิมพ์ครั้งก่อนได้นำข้อความในชินกาลมาลี ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรด
ให้ราชบัณฑิตแปลมาแทรก แต่ในการพิมพ์คราวนี้ (พ.ศ. ๒๕๑๐) ได้นำข้อความใน ชินกาลมาลีปกรณ์
ซึ่ง กรมศิลปากรให้ ร.ด.ท. แต่ง มนวิทูรแปลใหม่ มาพิมพ์แทรกไว้แทน

(๑) ท่านพุทธศัทธิบาทีว่า ลวปุระ เข้าใจว่าหมายถึงเมืองที่ต่อมาเรียก ลพบุรี

บรรดาท่านเหล่านั้น ท่านवासเทพอยู่ที่คอยอุจจุบรรพต^(๑) ริมฝั่งแม่น้ำ
โรหิณี^(๒) ท่านพุทธชฎิลอยู่ที่คอยอุหะบรรพต^(๓) ริมแม่น้ำสาร^(๔) ท่านอนุติลอยู่ที่เมือง
ภริททวาลินคร^(๕) ท่านสุพรมณีย์อยู่ที่สุภบรรพต^(๖) ริมฝั่งแม่น้ำวังกะ^(๗)

อยู่มาวันหนึ่ง ท่านवासเทพลงมาจากคอยอุจจุบรรพต พบทารก ๖ คน คือ
ในรอยเท้าช้าง ๒ คน ในรอยเท้าแรด ๒ คน ในรอยเท้าโคลาน ๒ คน จึงเอาไปเลี้ยงไว้
และทารก ๖ คนนั้น เติบโตขึ้นมาโดยลำดับ ก็สมสู่คู่ใคร่คู่กัน แล้วปฏิบัติเลี้ยงดูท่านวาสเทพ
เล่ากันมาว่า ยังมีนางเนื้อวัวหนึ่งมาซึ่งที่ถ่ายบัสสาวะของท่านวาสเทพ ถูกกมณำปัสสาวะ
ที่ปนน้ำอสุจิ ก็ตั้งครรภ์ขึ้นมา แล้วก็คลอดลูกออกมาเป็นมนุษย์ ๒ คน ท่านวาสเทพเกิดความ
เอ็นดู เลี้ยงทารกนั้นด้วยนมที่ไหลออกจากหัวมือ และทารกทั้ง ๒ นั้นก็เจริญวัย
ขึ้นโดยลำดับ ได้สมสู่กันเอง คนผู้ชายชื่อ กุนรณีย์ คนผู้หญิงชื่อ มิกุปปักติ ท่านวาสเทพ
ให้สร้างเมืองชื่อ มิกสังกร^(๘) แล้วให้กุนรณีย์ครองราชสมบัติในเมืองนั้น และให้คนทั้ง ๖
ที่ได้ในรอยเท้าสัตว์ต่างๆ ซึ่งสมสู่คู่ใคร่คู่นั้นนั้น อยู่ในเมืองนั้นด้วย

ฝ่ายราชากุนรณีย์ ตั้งอยู่ในโอวาทของท่านวาสเทพ ครองราชสมบัติในเมือง
มิกสังกร ๗๗ ปี พระเจ้ากุนรณีย์มีพระราชบุตร ๓ องค์ คือ เจ้ากุนริ ๑ เจ้ากุนริโสละ ๑
และเจ้ากุนริสิคินาส ๑

-
- (๑) แปลตามศัพท์ว่า คอยอุจจุ เจ้าโง่หมายถึงคอยที่เรียกกันเพี้ยนว่า คอยอุเท
(๒) แปลตามศัพท์ว่า แม่น้ำปลากระเทียนทอง หรือ แม่น้ำแดง ในพงศาวดารโยนกเรียกว่าแม่น้ำจาง น่าจะ
เพี้ยนมาจากแม่น้ำจาง เพราะคำว่า ขาง ภาษาเหนือ แปลว่าเหล็กชนิดหนึ่งที่ใช้ทำกระบี่ จึงเพี้ยน
เรียกว่า หม้อขางไปด้วย ขะรอยน้ำในแม่น้ำนี้จะขุ่นสีเหมือนสนิมเหล็ก จึงเรียกแม่น้ำจางแล้วกลาย
เป็นแม่น้ำจางไป
(๓) แปลตามศัพท์ว่า คอยบุรา หรือ คอยคอกไม้เพลิง น่าจะเป็นคอยที่เรารู้จักชื่อไฟ หรือ ไฟพะเนียง
ในการบูชาในพิธีการฤกษ์
(๔) หัวแม่น้ำรออยู่ใกล้คอยบาไห้ ในท้องที่จังหวัดลำพูน
(๕) แปลตามศัพท์ว่า เมืองร่มเงา มีบางท่านสันนิษฐานว่า เมืองศรีสัตตนาลัย เล่ากันว่า ท่านอนุติล
อยู่ภูเขาศรี
(๖) แปลตามศัพท์ว่า คอยงาม และในท้องที่จังหวัดลำปาง มีคอยภูหนึ่งชื่อคอยงาม
(๗) คงหมายถึงแม่น้ำวัง ในจังหวัดลำปาง
(๘) แปลตามศัพท์ว่า สัญญาอันเนื่องหรือตั้ง คงหมายถึงว่า ท่านวาสเทพเลี้ยงเด็กทั้ง ๒ ไว้แล้ว สัญญาว่า
โตขึ้นจะให้ครองเมือง ครั้นเด็กพ้นโคเป็นหนุ่มสาว ได้กันเองแล้ว จึงสร้างเมืองให้ตามสัญญา แต่ใน
หนังสือรามเกียรติ์ เรียกชื่อเมืองว่า มิกสังกกร ให้คำอธิบายเป็นภาษาบาลีว่า “มิกสังกกร
มิกกณณิวาสนนุค มิกกณณกพรหิ วุคค” แปลว่า ที่ประเทศนั้น เป็นที่อาศัยอยู่ของหมู่เนื้อ ประเทศ
นั้น จึงเรียกว่า มิกสังกกร เมืองนี้อยู่ที่เชิงคอยอุเท

ฝ่ายท่านวาสุเทพ ก็สร้างนครให้พระราชบุตร ๓ องค์ของพระเจ้ากุนรวุธียู่
คนละแห่ง ๆ

บรรดาพระกุมารเหล่านั้น เมื่อพระบิดาล่วงลับไปแล้ว เจ้ากุนรวุธินาส ก็ให้
ครองราชสมบัติในเมืองมิลังกร แล้วกลับไปครองราชสมบัติในเมือง รันนปุระ^(๑) ที่ท่าน
ฤๅชาสุเทพสร้างให้แก่เขื่อนั้นอีก พระเจ้ากุนรวุธินาสนั้น ยังเมืองรันนปุระให้ฉิบหาย
ด้วยความอยุติธรรม ตักสินศตลูกตีแม่อย่างอุปมาเหมือนไม้ค้ำช่อง (ว่าไม่มีความผิด)

* ครั้นนั้น ท่านวาสุเทพเที่ยวพิจารณาภูมิลานที่มีชัยภูมิ ก็เห็นสถานเป็นที่
ประทับของพระพุทธรูปแห่งเราทั้งหลาย จึงตกใจว่า สถานที่นี้มีชัยภูมิยิ่งนักหนอ จึงได้
สร้างเป็นนครขึ้นนครหนึ่งในที่นั้นริมฝั่งแม่น้ำหิงค^(๒) ครั้นสร้างเสร็จแล้ว จึงมาคิดว่า
คนอื่นนอกจากท่านสุกกทนต์สหายของเราผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติมีศีลคุณเป็นต้น ย่อม
ไม่มี นครนี้ควรแก่ท่านสุกกทนต์สหายของเราอันโดยแท้ จึงจารหนังสือลงในใบลานผูก
ติดไว้ที่กอไผ่กอหนึ่ง ปล่อยให้ลอยตามน้ำแม่หิงคลงไปยังเมืองลวปุระ ท่านสุกกทนต์ได้อ่าน
หนังสือใบลานนั้นแล้ว ขึ้นกอไผ่ลอยทวนน้ำแม่หิงคมาถึงโคยลากับ ท่านวาสุเทพ ก็เล่า
เรื่องทั้งปวงให้ท่านสุกกทนต์ฟัง ท่านสุกกทนต์จึงกล่าวว่า ข้าแต่พระคุณเจ้า ถ้าได้นำ
เชือกสายของพระเจ้าจักรพรรดิเมืองลวปุระมาขึงขึ้นแล้ว ก็จะมีความสุขความเจริญ ครั้น
แล้วท่านทั้งสองจึงส่งทูตซื้อนายควาย^(๓) พร้อมกับชายฉกรรจ์ ๕๐๐ คนไป ทูตควาย
ไปถึงแล้ว ควายบังคมพระราชจักรพรรดิผู้เป็นใหญ่ในเมืองลวปุระแล้ว ทูลเรื่องราว
ทั้งหมดที่ท่านวาสุเทพส่งมา ทูตควายพักอยู่ในเมืองลวปุระนั้น ๑ ปี พอออกพรรษาแล้ว
จึงทูลลาพระเจ้าจักรพรรดิกลับ พระเจ้าจักรพรรดิมีพระธิดาองค์หนึ่งพระนามว่า พระนาง
จัมมเทวี เป็นอัครมเหสีของเจ้าประเทศราชในเมืองรามัญ^(๔) กำลังทรงครรภ์ได้ ๓ เดือน
พระเจ้าจักรพรรดิทรงส่งพระนางจัมมเทวีพระธิดาของพระองค์ให้มาครองราชสมบัติในที่
(หริปัญไชย) ฝ่ายพระนางพร้อมด้วยบริวารหมู่ใหญ่จำพวกละ ๕๐๐ องค์ กับพระมหาเถร

(๑) เมืองนี้อยู่ใต้ในนครลำพูน

(๒) ท่านผู้ศรัทธาบาลีว่า หิงคทนต์ เข้าใจว่าหมายถึงแม่น้ำปิง

(๓) ท่านผู้ศรัทธาบาลีว่า ศรัย นาม ทูต ปาหะสึ แปลว่าส่งทุกชื่อควาย

(๔) เจ้าประเทศราชในเมืองรามัญนี้ ถ้าเป็นเมืองรามซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับเมืองลพบุรีก็ได้ ท่านผู้ชำระ
หนังสือนี้อาจเข้าใจผิด และระบุชื่อให้ชัดเป็นเมืองรามัญ จึงทำให้เข้าใจเป็นเมืองมอญไปเสีย ในที่นั้นนับ
ใบลานเดิมว่า รามนกวะ แปลว่า ในเมืองราม

ทรงไทรปิฎก ๕๐๐ องค์ ลงเรือมาตามแม่น้ำพิงค์ ๗ เดือนจึงบรรลุดังเมืองนี้ ทำนวาสุเทพ
และทำนสูกกทนต์พร้อมด้วยชาวเมืองทั้งปวง ได้ัญญเชิญพระนางจัมมเทวีขึ้นนั่งบนกอง
ทองคำ^(๑) แล้วอภิเษก อาศัยเหตุที่พระนางนั่งบนกองทองคำอภิเษก นครนั้นจึงชื่อว่า
หริปุณฺธิ^(๒) สืบมาจนทุกวันนี้

พระนางจัมมเทวีถึงนครนี้แล้วได้ ๗ วัน ก็ประสูติพระโอรส ๒ พระองค์ใน
วันเดียว เดือน ๓ พระโอรสองค์พี่พระนามว่า มหาส องค์น้องพระนามว่า อินทรว หรือ
อนันตยศ เมื่อพระกุมารทั้งสองนั้นมีพระชนมายุได้ ๗ ปี พระกุมารมหาสก็ไ้ราชาภิเษก
ในราชสมบัติ ส่วนพระนางจัมมเทวีได้สะสมกองการกุศลเป็นอเนกในพระพุทธศาสนา ทรง
อุทิศส่วนบุญแก่เทพกาทั้งหลายผู้รักษาพระนคร และทรงถวายเครื่องสักการแก่ผู้ตั้งอยู่ใน
ธรรมทั้งหลาย ด้วยอำนาจบุญของพระนาง เทพกาทั้งหลายนำช้างมีเคสมาให้ขึ้นระวาง
เป็นช้างพระที่นั่งอันเป็นมงคล ในครั้งนั้น ยังมีพระยามลิกษะ^(๓) ชื่อ พิลังกะ ห้อมล้อมด้วย
ทหาร ๔๐,๐๐๐ คน ยกมาเพื่อจะยึดนครหริปุณฺธิ เจ้ามหาสประทับบนคอช้างพระที่นั่ง
เจ้าอินทรวประทับกลางช้าง ทวาญหนึ่งท้ายช้าง แวดล้อมด้วยเหล่าทหารเป็นอันมาก เสด็จ
ออกไปสู้รบทางประตูทิศตะวันตก ครั้นนั้น พญามลิกษะเห็นรัศมีสีแสดลุกโผลงอยู่ที่ปลายงา
ช้างเผือก ตกใจกลัวกาย มีอาภรณ์อยู่ในสนามรบได้ ก็หนีไป พลทหารทั้งหลายทั้งปวง
ก็แตกถอยร่นหนีไป ตั้งแต่นั้นมานครหริปุณฺธิ ก็เกษมสำราญปราศจากอันตราย

กาลอุบัติแห่งนครหริปุณฺธิ

จบบริบูรณ์

(๑) บนกองทองคำ ท่านผู้คัดทำบาติว่า หริปุณฺธิ แปลว่า บนกองหริ แต่คำ “หริ” แปลว่าทองคำก็ได้.
จึงเห็นว่าต้องแก้ไข แปลว่า พญามลิกษะได้ อาจเป็นว่า ได้ัญญเชิญพระนางให้ขึ้นบนกองทองคำหรือ
หรือบนกองทองคำหรือ

(๒) ตามหนังสือหริปุณฺธิ ในหนังสือบาลีศาสนวงศ์ กล่าวว่าพระพุทธเจ้ามาประทับฉันผลไม้ ที่นั่น
จึงเรียกหริปุณฺธิ หริแปลว่าผลไม้ พุณฺธิแปลว่าเนิน และเรียกว่าลำพูน เพราะอุบิทั้งสามคนเฝ้าไว้
ที่นั่น (นักวิภาษว่า) ลำพูน ต่อมากลายเป็นลำพูน ชาวเหนือเรียก ละปูน

(๓) มลิกษะ แปลตามศัพท์ว่า คนบ้า, คนรัย แต่เฉพาะรายนี้ ท่านไม่บอกว่าเป็นคนไหน ซึ่งมีจำนวน
มากมายมีกบฏคนบ้าทั่ว ๆ ไป จึงน่าจะให้เป็นพวกไทยใหญ่ทางเมืองเงี้ยว เหมือนอย่างจีน
เรียกไทยและพวกไม่ใช่จีนว่า ชาวหนึ่ง แปลว่า คนบ้า

[เรื่องรัชสมัยของพระนางจัมมเทวี]

ฝ่ายพระเจ้าอินทรว พระโอรสของพระนางจัมมเทวี ไคร่จะครองราชสมบัติแยก
ไปต่างหาก จึงแจ้งความประสงค์ของตนแก่พระมารดา พระนางจึงให้เจ้าอินทรวไปบอก
กษัตริย์วสุเทพ ท่านวสุเทพได้ชี้แจงกัณฑ์ต่อไปว่า มีกษัตริย์คนหนึ่ง ชื่อพุทธชฎิล อาศัยอยู่ที่
คฤหาสน์บรรพต ริมฝั่งแม่น้ำสาครันทิศตะวันออกแห่งนครทริปุญไชย ถัดนั้นไปมีพรานผู้หนึ่ง
ชื่อเชลางค์ อาศัยอยู่ที่คฤหาสน์บรรพต^(๑) ถัดนั้นไปมีกษัตริย์คนหนึ่ง ชื่อสุพรหม อาศัยอยู่ที่
คฤหาสน์ริมฝั่งแม่น้ำวัง ถ้าเจ้าอินทรวไคร่จะครองราชสมบัติขอให้ไปกราบไว้กษัตริย์
พุทธชฎิล คือเดินทางจากนั้นไปเอาพรานเชลางค์เป็นมัคคุเทศก์ แล้วเดินทางต่อจากนั้นไปกราบ
ไว้กษัตริย์สุพรหมอันวอนขอนครกับท่าน เจ้าอินทรวได้ฟังคำชี้แจงนั้นแล้ว กราบบาพระ
มารดาของตน พาบบริวารส่วนตัวไปตามกำหนดที่กษัตริย์วสุเทพชี้แจง ได้กราบกษัตริย์สุพรหมแล้ว
จึงวอนขอนคร ต่อแต่นั้น กษัตริย์สุพรหมกับพรานเชลางค์ จึงสร้างนครอันตั้งงามขึ้นนครหนึ่ง
มอบให้เจ้าอินทรวครอบครอง เพราะอาศัยพรานเชลางค์นั้น นครนี้จึงมีชื่อว่า เชลางค์
นคร^(๒) ต่อแต่นั้นมา พระเจ้าอินทรวไคร่จะขอกราบไว้พระมารดา จึงทรงสั่งให้อำมาตย์
ผู้หนึ่งเชิญเสด็จพระมารดาของพระองค์เสด็จมานครเชลางค์นี้ อำมาตย์ผู้นั้นมาถึงนคร
ทริปุญไชยกราบทูลเรื่องราวทั้งปวงแก่พระนางจัมมเทวี พระนางมีพระทัยชื่นชมยินดีไคร่จะ
เสด็จไปเยี่ยมพระเจ้าอินทรว จึงพร้อมด้วยบริวารเป็นอันมากเสด็จออกจากนครทริปุญไชย

(๑) คฤหาสน์บรรพต แปลว่า กุหา เป็นที่อยู่ของคนหยาบช้ำ หรือกนรียോഗ หมายถึงพรานล่าสัตว์ คฤหาสน์
แปลตามความว่า คฤหาสน์

(๒) คำ “เชลางค์” นี้ มีแปลเข้าใจว่าเป็นภาษามอญ ในภาษามอญมีคำออกเสียงพ้องคล้ายเชลางค์อยู่
หนึ่ง คือ ชูลาง หรือ ชูลาง คำนี้เมื่อเขียนอักษรรวมแล้วถอดความตัวอักษรเป็นไทยจะเป็นดังนี้ “ชูลัง”
แต่เมื่ออ่านออกเสียงจะฟังเป็นเสียง ชูลาง หรือ ชูลาง และเป็นคำออกเสียงยากที่สุดในภาษามอญ ไทย
โบราณจะออกเสียงไม่ชัด จึงกลายไปเป็น เช-ลางค์ไป คำว่า ชูลัง อ่านแบบไทยไม่ออก เพราะมีสระ
อิ สระอุ แต่อ่านตามอักขรวิธีมอญฟังเป็น ชูลาง หรือ ชูลาง แปลว่า “ชัน” หรือ “โอ” ชาวเมือง
เหนือปัจจุบันนี้เรียกกันว่า “สละ” ก็น่าจะมาจาก “ชูลัง” นี้ก็ได้ ถ้า “ชูลาง” หรือ “ชูลาง” ถอด
เป็น “เชลางค์” ได้ เชลางค์ก็น่าจะแปลว่า ชัน หรือ โอ ซึ่งหมายถึงคฤหาสน์หนึ่งมีลักษณะเหมือนโอว่า
คฤหาสน์อยู่ที่วัดลำปางหลวง พระธาตุองค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่บนยอดคฤหาสน์นี้ ถ้าคฤหาสน์นั้นหมายถึง
คฤหาสน์พรานกษัตริย์อยู่ พรานกษัตริย์นั้นได้ชื่อมาจากคฤหาสน์นี้ เพราะถ้าคำว่า “เชลางค์” เขียนมาจาก
ภาษามอญว่า “ชูลาง” หรือ “ชูลาง” ซึ่งแปลว่า ชัน หรือ โอ พรานเชลางค์ก็คือพรานที่อาศัยอยู่ที่
คฤหาสน์เชลางค์ คือคฤหาสน์โอว่านี่เอง

ไปโดยลำดับจนถึงนครเขลางค์ แล้วทรงอภิเชกพระเจ้าอินทรวโชนนครเขลางค์ด้วยอิสริยยศอันยิ่งใหญ่ ฝ่ายพระเจ้าอินทรวทงขึ้นสมยินดี กระทำสักการอันใหญ่ยิ่งสนองพระมารดาของพระองค์ และพระนางจัมมเทวีนั้นประทับอยู่ในเขลางค์นคร ๖ เดือน จึงเสด็จไปอำลาฤๅษีสุพรหมแล้วเสด็จกลับนครหริปุณฺไซ เมื่อพระนางจัมมเทวีเสด็จมาถึงแล้ว ทรงกระทำกองการกุศลเป็นอเนก ประทับอยู่ได้ ๒ เดือนก็สวรรคต(๑)

พระรัตนปัญญาเดว ได้ประพันธ์ไว้เป็นคาถา แปลว่า

พระมหาภคัรียพระนามมหายศ ทรงเลื่อมใสพระรัตนตรัย ได้ครองราช

สมบัติอยู่ในนครหริปุณฺไซ ๔๐ ปี

ฤๅษีวาสุเทพสร้างนครหริปุณฺไซเสร็จแล้ว รุ่งขึ้นปีที่ ๒ ก็ได้กระทำพิธีอภิเชกพระนางจัมมเทวี และพระนางได้ครองราชสมบัติในนครหริปุณฺไซด้วยพระองค์เอง ๗ ปี พระเจ้ามหันตยศ (มหายศ) ได้ครองราชสมบัติต่อจากพระนาง ๔๐ ปี

กาลบังเกิดแห่งพระนางจัมมเทวี

จบบริบูรณ์

(๑) ตามพงศาวดารไทยกล่าวว่า พระนางจัมมเทวี ครองราชสมบัติอยู่ได้ ๔๑ ปี สวรรคตเมื่ออายุ ๔๒ ปี

จามเทวีวงศ์ ปรีเฉท ๑

ลำดับนั้น ถึงพลโยธาทั้งหลายมีกำหนดล้วนแก่สืเขียว คือ เกราะแสดทองคำมออันเขียวชักแล่งปิ่นแสดเกราะนวมมือ เป็นโยธากล้าหาญอาจทำลายศัตรูให้แหลกลาญ ถือรูปพระชรรค์พากันยกมาเบื้องหลัง

ณ กาลครั้งนั้น ฝ่ายฝูงเทวดาทั้งหลาย ผู้รักษาพระนครแลพฤกษาเกษม ก็ให้อุภโฆษนาการแก่กันแลกัน พากันมาอภิรักษ์ซึ่งพลโยธาทั้งหลายนั้น ๆ

ฝ่ายว่าพระกุมารทั้งสองนั้นเป็นผู้พิชิตทรงปรีชามิตถิ ได้คำนึงทักเข้าไปสู่เนกพาหนะของพระเจ้ามิลักขราช องอาจทั้งพระยาโกสธ อันมิได้หวั่นหวาดค่อหม่อมดุกเข้าไปในกลาง

ครั้นเข้าไปถึง อุณณประเทศ^(๑) อันมิสู้ไกลแลใกล้เทียว แล้วให้บันลือกลองสัญญาพักพลนิกายเพื่อให้หายเหนื่อยชั่วคราวนิดหน่อยแล้ว จึงส่งอำมาตย์ผู้หนึ่งให้ไปเจรจาเมืองกะพระเจ้ามิลักขราชว่า “เราทั้งสองผู้เป็นพระภาคินัยของท่าน ได้มาแล้วในที่นี้เพื่อจะเห็นพระเจ้าดุง ขอพระบิณฑุเจ้า จงกระเตรียมพระบุครทั้งหลายของพระองค์ทั้งพาหนะของพระองค์โดยถ้วนเกิด อย่าได้ช้าเลย เราทั้งหลายจักไปเดี๋ยวนี้”

ทุกนั้น ครั้นไปแล้ว ได้ทูลแก่พระเจ้ามิลักขราชนั้น ตามคำกล่าวของพระกุมารทั้งสอง พระเจ้ามิลักขราชครั้นได้ฟังคำอำมาตย์นั้นแล้ว จึงกล่าวกับทุกคนนั้นทั้งนี้ว่า “อูกรทูต พระกุมารทั้งสองนั้นมีพรรษาเท่าไร วัยของกุมารทั้งสองเท่าไร ช้างม้าพลสุรโยธาของกุมารทั้งสองมีมากเท่าไร”

เมื่ออำมาตย์ได้ฟังรับสั่งพระเจ้ามิลักขราชถาม จึงได้ทูลความว่า “ข้าแต่เทวดาเจ้า พระกุมารทั้งสองมีพรรษา ๔ พรรษา นับว่าทั้งสององค์นั้นได้ประทับอยู่เหนือหลังช้าง พระภาคินัยอยู่ค่อช้าง พระกนิฐา นับว่าอยู่กลางช้าง มีช้างแต่ละตัว ๆ ตามมาเบื้องหลังพลสุรโยธา ๓๐๐๐ ช้างมากและทั่ว พระนัคคาของพระองค์มีพลโยธาประมาณเท่านี้”

(๑) อุณณประเทศ ที่ตำบลเนินสูงแห่งหนึ่ง

พระราชาก็ฟังคำทูลนั้นแล้ว ทรงพระปราชัยเลื่องอันนั้นลือ แล้วตบพระหัตถ์
ของพระองค์ทรงพระสรวลเป็นอันมาก หากครั้นเหตุนี้หม่อมอมาตย์ของพระองค์ว่า “แน
พ่อเฮย คำของกุมารเล็กเป็นนัยจรรยาก็ กุมารเล็กทั้งสองนั้น มีน้ำนมไหลออกแล้ว
ปาก คือสุรโยธาก็น้อย ช่างแก่ละตัวของกุมารทั้งสองนั้น ก็จะไม่อาจเพื่อจะรบกับริดาน้อย
ของเราได้ ก็อย่างไรจะรบกับกับเราทั้งหลายได้” ดังนี้ แล้วทูลว่า “หิเมทีกำลังอยู่ปลาร
หมากกับน้ำในพระมหาสมุทรจะเทียบกันอย่างไรได้ รักษามิหิเมทีจะเทียบแสงจันทร์วันปฎณมี
อย่างไรได้”

พระราชานี้ ครั้นตรัสอย่างนั้นแล้ว ก็เสด็จขึ้นขึ้นแลประทับอยู่ ตรัสว่า “ดูรา
ท่านทั้งหลายจงกระเตรียมพลของตนให้พร้อมเพียง เราทั้งหลาย จักจับพระกุมารทั้งสอง
แล้วจักยึดเมืองไว้อีกด้วย”

ครั้นพระราชาทรัสดังนี้แล้ว จึงประทานธนูศรวิหยา ให้แก่อมาตย์ทุกของ
พระกุมารทั้งสองนั้น แล้วตรัสว่าแนพ่อเฮย หลานปวารณาอย่างไรเราจะทำอย่างนั้น
พระหลานเราจักมาทัน การเดินลำบากก็จักมี ให้กุมารทั้งสองคอยอยู่ในที่นั้นเถิด เราจะ
ไปในที่นั้น

ครั้นคำรัสดังนี้แล้ว ก็ส่งทูตนั้นไป ทูตนั้นก็ได้ทูลแก่พระเจ้ามิลักขราช โดย
รอบดังนี้แล้ว ก็มาทูลข่าวคราวทั้งปวงนั้น แก่พระกุมารทั้งสองนั้น

ฝ่ายว่าพระกุมารทั้งสองนั้นครั้นได้ฟังถ้อยนั้นแล้ว ก็เกิดโสมนัสอย่างยิ่ง จึงได้
แสดงทูลทั้งหลายแก่พลนิกายของตน ด้วยอาการอันสุขแล้วให้สัญญาว่า “แนพ่อเฮย
ท่านทั้งหลายจงคิดว่า” เราทั้งหลาย จักได้พระยามิลักขราชผู้ศัตรูของเร ในกาลวันนั้น

พลนิกายทั้งหลายก็กล่าวว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลายทราบอยู่แล้ว”

ฝ่ายพระเจ้ามิลักขราช ก็กระเตรียมพลในกาลเป็นระหว่างนั้นก็ไต่ยกกันมาสู่
ถึงทัพของพระกุมารทั้งสอง ด้วยสุรโยธาพลนิกายทั้งหลายประมาณ ๘ หมื่น ในบัดนั้นคือ
สมัยนั้น

สุรโยธาทั้งหลายด้วยทั้งพลนิกายทั้งสิ้น พากันแล่นมาโดยกำลังเร็วดุจลมเพราะ
ความกลัวแก่การหนีไปแห่งกุมารทั้งสองนั้น จำเดิมแต่กาลอันมาแล้ว

ครั้นเมื่อกาลประมาณ ๓๐๐ วา ๒๐๐ วา ยังไม่ถึงสถานที่กุมารทั้งสองตั้งทัพนั้น

เที่ยว ก็พากันถอยกำลังเหินกเหินอยู่ มีก้อนหนึ่งหายไป “อู๋ฮ่า” ดังนี้ นิ่งอ
เหินกออกข้าง ไ้เห็นแล้วซึ่งแสงสว่างแห่งหอก แลศร แลโคมร แลพระขรรค์ แลจัก
แลสิ่งของเป็นกัน แห่งพลนิกายแห่งกุมารทั้งสองนั้นด้วย แห่งเกราะมือแลโล่หัดแลเกร
สวมกายเป็นกันทั้งหลายด้วย อันมีวิธีโพล่งขึ้นด้วยแสงอาทิตย์อันมีรัศมีสว่างในเวลาปัจจุ
ภักตร์อันบังเกิดเป็นมหันตการ สามารถกระทบจักษุประสาธแล้ว

ณ ลำดับนั้น ก็มีอาจจะพากันต่อมาได้ ก็พากันยืนนิ่งอยู่ในที่นั้น ก็ในกาลนี้
พระอาทิตย์ก็ไ้ล่่วงมัชนันตีกาล มีแสงแดดอันร้อน ได้ประหารน้ำแห่งสุริยธาทั้งหลาย
มีพระเจ้ามีลักษราชเป็นประธาน อนึ่งเหินกแห่งสุริยธาทั้งหลายนั้น ก็ไหลออก ไ้พ
กันเสวยเวทนายิ่งนัก

ฝ่ายเทวกาทั้งหลายผู้รักษาพระกุมารทั้งสอง ก็สำแดงความร้อนเป็นอันมา
บังเกิดแผกแผวพระเจ้ามีลักษราช แลสุริยธาทั้งหลาย

พระกุมารทั้งสองก็ให้ยมเยัมกะพระเจ้ามีลักษราชนั้นอยู่แต่ก็กอันทนยืนอยู่แล้ว
ลำดับนั้น พระอนันตสได้ถาม พระโหราธิบดีผู้อาจารย์ของตนว่า “ข้า
อาจารย์ ในยามนี้ความมีชัยจะมีแก่เราทั้งหลายหรือว่ามี

พระโหราธิบดีทูลว่า “จะมี” ดังนี้

ณ ขณะนั้น มหาวิรหัตถี รักันหัตถี ก็ไ้ยกวงวขึ้น ทำเสียงโกญจนา
สามหน

ลำดับนั้น พระกุมารทั้งสองก็ให้บันลือชัยมหาสัมภาล^(๑) ยิงพลนิกายทั้งปวง
ไ้ให้อุฎฐการขึ้นขึ้นแล้ว บันลือสำเนียงให้ขึ้นขึ้น ๓ หน (มหาอุกุกฐฐิสทุท) แล้ววิ่งแล้ว
เข้าไปเฝ้าพระพักตร์พระเจ้ามีลักษราช

ฝ่ายพลนิการทั้งปวง มีพระเจ้ามีลักษราชเป็นประธาน ครั้นไ้เห็นอาการค
นั้น ก็มีหทัยอันหวาดทวนกายสั่นอยู่ระรัว หอก, โคมร, พระขรรค์, อาวุธทั้งหลาย
พริ้วพรายพลันหลุดจากมือ

ฝ่ายฝูงช้างทั้งหลายทั้งปวงมีมงคลหัตถีของพระเจ้ามีลักษราชเป็นกัน ครั้นไ้เห็น
มหาวิรหัตถีรักันทวนนั้น มีเดชมากถ่มมาแต่ที่ไกล ช้างแก่ละกอง ๆ ก็พากันสำค
ไ้

(๑) ที่จะเป็นกลองเฮาชัย

ในหน้าผากของภรรยาจะได้แทงแล้วด้วยงาทั้งสองของช้างวชิรหัตถ์รักกันนั้น มีอาภรณ์
ระพากันคำรงทนอยู่ไต่กันขึ้นไป แม้ว่าทวยชนทั้งหลายนั้น ก็ล้าภัยอย่างนั้นเกี่ยวพาดันหนี
ไปแล้ว

ลำดับนั้น พระพี่น้องทั้งสองนั้นกลับไ้รัชชานะแล้ว จึงบันลือเสียงให้ร้อง
อึงมี แล้วบรรเลงกัณฑ์สำเนียงเสียงมหาชัยเกรวี, ตะโพน, บัณเฑาะว์, สังข์, แกร, แฉ่โอโฆะ
เป็นชัยบันเทิง^(๑) ยกไล่กามไปเบื้องหลังแห่งพลที่หนีทั้งหลายนั้น

แม้ว่าหมู่กองทัพมิลักขทั้งหลายนั้นสิ่งใดได้ถือไว้แล้วในมือ ก็พากันสละทิ้งสิ่งนั้น
เสียหนีไปแต่มือเปล่า ส่วนเจ้ากุมารทั้งสองก็ให้นำข่าวสารที่มีชัยชนะไปทูลแก่พระจามเทวี
พระมารดาของภนโดยทันที

พระนางจามเทวีได้สกับข่าวสารนั้นแล้ว ก็มีพระทัยโสมนัสร่ฝ่องแผ้วสุกที่จะ
เปรียบปาน แล้วมีพระบริหารให้ตักลองบ่าวชาวพระนครทั้งปวงให้ทราบทั่วว่า “เกี้ยวนี้พล
มิลักขทั้งหลายมิลักขราชเป็นประธาน ได้พากันทั้งสิ่งของ ๆ คน ๆ ปลาสนาหนีไปแล้ว
ชาวพระนครของเราทั้งหลาย หญิงผู้ชายผู้ใด ๆ จะปรารภนาสิ่งใด ๆ ให้ผู้นั้น ๆ ออกไป
แล้วถือเอาสิ่งนั้น ๆ เกิด”

ลำดับนั้น ชาวพระนครทั้งปวงเหล่านั้นพากันดีใจแล้ว ออกไปถึงชั้นชวาว
รองมิลักขทั้งหลายแล้วถือเอาความใจชอบของตน

แม้พระกุมารทั้งสองนั้น ครั้นทราบความที่แห่งมิลักขทั้งหลายไม่มา ก็พาบริวาร
ของตนกลับเข้าไปสู่พระนคร ขึ้นสู่ราชนิเวศน์แล้วทรงสนานแล้ว ถวายอภิวันท์พระ
มารดาแล้ว ไ้คำนึงถึงพระถันองค์ละเต้า

ฝ่ายพระนางเจ้าจามเทวี ก็ประคองพระบุตรของพระองค์ด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง
แล้วจุมพิตพระเศียรแล้วเล่า ทรงประสาทหาที่เปรียบมิได้ แล้วรับสั่งให้นายเสมียนฉฉาน
นักการ จักชัยบาน สุราบาน เลี้ยงพวกสุริโยธาทั้งหลาย แลประทานวิถาภรณ์ฉฉาน
เป็นกัน ตามสมควรแก่พลสุริโยธาทั้งปวงโดยสามารถแก่ไชยทัศน์ แลเล่นมหาวิชัยมหรสพ
ตลอดกาล ๘ วัน แลได้บูชาแก่พราหมณ์ทั้งหลาย มีพระโหราธิบดีเป็นกัน แลวังมณเฑ
หัตถ์รักกันด้วยมหาสักการทั้งหลาย

(๑) หนังสือเป็น ชนอนุโต แต่หน้าจะเป็น ถนอนุโต ร้องคำรวม ร้องคำทับ ร้องคำทับ

ฝ่ายว่าประชุมชนชาวทวารวดีทั้งหลายนั้น ก็พากันขึ้นพร้อมกันนำมัจฉา
มารวมกันหลาย มีกันแทบไปเป็นทึบ แล้วถวายอภิวันท์ต่อ พระพุทธเจ้า
พระองค์นั้น แสดงโศมนาการว่า จันทเจ้าทั้งหลายได้ความสุขแล้ว อากัณฐะ
ทั้งหลาย ตั้งขึ้น

ครั้นกล่าวถึงนั้นแล้ว พากันไปสู่โรงช้างคันมกลหัตถ์ที่รั้วในหัว แล้ว
กล่าวคำโยนชัยที่กล่าวมาแต่ก่อนนั้น จึงพากันเลิกไป

เพราะเหตุนี้ พระสังกาทิกเขารย อากัณฐะนี้ จึงได้ให้พระพุทธรูป
โบราณมาให้ชื่อว่า ราโชวาทกถา ต่แถวในเจ้าจาริกนี้ กล่าววว่า

พระราชาองค์ใดก็ดี ให้เราชนะในแผ่นดินแล้ว เป็นผู้ชนะการรบ
แล้ว ไม่พิจารณาซึ่งกาลก็ดี ประเทศก็ดี พลเสนานี้จะสุขแต่ทุกซีกก็ ดี คน
อื่นจะเข้าไปสู่ความเกือเขินก็ดี ผู้ถูกแทง โลภะก็ดี โทสะก็ดี ราคะก็ ดี
โลภะก็ดี ความเพ่งด้วยความกระตือรือร้นก็ดี พระราชาองค์นั้นให้ เป็นราชย์ใน
อาณาจักร ครั้นเมื่อยศทั้งหลายเสื่อมแล้ว พระองค์ก็ได้ถึงความอายุ

พระราชาองค์ใดก็ดี แม้จะไม่พ่ายแพ้แล้วละความโกรธเลว โกรธมาเป็น
ถึงกาลด้วย ประเทศด้วย พลเสนาก็จะสุขแต่ทุกซีกด้วย ซึ่งผู้อื่น ก็
ก็จะ อันจะเข้าไปสู่ความเกือได้ ละเสียได้แล้วซึ่งโลภะด้วย โทสะด้วย
แล้วด้วย โมหะด้วย ซึ่งความเพ่งด้วย ความเป็นคนกระตือรือร้นด้วย
องค์นั้นแท้ พึงมีชัยวิเศษ ในหน้าสนามรบ ครั้นเมื่อยศทั้งหลายจำเริญ
แล้วซึ่งมหาลาภ โบราณได้กล่าวสืบๆ กันมาอย่างไ้ แม้ว่าเรื่อง
นี้ มิได้เป็นอย่างอื่นเลย

แท้จริง พระเจ้ามัลลราชผู้มีโยธาทิเบตเนก มิได้พิจารณา

พระเจ้ามหันตยศ มิโยธาทิเบต พระองค์จักโยธาทิเบตเรียบร้อย
พลแสนเทศะ จึงถึงความมีชัยชนะวิเศษ ซึ่งพลมัลลราชทั้งหลายเป็น

อันนี้เป็นนิเทศเมืองทวิปุโยไทย อันพระมหานถรมิเถามว่าโพธิ์
หรือโบราณ ปริเฉทที่ ๑ จบเท่านี้ สังคามวชิรยถัมภ์ ฯ

อามเหวิงก์ ปรีเลท ๕

ณ ลำคับนั้น ครั้นไ้ ๘ วัน ๘ วันที่่างไปแล้ พระมหันทยะสเลพระอเนก
ทั้งสองพระพี่น้องนั้น ได้พากันปรึกษากับพระมารดาของนางว่า

ข้าแต่พระแม่เจ้า เมื่อข้าพเจ้าทั้งสองได้เข้าสู่อริกรรมแล้ว พระเจ้ามิลัก
ได้กล่าวคำนี้ด้วย ๆ แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ก็ยงข้าพเจ้าทั้งหลายควรจะทำอะไร
มิลักชราชนั้น หรือว่าไม่ควร

พระนางได้สกับคำนั้นแล้ว คำว่าว่า "ดูราพระบิษบุตรทั้งหลาย ควรแล้ว"

ลำคับนั้น พระกุมารทั้งสองก็ได้จัดบรรณาการแล้ว ครัสเรียกอำมาตย์ผู้จะ
ประชุมทุกคนมาแล้วดังสอนอย่างนี้ว่า แะท่านผู้เจริญท่านจงไปทูลแก่พระเจ้ามิลักชราช
นี้ว่า "ข้าแต่ทวดตาเจ้า พระนัฏกาของพระองค์ให้ข้าพเจ้ามาทูลถามถึงความดีแห่งพระองค์
ไม่มีโรค อนึ่งพระกุมารทั้งสองนั้น ให้อนุสาตข้าพเจ้ามาว่าอย่างนี้

ไ้ยินว่าในกาลก่อนพระบิษบุตรเจ้าของพวกเราทั้งหลาย จะให้เราทั้งสองรับด้วยพระ
ธิดาองค์เล็กของพระเจ้าสูง ก็ยงนี้เราทั้งหลายก็ไปในเมืองนั้น เพื่อจะรับด้วยพระธิดา
อันหนึ่งอันใดเล่า พระนครจักเป็นของมั่นคงก็ ด้วยแก่นไม้กะเคียนหรือว่าด้วยแห่งเหล็ก
ทำอย่างนั้นเด็ก ครัสแล้วก็ส่งข้าพเจ้ามา"

พระกุมารทั้งสองนั้น ครั้นกล่าวอนุสาตอย่างนั้นแล้ว ก็ส่งทูลทั้งหลายไป
อำมาตย์ทุกคนรับว่าสาธุแล้ว ถวายอภิวันท์พระกุมารทั้งสองแล้ว พากันไปสู่สำนักพระเจ้า
มิลักชราชด้วยบริวารทั้งหลายของตนถึงแล้ว ถวายบรรณาการแล้ว ก็ถวายอภิวันท์
ความไยนัยอันพระกุมารสั่งแล้ว

ฝ่ายพระเจ้ามิลักชราช ครั้นได้ทวบบรรณาการนั้นแล้ว ก็ทวบทว่าพระอนุชา
กล่าวกับทุกคนอย่างนี้ว่า "ดูราทุกผู้มีภาระอันเสมอ ขอท่านอย่ากล่าวคำอย่างนี้แก่เราเลย เรา
ผู้ใดเล่า แต่กาลก่อนนั้น เราไม่ได้เห็นพระหลานเราทั้งสองด้วยจักขุ จึงได้ขยายพระ
แต่บัดนั้นมา ก็กาลใดเล่า เราได้เห็นพระนัฏกาทั้งสองของเราด้วยจักขุ รู้ว่าทรงสรีระเป็น
อันงาม ประทับอยู่เหนือคอช้างหักถึรกันอันประทับแล้ว ไ้สำคัญใจว่า "โอ พระหลาน
เราทั้งสอง งามหาที่จะเปรียบมิได้ ประหนึ่งว่าพระชนันบุตรอันเล็กทั้งทวบทพระยาเขรว่า"

อนึ่งโศกพระหลานเราทั้งสอง ได้จัดสุโยธาโดยเบื้องหน้า เบื้องหลัง เบื้องขวา เบื้องซ้าย
คู่หน้าเสมองามหาที่จะเปรียบมิได้ รวากว่าเทพโยธาทรงหลาย ก็ในชมพูทวีปนี้ พระราชา
องค์ใดองค์หนึ่งก็ถือว่าเป็นผู้สามารถ เพื่อจะรบด้วยกุมารทั้งสองนี้ไม่มีแล้ว อนึ่งเจ้าพระ
ธิดาทั้งสองของเรา งามราวกับเทพอัปสร เราจักให้แก่พระหลานเราคนละคน เราได้ดำริ
ในใจไว้ว่า จักทำกุณฑลพันธันด้วยพระกุมารทั้งสองนี้ ทราบเท่าลูกของลูกแตรลูกของหลาน
ก็เกี่ยวนี้ พระหลานเราได้ส่งสาสน์มายังเราเพื่อจะรบกัน ก็การรบอันไม่เป็นที่ชอบธรรม
จริงอย่ามีแก่เราทั้งสองหลายเลย เราทั้งสองจักทำธรรมยุทธ์

ครั้นพระเจ้ามีลักษราชกล่าวอย่างนั้นแล้ว ก็เรียกพระธิดาของพระองค์ทั้งสอง
แล้วสั่งแกลงแก่ทูตในวันนั้น กล่าวว่

ดูราทก ท่านจงศพระธิดาทั้งสองของเราทรงรูปและวรรณด้วยทั้งดีริวิลาสเป็น
อันงาม เมื่อนั่งก็ดี ยืนก็ดี เดินก็ดี คุณเป็นที่พิศวงเป็นที่ปรารถนาแห่งโลกนับถือโคจรอบ
พระธิดาทั้งสองนี้มีชาติอันบริสุทธิ์ ได้เกิดแล้วแต่อกพระเทวีของเรา กลอกพร้อมกันในวัน
เดียว ร่วมอุทรมารดาเดียวกัน พระธิดาของเราไม่ใช่สาธารณ์ เป็นที่รักมากของเรา
มีทาสีคณะ ทาสาคณะ ประคับด้วยสุวรรณ พระเชษฐธิดาเราจะให้พระเชษฐกุมาร พระ
กนิษฐธิดา เราจะให้พระกนิษฐกุมาร ท่านจงไปทูลแก่เจ้าของท่านโดยนัยดังนี้เป็นต้น

พระราชาครั้นอย่างนั้นแล้ว ก็ให้เลี้ยงทูตแล้วประทานสุวรรณรัชฎวักดาลังการ
มีช้างม้าเป็นต้นแล้ว จึงจับบรรณาการตอบแทน สิ่งอื่นอีกมอบในมือทูตนั้น เพื่อนำไปถวาย
แก่พระพี่น้องทั้งสองนั้น แล้วส่งไปกับด้วยทูตของพระองค์

ราชทูตทั้งสองฝ่ายนั้น ครั้นมาแล้ว ก็ไปถวายอภิวันท์พระจามเทวีด้วยพระ
อนันตยศด้วย แล้วจึงถวายบรรณาการทั้งหลาย แล้วทูลทักขิตรียทั้งสามนั้นตามราชสาสน์

พระมารดาพระบุตรทั้งหลายได้ทรงทราบราชสาสน์นั้นแล้วก็พากันยืนค้ำเป็นที่ยัง
แล้วให้แต่งตั้งการแลเลี้ยงดูแก่ทูตของพระเจ้ามีลักษราช พระมารดาแลพระบุตรทั้งสาม
เมื่อนั่งที่สุขาอาสน์ แล้วตรัสถามกับอำมาตย์ของกันนั้นว่า ลูกธิดาทั้งสองนั้น
มีวรยาท่าไร วัยเป็นอย่างไร รูปเป็นอย่างไร วรรณเป็นอย่างไร อัสลาลัลลาลปก็
เช่นไรเล่า

อำมาตย์นั้น เมื่อจะสั่งแต่งตั้งคุณสมบัติแห่งพระธิดาทั้งสองนั้น ทูลทักขิตรีย
ทั้งสามนั้นว่า

ขอพระองค์ทั้งทนายจงฟังคำข้าพเจ้า แลจงให้อภัยแก่ข้าพเจ้าในสมัยนี้ ข้าพเจ้า

จะกล่าวคุณทั้งหลายแห่งพระธิดาทั้งสองนั้น ขอพระเจ้าภูมิบาลอย่าได้ทรงพระพิโรธแก่ข้าพเจ้า พระธิดาแฝกทั้งสองของพระเจ้ามลิกขราชนั้น โขยบได้ ๕ พรรษา โขยวายเป็นกรณวัย โขยรูปงามยิ่งประเสริฐเหมือนพิมพ์งามโสกา ไม่ผอมไม่อ้วนไม่สูงไม่ต่ำ มีผิวพรรณเป็นอันงาม ทรงรัศมีคังสีทอง ฉวีมั่งสาบามเกลี้ยงเกลา บริสุทธ์ปราศจากคำ เมื่อเห็นกันอันงามกรีกกราย เวลาสำรวลแลเจรจาไพเราะดังเสียงหงส์ เต้นเกศาไม่ยาวยาวเลวระกษปัทมมร กาลโคปล้อยเกศา ปลายเกศาจกที่สุกข้อเท้า บริบูรณ์ด้วยสรรพสกลลักษณะ ธิดาพระเจ้าลวหาผู้จะเสมอมิได้

อามาศย์ทุก ได้พรรณนาซึ่งความที่แห่งธิดาทั้งสองของพระเจ้ามลิกขราช เป็นหญิงงามบริบูรณ์ด้วยอติกลักษณะอย่างนี้

ฝ่ายหมู่ญาติทั้งหลาย ครั้นได้ฟังคุณกณแห่งพระธิดาทั้งสองก็เห็นพร้อมกัน จึงได้ส่งบรรณาการตอบแทนแด่ปฏิสาสน์ไป แก่พระมารดา แลพระบิดาทั้งสองทั้งพระสุลเลาทั้งสองด้วย

เพราะเหตุนี้ ประชุมชนชาวรัฐวาสทั้งสอง ได้มีหน้าอันถึงแล้วซึ่งความที่ควาตักกันแลกัน มีอวยวะแห่งหทัยอันชื่นชมหาที่เปรียบมิได้

กาลครั้งนั้น พระเจ้ามลิกขราชแลพระราชเทวี ก็ให้ประทับพระบิดาทั้งสองของพระองค์ด้วยสัพพาลังการ แลกล่อมด้วยหมู่ทาสีทาสาทั้งหลายแล้วส่งไปยังเมืองหริปุณฺหวัยนคร เพื่อประโยชน์แก่กุมารทั้งสองด้วยมหันตบรืวารทั้งหลาย

แม้ว่าพระจามเทวี ก็ให้จัดพยุบรรณาการ แล้วให้ชนของกันไปคอยทำการต้อนรับนำมาภายในพระนคร แล้วให้พระธิดาทั้งสองสำนักอยู่ในเรือนใหม่ทั้งสองคนคนจะหลังคามสมควรแก่พระกุมารทั้งสอง แล้วทำมงคลวิสาสิกขาราวาส ให้พระเชษฐกุมารอยู่กับพระเชษฐธิดา ให้พระกนิษฐกุมารอยู่กับพระกนิษฐธิดา ใช้แต่เท่านั้น กษัตริย์ทั้งหลายนั้น ได้ทำอวาทวิวาหมงคลด้วย ราชากิเชกมมงคลด้วย เพราะความที่แห่งกุมารทั้งสองนี้เป็นหนุ่ม

จำเดิมแต่นั้นมา มลิกขรัฐกัฏฐิ หริปุณฺหวัยรัฐกัฏฐิ ทั้งสองรัฐนี้ก็ได้เป็นอันเป็นกัน มีปฏิพัทธ์ติดต่อกันแลกันมา

พระเจ้ามลิกขราชกัฏฐิ พระราชเทวีกัฏฐิ ได้ส่งทุกกับด้วยพยุบรรณาการไปให้เดือนละ ๔ ครั้ง เพื่อจะขับทราบประพฤติก้าวพระธิดาทั้งสองของกัน

ฝ่ายพระนางจามเทวีเจ้า ก็ขึ้นก็ส่งปฏิบัติบรรณาการแลปฏิสาสน์ไปเพื่อพระบุตรทั้งสอง แลพระสุณิสาทั้งสองของกัน

เพราะเหตุนี้ ประชุมชนชาวรัฐวาสีทั้งสอง จึงได้เกิดวิสาสะกะกันแลกันเป็นอันพันธุระกุลด้วย สามารถอาวาทเลวิวาหแห่งบุตรแลธิดาทั้งหลายมีแล้ว

เพราะเหตุนี้ โบราณจารย์จึงกล่าวว่า

จริงอยู่นครทั้งหลาย บางพวกในโลกนี้ไต่กล่าวแล้วอย่างนี้ว่า “บุตรทั้งหลายเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลายบังเกิดแล้วในโลก บุตรทั้งหลายเกิดแล้ว เป็นเครื่องผูกพันอันมั่นคงในมารดาบิดาทั้งหลาย ครั้นเมื่อบุตรทั้งหลายได้ทำความโกรธอันพิลึกมากมายให้เบียดกันแลกันอยู่ เมื่อมารดาบิดาทั้งหลายได้เห็นอยู่ซึ่งบุตรแลธิดาทั้งหลาย ก็ทำให้ความรักกันแลกันกลับเกิดอีก ชนทั้งหลายเหล่านี้ แม้เป็นศัตรูเฉพาะหน้าในกาลก่อน ไม่ทำญาติไม่ว่าเผ่าพันธุ์ ครั้นเมื่อการอาวาทวิวาหในบุตรแลธิดาทั้งหลาย ได้มาถึงพร้อมด้วยความรักมารดาบิดาทั้งหลายก็ ญาติแลเผ่าพันธุ์ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้นก็ ก็มีความรักใคร่บังเกิดชามิลักขทั้งหลาย มีพระราชาเป็นต้น ชาวคัมพูชาทั้งหลาย มีพระนางจามเทวีเป็นต้น ได้ประพฤติกี่ความรักกันแลกันอย่างนี้ อาศัยความผูกพันในบุตรแลธิดาทั้งหลาย

ครั้นเมื่อชนทั้งหลายเหล่านั้นได้อยู่ร่วมบิยสังวาสกะกันแลกันได้ ๒ ปีบริบูรณ์แล้วอย่างนี้ ณ กาลนั้น พระมหันตยศแลพระธิดาพระเจ้ามิลักขราช ชนทั้งปวงเหล่านั้นอายุได้ ๘ วรษาบริบูรณ์

พระนางจามเทวี มีพระทัยใคร่จะราชาภิเศกพระมหันตยศกุมาร พระบุตรของพระองค์ จึงได้ขอธิดา ๒ คนของนายควัยคามโกชก เพื่อประโยชน์แก่พระมหันตยศแลธิดามิลักขราชนั้นให้คนละคน แล้วให้ลักล่องร้องบ่าวชาวพระนครทั้งสิ้น ให้จัดทำเครื่องอยู่กรรมสำหรับราชาภิเศกแล้ว พระเทวีให้ประดับแต่งเมืองหริปุณฺณไชยนคร แล้วไปแจ้งการแก่พระมหาฤๅษีทั้งสอง คือ พระवासเทพแลพระสุกกทันต์

ณ กาลครั้งนั้น ชาวพระนครทั้งหลายมีพราหมณ์คฤหบดีเป็นต้นได้มาพร้อมแล้ว ทำพิธีราชาภิเศกด้วยอาวาทมงคลด้วย ประสาทมงคลด้วย ก็พระมหันตยศกุมารโดยความเกี่ยวกันแล้ว จักการพิธีพระอนันตยศกุมารผู้น้อง พระมหันตยศนั้นให้เป็นอุปราช

ณ ลำคับนั้น พระมหาฤๅษีทั้งสอง คือ พระวสุเทโหและพระสุกกทันต์ก็มานแล้ว
ในพิธีนั้น คือเอาสุวรรณภิงคาร อันบรรจุน้ำหอมแล้วรดน้ำมัจฉาโลกในศิระแห่งพระ
 कुमारนั้นแล้ว เมื่อจะให้พร ได้ภาษิตคาถาทรงหลายเหล่านี้ว่า

ดูรามหาฤษี ท่านจงฟังเราทั้งหลาย เราทั้งหลายได้เฝ้าท่านทั้งหลายมา เพื่อยัง
พิธีให้เจริญ เพื่อจะรักษาเมืองนี้ ให้สืบหลานอันเป็นบุตรของนักกา สืบนักกาอันเป็น
หลานของบุตร แห่งบุตรและนักกาปนักกาทั้งหลาย ชนผู้เป็นพิธีอันประเสริฐ จะมีจันถิม
แก่ท่านไป ชนทั้งหลายจงมีท่านเป็นต้นเด็ก ธรรมทั้งหลาย ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข
พละ จงจำเจริญ ถวายเกศแห่งพระไกรรต์น คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ชัยสิทธิ์ความ
สำเร็จชัยจงมีแก่ท่านถวายเกศแห่งพระฤๅษีในพิธีสมุหะ ถ้าหากว่าพระราชธิดาของพระเจ้า
มิลกัธราชคลอดบุตรแล้ว จักเป็นบคี่แห่งท่าน ๆ จงมอบราชสมบัติให้แก่บุตรนั้นเพื่อจัก
รักษาวงศ์ของท่าน ถ้าหากว่า พระเทวีของนางควัยคลอดบุตรแล้วจักเป็นบคี่แห่งท่าน ๆ
จงมอบอุปราชสมบัติให้ ท่านทั้งหลายจงอภิเษกในราชสมบัติของมารดาเกิด ก็เรียกว่าพระ
ราชเทวีของพระเจ้ามิลกัธราชจะไม่เกิดบุตรแก่กัน บุตรของพระอนันตยศมีอยู่เกิดแล้ว
แก่นางมิลกัธเทวี จงมอบราชสมบัติให้แก่บุตรนั้น เพื่อได้สืบวงศ์ของท่าน เมื่อท่านทำได้
อย่างนี้พิธีของท่านจะจำเจริญ แม้ว่าพระอนันตยศ เราทั้งหลายจะให้ถึงอุปราชสมบัติในวันนี้
และเมืองหริปัญไชยนี้ เราทั้งสองได้สร้างแล้ว เพื่อประโยชน์แก่ธาตุของพระนุทธเจ้าด้วย
เพื่อประโยชน์แก่อุสสแก่โลกทั้งปวงด้วย พระราชาองค์ใดองค์หนึ่งได้เสวยราชย์เป็นผู้นั้นคือ
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นับถือศัสลัมมิ ไม่เบียดเบียนชาวพระนครทั้งหลายขอให้
พระราชาองค์นั้น มีชีวิตอยู่ยาวนานจงหาโรคมิได้ จงหาอุปัทวันมิได้ ขอเทพยดาทั้งหลาย
มีพระอินทร์พระพรหมเป็นกัน จงอภิบาลพระราชาองค์นั้น แล กาลทุกเมื่อเทอญ

พระราชาใดเป็นอธรรมมีอยู่เป็นอัญญ์สัจจการุเทส ประมาท พระพุทธ พระ
ธรรม พระสงฆ์ สัก ไม่การวะเป็นคนโลภะ โทสะ มุสาวาท เบียดเบียนชาวพระนคร
ทั้งหลาย ขอให้พระราชา นั้น จงเป็นไปสู่ความทุกข์ด้วย โรคด้วย ความวิบัติด้วย ขอ
เทพยเจ้าทั้งหลาย มีพระอินทร์ พระพรหมเป็นกัน จงเบียดเบียนอย่าให้มีระหวางเรา

พระมหาฤๅษีทั้งสองนั้น ได้ทำการอภิเษกพระมหากษัตริย์อย่างนี้แล้ว จึงได้

มงคลแล้ว ลำดับนั้น ก็ให้อุสุภราชกุญโศรณ เพื่อความเจริญแก่แว่นแคว้นแล้ว จึงกล่าว
คำสาปอันเป็นภายหลังแก่พิธีทงปวงแล้ว ก็พากันไปสู่สถานแห่งถนนนั้นเที่ยว

ปุจฉาถามว่า “พระกาบสทั้งสองได้ทำอย่างนี้เพราะเหตุไร”

พระกาบสทั้งสองนั้น มีอิทธิวิธีและภัพโสภทพิพจักขุ ประจักษ์วิชาบุพเพ
นิราสนุสรณญาณย่อมรู้อนาคตกาลด้วยกำลังฤทธิ์เพราะเหตุนี้จึงทำอย่างนี้

ปุจฉาว่า “ถ้ากระนั้น การให้โอวาทแก่ชนทั้งหลายนั้น ตามอธิบายของภ
ทิมรกรแล้ว การให้ชนเหล่านั้น ถือเอาโอวาทแล้วจึงกล่าวคำสาป เพื่อจะรักษาโอวาท
นี้กล่าวคำสาปแล้ว ภายหลังกล่าวมงคลกาก็ไม่ควร

วิสัชนาว่า “เออไม่ควร”

ปุจฉาว่า “ไม่ควรเพราะเหตุไร”

วิสัชนาว่า “ชื่อว่า โลกสัตว์ทั้งหลาย ถ้าใครนุกดก่อนย่อมไม่จำไว้ ถ้าพูดก่อน
นี้ ย่อมไม่ตั้งอยู่ยาวนานย่อมเสื่อมเร็ว ก็แต่ว่าคำใดพูดทีหลัง ย่อมระลึกไว้เนื่อง ๆ มิได้ลืม
คำนี้ย่อมตั้งอยู่ยาวนาน เพราะเหตุนี้ กล่าวมงคลราชาภิเศกก่อนแล้ว ลำดับนั้นกล่าว
ทศราชธรรมอันเป็นเหตุให้จำเจริญแก่พระราชาเป็นราชวัตร เพื่อจะทำทศราชธรรมด้วย
พระนครด้วย แว่นแคว้นด้วยให้มั่นคง เพื่อประโยชน์แก่ความสุข เพราะเหตุนี้ จึงได้
กล่าวคำสาปในภายหลัง” อธิบายนี้ “เป็นการฉลาด” ดังนี้ด้วยเหตุใดเล่า

เพราะเหตุนี้ คำนี้ ไบราณาจารย์ได้กล่าวแล้วอย่างนี้

ไบราณาจารย์ทั้งหลาย ผู้มีปัญญาก็ไม่โพนทนคำนั้นได้ ผู้มีปรีชาท่าง่ายอยู่ซึ่ง
กรรมใดเล่า ผู้หาปัญญามีได้ไม่พึงทำได้ทั่วไปซึ่งกรรมนั้นแท้ จริตปัญญาเป็นสิ่งประเสริฐ
ผู้รักมียอันเกิดแต่แก้วมณีสว่างแล้ว ขจัดได้ง่าย ซึ่งความมืดในราตรีไม่มีเศษเศษผู้มี
ปัญญารู้ได้เฉพาะซึ่งคุณแลโทษอันเป็นอภิศ อเนกน บัจจุบัน

หริปุญฺโญนิเทศกัณฺโณ พระมหาเถรเมื่อนามว่า โพธิรังสี ได้แต่งตามคำจารึก

ไบราณ

ปริเฉทที่ ๘ จบแล้ว

มหันตยศลราชาภิเศกกัณฺโณ

จอมเหวี่ยงศร ประเท ๕

จำเดิมแต่กาลนั้นมา พระราชาที่มียศใหญ่ปรากฏแล้ว มีพระนามว่า พระเจ้า
มหาราชผู้ครองทวีปอุษายา ฝ่ายว่าพระอนันตยศกนิษฐา ก็ได้เป็นพระยาอุปราช พระราชา
ทั้งสององค์นั้น ก็ประเสริฐในประชุมชนจำเริญอยู่ได้ ถึงความสุขทั้งชาวพระนครชาว
ชนบททั้งหลาย ก็พากันรื่นรมย์ยังทุกเมื่อ เคลื่อนกล่นกันอยู่ตามบ้านแล่นกม ปราศจาก
ใจผู้ร้าย พากันอุปถัมภ์พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทุกเมื่อ ได้บำรุงแล้วซึ่งพระมารดา
เป็นนิตยกาลโดยความเคารพ

ฝ่ายพระจอมเหวี่ยง พระมารดานั้นเล่า ก็มีพระเกียรติพร้อมด้วยพระบุตรทั้งสอง
ได้เสวยแล้ว ซึ่งมหาเทพพิศุข มีความเป็นของอันหญิงชายควรได้แล้ว ก็นอนเป็นสุข
เป็นสุข ฤๅสุขมีการดำเนินเป็นกัน สิ่งใดๆ ปราศรณอยู่ๆ สิ่งทั้งปวงนั้น ย่อมสำเร็จ
นิมิต

ณ กาลนั้น พระจอมมหาเหวี่ยง พระราชบุตรผู้มียศได้ทรงไต่ยาสน์แล้วในรัชกาล
ครั้นปัจจุสมัยก็ขึ้นจากบรรทม ครั้นขึ้นจากบรรทมแล้ว พระเทพเจ้านั้นก็ยังทรงนั่งอยู่ใน
ที่ไต่ยาสน์อันเป็นสวัสดิ์ ทรงรำพึงถึงคุณธรรมอันเป็นอดีตอนาคตปัจจุบัน ก็ได้เห็นสมบัติ
แห่งภวนันตบริบูรณ์แล้ว ตามความปรารถนามาแล้วอันใด จึงได้ยังสมณพราหมณ์ทั้งหลาย
ฤๅวณิกแพศย์พวกอื่น ให้เฝ้าหน้าทุกวันๆ ให้บริโภคน้ำแล้วณกาลนั้นวันใด ซึ่งเรื่องความ
บกพร่องแห่งสมบัติ นางมิได้เคยฟังมาแต่กาลไรเลย ธนัญญาก็ได้ถึงพร้อมด้วยดีแล้ว

ณ กาลนั้น เมื่อพระนางนั้นได้คำริแล้วอย่างนี้ว่า กัลยาณกรรมอันเราได้ทำ
มาแล้วในกาลก่อน เราจึงได้มาสำเร็จในชาติที่เกิดแล้วนี้ กรรมเป็นกุศล ควรเราจึงทำ
ไว้ในอนาคตเพื่อชราอาพาธ

ครั้นพระนางนั้นได้คำริอย่างนี้แล้ว ต่อเวลาเช้าก็ลุกจากที่ไต่ยาสน์ ชำระ
ศิวเกล้าแล้วทรงวัดภาสธอาศดประทับอาภรณ์ทั้งปวง เสด็จทรงวอไปทำประทักษิณพระบุรี
รักษมหันตบริวาร แล้วพระนางนั้น (๑) ได้ให้สร้างอรัญญิกนันทนาการในถ้ำป่าใหญ่
แห่งพระบุรีนั้น สร้างวิหารด้วย สร้างพระพุทธรูปด้วย แล้วถวายให้เป็นที่อยู่ของสงฆ์

มีพระสังฆเถระเป็นประธาน (๒) ถัดนั้นไป ให้สร้างมาตุจฉาราม ในคันทันแห่งพุทธมณฑล
ทิศ สร้างวิหารไว้หลังหนึ่ง ถวายในสงฆ์ผู้มาแก่จากทิศ (๓) ถัดนั้นไป ให้สร้าง อาราม
ราม ในคันทันแห่งอุทตรทิศแห่งพระบรมมหาราชวังสร้างวิหารหลังหนึ่ง พระนางได้ถวายแก่
มาแต่สังการาม (๔) ถัดนั้นไป ให้สร้างมหาวันาราม ในคันทันปัจฉิมทิศแห่งพระบรมมหาราชวัง
สร้างพระวิหารด้วย พระพุทธรูปด้วย กุฏิอันบริบูรณ์ด้วย ถัดนั้นให้พระสงฆ์จำพรรษาใน
อารามนั้น แล้วเลี้ยงดูด้วยข้าวน้ำ (๕) ถัดนั้นไปให้สร้างมหาวันารามในคันทันทิศปัจฉิม
แห่งพระบรมมหาราชวังสร้างพระวิหารด้วย พระพุทธรูปด้วย งามสุดที่จะเปรียบเทียบ ให้พระสงฆ์
จำพรรษาในพระอารามนั้น แลเลี้ยงดูด้วยข้าวน้ำ พระนางงามเทวีเจ้า ได้สร้างมหาวิหาร
๕ ตำบล ส่วนของพระองค์เอง

ณ ระหว่างนั้น ชาวพระนครทั้งหลายด้วย ชาวรัฐวาสิแลชาวชนบททั้งหลาย
พากันสร้างกุฏิแลอารามทั้งหลาย ในระหว่างบ้านแลบ้านทั้งหลาย ๕๐๐๐ ตำบล มีวิหาร
๒๐๐๐ มีภิกษุ ๕๐๐๐ ล้วนมีบุญญาปฏิภาณเป็นกัน ที่ทรงไตรปิฎกมี ๕๐๐ รูปเป็นประมาณ
ชนทั้งหลาย ๓ คือ มารดาแลบุตรได้พากันยังพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองอยู่ พระนครก็
เกษมมีภิกษวนารมสมบูรณ์บังเกิด ความสำราญแห่งชาวทิศทั้งหลาย กวั้นก็
จากทิศ บัณฑิต แลวันอุรุมีแห่งบัณฑิต ชนทั้งหลาย คือ มารดาแลบุตรก็พากันเข้าไป
ภิกษุสงฆ์ ครั้นเข้าไปแล้วได้อภิวาทแล้ว พากันสมาทานศีล แลในระหว่างนั้นก็ฟังธรรม
บ้านพิณพานมีกระยาหารเป็นกัน ชนเหล่านั้น ได้ทำโดยนัยดังนี้ ตลอดกาลทุกเมื่อ ถึง
ว่าเสนาอำมาตย์แม่ทั้งหลาย ทั้งชาวพระนครแลชาวชนบท ก็ได้พากันทำตามพระราช
ทั้ง ๓ พากันยังพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองอยู่

แท้จริงทั้งไถยนิมาในสมัยนั้น พระอนันตอุปราชได้เข้าไปสู่ที่สงฆ์ประทับแล้ว ได้
คำไว้อย่างนี้ว่า พระภคตาของเราผู้มหาราช ผู้มีจักขุ ได้เสวยราชย์ทั้งสิ้น พระองค์
ปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็มีอยู่ พระองค์ท่านนั้น ได้เสวยกามจันใด แม้ที่เรา ก็ขึ้นบุญ
หนึ่งได้ร่วมพระอุทรมารดาเดียวกัน แม้ว่าเกิดแล้วก็วาระเดียวกัน เพราะเหตุใดเล่า เรา
จึงได้มีชีวิตอาศัยพระพื้นนี้ เราจักขอความเป็นพระราชาแก่พระเป็นเจ้าวาสุเทพโลก

ครั้นเมื่อ พระอนันตยศนั้น ก็อย่างนั้นแล้วก็ไปสู่สำนักพระมารดาถวายอภิวาท
โดยเอื้อเฟื้อแล้วเทียว ทูลตามความวิตกกังนั้น

พระนางนั้น ครั้นได้สลับวาระของพระอนันตยศแล้ว กล่าวคำกอบให้หิ้งว่า
สาร แล้วก็จักเขียนรูปให้วาทุทไปอภิวัตแดนกลงเหตุทั้งปวงนั้น กระทำนผู้ทรงอิสรเพลทั้ง
สองตามอธิบาย

พระฤๅษีทั้งสอง ได้ฟังอธิบายแล้วจึงกล่าวคำนี้ กระชนเหล่านั้นว่าแน่ท่านผู้
เจริญทั้งหลาย ถ้ากระนั้น ท่านจึงกล่าวคำนี้แก่เจ้าของท่านทั้งหลายว่า มีภูเขาลูกหนึ่งอัน
เป็นที่รื่นรมย์ ปราภฏชื่อว่าเขลางค์ ในบ้านแห่งปัจฉิมทิศแห่งเมืองหริภุญชัย พนเณรมีชื่อ
อย่างนั้น (เขลางค์) ได้อยู่ในภูเขานั้น พระอนันตยศลงไป ทำนายเขลางค์นั้นให้เป็น
มัลคนายก นำไปสู่ที่อยู่แห่งพระมหาพรหมฤๅษี ถึงแม้ว่าพระพรหมรังสี ก็ได้อยู่ใน
ขอกเขาทวียัคคบรรพต (เขา ๒ ขอก) พระพรหมรังสีนั้น ถึงพร้อมด้วยมัททิตี เธออาจ
ทำด้วยสรรพฤทธิ์ พระอนันตยศลงเข้าไปหาพระฤๅษีนั้น จงขอราชสมบัติ พระฤๅษีนั้น
จักให้ราชสมบัติ อันบรรพนั้นแก่พระอนันตยศนั้น

ถ้ากับนั้น ทุกทั้งหลายนั้นครั้นได้ฟังคำแห่งพระคาบสทั้งสองนั้นแล้วกล่าวว่า
ข้าแต่ท่านผู้เจริญแล้ว ข้าพเจ้าทั้งหลายจักทำพระนัคตาแห่งท่านทั้งหลายแล้ว อภิวัต
พระคาบสทั้งสองนั้นแล้ว มาทูลแถลงตามวิธีแห่งพระคาบสทั้งสองนั้นกล่าวแล้ว แก่พระ
นางจามเทวีด้วย แก่พระอนันตยศด้วย

พระอนันตยศ ครั้นได้ฟังคำนั้น ก็มีพระทัยอันแผ่เต็มไปด้วยปีติเกิดแล้ว จึง
ถวายอภิวัตพระมารดาของตนกล่าวว่า ข้าแต่พระมารดาเจ้า

ถ้ากระนั้น ข้าพเจ้าจักไปสู่สำนักพระฤๅษี ข้าพเจ้าจักได้ราชสมบัติกาลใด จึง
จักทูลพระมารดาให้ทราบในกาลนั้น

พระนางจามเทวีกล่าวว่า ดีแล้วพระบิษุตร แลให้พรแก่พระอนันตยศว่า
ราชสมบัติอันท่านปรารถนาแล้ว จงได้แก่ท่านเถิด

พระอนันตยศ ก็อภิวัตพระมารดาของตนแล้วขอมา แล้วไปสำนักพระฤๅ
ราชของตน อภิวัตแล้วทูลแถลงซึ่งความที่แห่งตนจะไปว่า

ต่อไปนี้พระญาณวิจิตร (โองยานนท์) แปลจบเรื่อง

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นสมมุติเทวราชเจ้า ขอพระองค์จงโปรดเกล้า ฯ อนุเคราะห์
ข้าพเจ้าไปถามความปรารถนา พระพรหมรังสีแลพระอัยกาของข้าพเจ้าบาทจะสั่งข้า

พระบาทไปให้สำเร็จประโยชน์ก็ ข้าพระบาทจะไปยังภูเขาสองยอด อันตั้งอยู่แต่ปัจฉิมทิศก็ พระพรหมรังสีอยู่ พระพรหมรังสี จะสร้างสวรรค์ราชสมบัติให้แก่ข้าพระบาทในที่นั้น ข้าพระบาทจะไปยังสำนักพระพรหมรังสี

พระเจ้านันทยศ ได้ทรงสลับพระวาจของพระอนันตยศอุปราชแล้ว จึงทรงพระราชดำริว่า เราทั้งสองเคยเป็นพี่น้องกันมา พระอนุชาของเรา มีกุศลสมภารให้กระทำไว้แล้วแต่ปางก่อนมิใช่น้อยได้มาบังเกิดร่วมพระกรรม พระมารดาองค์เดียวกัน ด้วยอำนาจความปวารณาในปางก่อน ควรเป็นบรมภักตริย์ กรอบครองสิริราชสมบัติด้วยบุญญาภุภพของตน ครั้นทรงพระราชดำริฉะนั้นแล้ว จึงโปรดอนุญาตแก่พระอนุชาของพระองค์ให้เสด็จไป จึงตรัสเป็นพระภาดาว่า

อัครพ่อ พี่อนุญาตแก่พ่อ ๆ จงไปตามปวารณาเถิด ครั้นพ่อไปถึงพระพรหมรังสีแล้ว ราชสมบัติจงบังเกิดมีแก่พ่อเถิด

พระเจ้านันทยศ ทรงพระอนุญาตแล้วก็พระราชทานพระพรแก่พระอนุชาด้วยประการดังนี้

พระอนันตยศ ถวายบังคมลาบรมภักตริย์ เสด็จมาสู่กฤตสวนของพระองค์แล้ว ก็พาชนบริวารแลโยธาทหารพันหนึ่งของพระองค์ ออกจากเมืองทวีปอุษายาย พระพักตร์เฉพาะต่อปัจฉิมทิศภาค เสด็จไปไม่ช้าก็บรรลุถึงแม่น้ำชื่อนมจิลาริขานที่ จับได้นายพรานน้อยคนหนึ่งซึ่งอาศัยมาที่สาริขานที่อยู่นั้น ให้นำทางไปจนถึงนายพรานชื่อเขลาองค์ แล้วจึงตรัสว่า อัครนายพรานผู้เจริญ ท่านจงนำเราไปยังสำนักพระพรหมรังสี เราจักสนองคุณท่าน เธอตรัสอย่างนั้นแล้ว ก็พระราชทานทรัพย์พันบาทและให้แก่นายพรานเขลาองค์นั้น

ฝ่ายนายพรานเขลาองค์ จึงกราบทูลว่า ข้าแต่สมมุติหาราชเจ้า ซึ่งพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระบาทเป็นผู้นำทางนั้นพระคุณหาที่สูญมิได้ แล้วก็เชิญพระอนันตยศให้ประทับแรมอยู่ในที่นั้นคืนราตรีหนึ่ง ให้เสวยพระกระยาหารแล้ว นายพรานก็ถวายมูลผลแลเนื้ออย่างเป็นอันมาก ครั้นรุ่งขึ้นเป็นวันใหม่ นายพรานเขลาองค์ก็นำเสด็จไปจนเวลาเย็น บรรลุถึงภูเขาสองยอดนั้นแล้ว จึงพระอนันตยศก็ประทับอยู่ ณ เชิง

บรรพชนนั้น ถ้วยพลนิภาของพระองค์สิ้นรากวิชฌิงแล้ว ครั้นรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งเสวยพระ
กระยาหารเช้าแล้ว ให้คนถือเอาเครื่องสักการบูชา มีเทียนธูปและเบี่ยงบุปผารองพระ
เป็นกัน ให้นายพรานเขลาจูงนำทางขึ้นไปยังสำนักพระพรหมฤๅษี

ครั้นถึงแล้วก็ถวายนมัสการ ไต่ถามกระทำปฏิสันถารว่า

พระเจ้าข้า พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ทั้งข้าจะขอถาม พระผู้เป็นเจ้าผู้มีสภาวะ
ปราศจากทุกข์ภัยเจ็บไข้อยู่แลฤๅ อนึ่งพระผู้เป็นเจ้าได้ก่อภัยวิเศษไม้อะไร จึงได้เลี้ยงชีพแห่ง
ตน มูลผลาผลนั้นยังมีมากพอหาได้อยู่แลฤๅ ทั้งเหลือบุงงูเลื้อยใหญ่แลพาลมฤๅษาคิตี
เคี้ยวร่าชอยู่ในป่า ไม่มาเบียดเบียนบีฑาบ้างแลฤๅ พระเจ้าข้า

พระพรหมฤๅษี จึงตอบไปด้วยสัมโมทนียคาถาว่า

ข้อซึ่งท่านถามถึงทุกข์ภัยไข้เจ็บนั้น จะได้มีแก่อาทมาทก็มีได้ อนึ่งมูลผลาหาร
ก็มีมากพอจะแสวงหาเลี้ยงชีพได้ ทั้งเหลือบุงงูเลื้อยใหญ่ และพาลมฤๅษาคิตีที่เกลื่อนกลาด
อยู่ในป่าก็มีได้มาเบียดเบียนบีฑาแก่อาทมาเดย

พระพรหมฤๅษีกระทำปฏิสันถารกับพระอนันตยศด้วยประการฉะนี้แล้ว เมื่อจะ
ถามต่อไปอีก จึงกล่าวเป็นพระคาถาว่า

ท่านคือผู้ใด มานมัสการแทบเบื้องบาทอาทมา ได้มาถึงที่อันรุ่งเรืองไป ด้วย
ดิริห์ ท่านเป็นบุตรของใครหนอ ไฉนอาทมาจักรู้จักท่าน

พระอนันตยศ จึงกล่าวคาถาตอบว่า

พระเจ้าข้า พระนางองค์ใดทรงพระนามว่าจามรวิ ซึ่งเป็นพระธิดาของ
พระवासुเทวฤๅษี ข้าพเจ้าชื่อว่าอนันตยศ เป็นบุตรของพระนางองค์นั้น และเป็นน้อง
ของพระवासุเทวฤๅษี แลพระสุกกทันตฤๅษี แลพระพรหมฤๅษีเจ้าจงทราบนามและเกิด
ของข้าพเจ้าด้วย ประการดังนี้

พระคาบส จึงกล่าวเป็นพระคาถาต่อไปว่า

เมื่อเป็นเช่นนี้ท่านตามมาถึงสถานที่นี้ ด้วยประสงค์ปรารถนาจะรู้
ฤๅข้าพเจ้ามีเหตุเภทภัยประการใด อาทมาขอถาม อันแจ้งแจ้งนี้คือถามนั้นแก่อาทมาเดย

พระอนันตยศ จึงกล่าวคาถาตอบไปว่า

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยมหิทธีคุณทั้งห้าข้าพเจ้า
พระเจ้านั้นทศผู้เป็นพระภาตุราชของข้าพเจ้า ให้เป็นบรมกษัตริย์ ครอบครองสิริราช
สมบัติเป็นใหญ่อยู่ในพระนครหริปุญไชยแล้ว ส่วนข้าพเจ้าให้ให้เป็นบรมกษัตริย์ เป็น
ใหญ่ในพระนครโกโม พระมารดาพระองค์ใดเล่าได้กล่าวคำนั้นแก่ข้าพเจ้าว่า จงไปสร้าง
พระนครที่มีชัยภูมิอันเกษมสำราญ ณ เมืองเขาเขลาณคบรรพท ข้าพเจ้าจึงได้มาหาพระผู้เป็น
เจ้า ตามถ้อยคำของพระมารดา ณ การนี้

ก็แล ครั้นเมื่อพระอนันตยศกล่าวขึ้นแจ่มแจ้งดังนี้ ทั้งแก่กันและกันมาด้วยประการ
ดังนี้แล้ว พระพรหมฤๅษี จึงพาพระอนันตยศลงจากภูเขาสองยอด มาถึงที่เวียงวัง
แห่งภูเขาเขลาณคบรรพท แล้วก็สร้างพระนครขึ้นในที่ร่มเย็นฐาน ใกล้แม่น้ำวังกคินท์ แม้
พระราชธานีนนี้มีฐานเป็นสี่เหลี่ยมบริบูรณ์ไปด้วยอาคารทั้งปวง ประคองด้วยพระนคร
หริปุญไชยฉะนั้น

ครั้นพระพรหมฤๅษี สร้างพระนครสำเร็จแล้ว ก็ราชาภิเศกพระอนันตยศให้
เป็นบรมกษัตริย์ในพระนครนั้น

พวกคนชาวป่า คือ พวกละว้ากะเหิมทั้งหลายที่อยู่โดยรอบในตำบลนั้น ก็พา
กันมาอยู่โดยมาก แวดล้อมพระนครนั้น ด้วยบุญเกชาภาพของพระเจ้าอนันตยศแลด้วย
กำลังฤทธิ์ของพระฤๅษี

ไม่มีใครกล่าวคัดค้านว่าวัดสถานที่ไม่งามชื่อนี้ ๆ มีอยู่ในพระนครนี้ดังนี้เลย
แท้จริงพระราชธานีนั้น บริบูรณ์ไปด้วยสมบัติทุกเป็นของทิพย์เป็นที่เกษมสุข
สำราญ มีกษัตริย์ที่แสงสว่าง เป็นพระราชธานีสถานนัก พระนครนั้นพระพรหม
ฤๅษีสร้างแล้วในเวียงวังแห่งภูเขาเขลาณคบรรพท คนทั้งหลายจึงได้ร้องเรียกพระนครนี้ว่า
เขลาณค

ทั้งนั้นมา ชื่อพระนครนี้ก็ได้ไปเปลี่ยนแปลงจนครบเท่าทุกวันนี้
เพราะเหตุนี้ ไบราณาจารย์เมื่อจะเล่าแคว้นวิคฤณานเรื่องนี้ในคำมหาภาร
จึงได้กล่าวแล้วดังนี้ว่า

พระเจ้าอโนเกอสุประเสริฐเป็นกษัตริย์ มีพระราชประสงค์ซึ่งความเป็นพระราชา
ผู้ประเสริฐ ได้เสด็จมาสู่สำนักพระสุพรหมฤๅษีผู้ประเสริฐ จึงวอนให้พระสุพรหมฤๅษี

สร้างพระนครแล้ว ส่วนพระสุพรหมฤาษีผู้ประเสริฐ ผู้รุ่งเรืองไปด้วยคุณธรรมอันงาม
มีอาภรณ์ (คือจะเข้าสู่แดนตลอดจากอาณาจักอันชำนาญไม่ขัดข้อง) มีอาณูภาพมาก มีความ
เห็นมาก มีเชษฐาภาพก็ ท่านไปยังเชิงเขาเขลาภคบรรพต สร้างสรรค์สิริราชสมบัติให้
แก่พระเจ้าอหังคยสแล้ว พวกละว้ากะเทรียงทั้งหลายซึ่งประชุมกันอยู่ในบ้านบิณโณนมาก
ก็พากันมาอยู่แลพากันมาเล่นรื่นเริงบันเทิงใจ ด้วยฤทธาณูภาพของพระสุพรหมฤาษี พระ
นครกลางกันนี้ เป็นพระราชธานีบริบูรณ์ไปด้วยกษัตริย์ สุนัขเกษมสำราญแลก็กก้อง
ไปด้วยสำเนียงกิริยางกนกนกรียังนัก ถ้าที่นั่นจะเจรจากันว่าสิ่งนั้นไม่มีทั้งนี้ ไม่มีใครได้ยิน
เลย ในพระนครนั้นย่อมมีบริบูรณ์ทุกประการ ประดุจดังมัสกาสารบุรี อันเป็นเทพธานีที่
เลื่องประพาสเล่น ของท้าววาสพอมรินทร์ราชฉะนั้น

หริปุณฺโณไซยนิเทศกันนี้ พระมหาเถรผู้มีนามว่าโพธิรังสี ได้แต่งไว้แล้วตามคำ
มหาจารึก

ปริเฉท ๔ จบแล้ว

เขลาภคบรรพต

ฉันทหวิมถ์ ปรีเฉท ๑๐

พระเจ้าอนันตยศได้ราชสมบัติแล้ว จำเดิมแต่กาลพระองค์ประสูติฐานอยู่ใน
ราชภิเชกแล้ว สรรพสมบัติทั้งปวงก็ล้วนพร้อมด้วยกำลังฤทธิ์ ของพระสุพรหมฤๅษี
ด้วยประการดังนี้

ครั้นอยู่มาในราตรีภาควันหนึ่ง พระเจ้าอนันตยศประทับอยู่เหนือพระแท่นที่
ฉวีไสยาสน์ ที่ประทับตกแต่งไว้ในท่ามกลางบรรพตลังก์ราชอาสน์ ณ ภายใต้มุขีเสวต
ฉัตร ทรงทอดพระเนตรราชอิสริยยศ แลราชสมบัติของพระองค์แล้วจึงทรงพระราชดำริว่า
ราชสมบัติที่เราปรารถนามานานนั้นก็สำเร็จแก่เราสมดังความปรารถนาแล้ว ราชสมบัติ
นี้แม้จะมีแก่เราด้วยเหตุอย่างอื่นก็หามิได้ เป็นราชสมบัติเกิดแล้วด้วยกุศลสมภารแห่ง
ความสุจริตที่เราได้สั่งสมอบรมมาแล้วในปางก่อน บัดนี้เราควรจะทำกุศลกรรมให้ยิ่ง ๆ ขึ้น
อีกประการหนึ่งเล่า พระมหาพรหมฤๅษีพระองค์นี้ ท่านเป็นผู้มีอุปการแก่เรามากนัก
เราจะสนองพระคุณท่าน ก็แก่พระผู้เป็นเจ้านั้นเป็นผู้ยินดีแล้วในฉาน เป็นผู้มีประโยชน์
ก็ควรแก่บุคคลที่อวิชาปกคลุมแล้ว แลเป็นผู้มีกษัตริย์อันโทษ เว้นเสียแล้วจากที่อันสูง
อันเหนือใหญ่ ยินดียิ่งแล้วซึ่งกันไม่เล็กแลกันไม่ใหญ่แลบำเพ็ญแลบำเพ็ญใหญ่ ท่านก็จะไม่รับ
ความของเรา อนึ่งพระผู้เป็นเจ้านั้น เราจะกระทำการบูชาท่านด้วยเครื่องสักการบูชา
อันรูปแลระเบียบบูชาของหอมเป็นอันว่าประเสริฐ วัตถุทานเหล่านี้ก็เป็นแก่ท่านเล็ก
น้อย อนึ่งการสงเคราะห์ก็ดี การให้อาณัติก็ดี เป็นทานประเสริฐยิ่ง อย่างกระนั้นแลเราจะ
ถวายพระนครหรืบุญไชยไปถวายบังคมพระภาณุราชแลพระราชมารดาของเราแล้ว ระวีงวอน
พระมหาสังฆเถรผู้พุทธบุตรกับหมู่พราหมณาจารย์ทั้งหลายเชิญมาในพระนครนี้ ถวาย
สักการแก่สมณพราหมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น เหตุไฉนเราจึงกล่าวอย่างนี้ ครั้นเมื่อ
สมณพราหมณ์ทั้งหลายเหล่านั้นมาในพระนครนี้ เราจักถวายอาวาสทาน แลกุฎีทาน วิหาร
ทาน เราจักถวายจีวรบิณฑบาตเสนาสนะ อันนับเนื่องในปัจจุบันแก่สมณพราหมณาจารย์
ทั้งหลายเหล่านั้น เราจักกระทำบุญการของพระคุณพระมารดาของเรา เมื่อเราทำ
สิ่งเหล่านี้แล้วความสำเร็จสมดังประสงค์อย่างยิ่งเป็นแก่จิตมีแก่เรา ทั้งในโลกนี้แลโลกเบื้องหน้า

พระเจ้าอนันตยศ ทรงพระราชดำริอย่างนั้นแล้ว ก็ทรงพระสุคนธธาราจารย์
พระจริยาภย เสด็จพระกระยาหารมีรสอันเลิศ ตกแก่พระองค์ด้วยสรรพอสังการแล้ว
แล้วเสด็จไปยังวสันตสถานของพระมหาพรหมฤๅษีด้วยราชานุภาพอันใหญ่ ทรง
พระมหาพรหมฤๅษีด้วยเครื่องสักการบูชา มีเทียนรูปและระเบียบบุปผาของหอมเป็นต้น แล้ว
ถวายนมัสการกล่าวเป็นพระคาถาอย่างนี้ มีถวายเป็นว่า

ข้าแต่ พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะไปยังพระนครหริปุณฺธิ์ จักประกาศพระ
คุณของพระผู้เป็นเจ้า ให้ปรากฏแก่พระจัมหันตยศ และพระอัยกาสุกกทันตยศ และ
อัยกาวิสุทฺธวะ แล้วจักเชิญเสด็จพระราชมาถวายนมัสการพระบาทพระผู้เป็นเจ้า

ลำดับนั้น พระคาบตจึงถวายพระพรเป็นพระคาถาคอบ พระเจ้าอนันตยศ
มีความว่า

ดูรามหาราชเจ้า คือนักหนา เชิญเสด็จไปให้หาสุกตำราญเดิม แลจงบอกความ
แก่การของเรา มา ยังพระบาทของพระฤๅษีเจ้าผู้ประเสริฐทั้งสองพระองค์นี้

พระเจ้าอนันตยศ ทรงรับพระพรของพระคาบตว่า ตาสุ ทั้งนั้นแล้วก็ถวาย
นมัสการพาวรรสารของพระองค์เสด็จมายังพระนครหริปุณฺธิ์ ครั้นถึงแล้วก็ถวายบังคมพระ
นางเจ้าจามเทวี ผู้เป็นพระราชมารดาของพระองค์ก่อนแล้ว จึงถวายบังคมพระจัมหันตยศ
ผู้เป็นพระภาคุราชก่อนภายหลัง แล้วก็กระทำปฏิสันถารกับด้วยพระมารดา แลพระภาคุราช
ทั้งสองพระองค์ ในกาลเมื่อเสด็จประทับเป็นที่ตำราญพระราชฤๅษี ลำดับนั้น จึงกราบ
พระบาทซึ่งความสำเร็จความปรารถนาของพระองค์นี้ ให้พระมารดา กับพระภาคุราชทรง
ทราบทุกประการ

ลำดับนั้น บรมกษัตริย์ ๓ พระองค์ ทั้งพระราชมารดาแลพระราชโอรสทั้ง ๓
บังเกิดโสมนัสก็พระทัยยิ่งนัก จึงให้จักเครื่องสักการบูชา พาทั้งเสด็จไปยังวสันตสถานของ
พระวิสุทฺธวะฤๅษี แลพระสุกกทันตฤๅษี ถวายนมัสการกระทำสักการบูชาแล้ว เชิญเสด็จ
กระทำปฏิสันถาร

ก็ในลำดับนั้น พระเจ้าอนันตยศ จึงแกลงแจ้งคำการระวันทนการของพระ
วิสุทฺธวะฤๅษี ซึ่งสั่งมานั้นแก่พระฤๅษีเจ้าทั้งสองพระองค์ แล้วจึงเล่าเรื่องการเสด็จไป
ราชพิธียลสมบัติของพระองค์ถวายต่อภายหลัง

ลำดับนั้น พระฤๅษีเจ้า ทั้งสองพระองค์ ก็กระทำปฏิสันถารสั่งสอนแสดง
อาการอันดีปรึกษากับกัวยบรมกษัตริย์ทั้งสามพระองค์นั้น แลมีความประสงค์จะให้โอวาท
สั่งสอนให้ยิ่งขึ้นไป จึงได้กล่าวเป็นพระคาถา กับกัวยบรมกษัตริย์ทั้งสามพระองค์นั้นว่า

ดูงานะท่านทั้งหลาย ซึ่งท่านทั้งปวงเหล่านี้เป็นผู้บังเกิดในวงศ์กษัตริย์อันประ-
เสริฐ อันข้าพเจ้าทั้งหลายได้อภิบาลบำรุงรักษาแล้ว เป็นผู้เชื่อฟังอัปมาทธรรมทั้งตนไว้
ในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติอยู่ในศีลจารวัตร ประพฤติตามจักรวัตรธรรม อภิบาลบำรุง
ประชาชนไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น สมบัติทั้งสินที่ท่านทั้งหลายปรารถนาแล้ว ก็จักสำเร็จแก่
ท่านทั้งหลายทั้งในโลกนี้แลโลกหน้า เบื้องหน้าแต่ขึ้นไปสรรพเทพยดาทั้งหลาย ก็จัก
สรรเสริญ และจะช่วยอภิบาลบำรุงรักษาท่านทั้งหลายอยู่เป็นนิรันดร์ ดังนี้

บรมกษัตริย์ พร้อมทั้งพระราชมารดาแลพระราชโอรสทั้งสามพระองค์นั้น ครั้น
ได้ทรงสดับสุภาษิตพจน์ของพระศาสดาทั้งสองกัวยประการดังนี้แล้ว ก็ปลื้มนาการเลื่อมใส
ยิ่งนัก จึงถวายนมัสการกราบลงแทบพระบาทของพระศาสดาทั้งสองพระองค์ แล้วก็เสด็จ
กลับยังหริปัญชัณคร

ลำดับนั้น พระอนันตยศก็ถวายบังคมพระเจ้านันทยศ ผู้เป็นพระภาตุราชของ
พระองค์ แล้วจึงกราบทูลว่า ข้าแต่สมมุติเทวราชเจ้า ข้าพระบาทปรารถนาจะบูชา แล
จะกระทำปัจจุผลการสนองพระคุณสมเด็จพระราชมารดาเจ้า อนึ่งปรารถนาจะบูชาพระภิกษุ
สงฆ์ผู้พุทธบุตรประมาณห้าร้อยองค์ มีพระมหาสังฆเถระเป็นประธาน กับทั้งพราหมณ์
ปาโมกษ์แลพราหมณ์กะหกทั้งหลาย บรรดาสมณพราหมณ์ทั้งหลายเหล่านี้ ซึ่งปรารถนา
จะไปกับข้าพระบาท ข้าพระบาทขอรับพระราชทานสมณพราหมณ์ทั้งหลายเหล่านั้นใน
สำนักของพระองค์ นำไปยังพระนครของข้าพระบาท

ลำดับนั้น พระเจ้านันทยศบรมกษัตริย์ ครั้นได้สดับการวาทพจน์ของพระเจ้า
อนันตยศผู้พระอนุชาธิราชแล้ว จึงดำรัสอย่างนี้ว่า ดูกรพ่ออนันตยศ ถ้อยคำที่เชียว
กล่าวทั้งนี้เป็นการดีแล้ว ประการหนึ่ง พระราชอาณาเขตทั้งสองนี้ เป็นญาติของท่านกัวย
เป็นญาติของเราด้วย เราทั้งสองไม่หักต้องกระทำสัญญาแก่กัน เป็นพระราชอาณาเขต
เนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะเหตุดังนี้เราได้กล่าวอยู่อย่างนี้ว่า เราทั้งสอง
เป็นผู้ถือเอาปฏิสนธิ์ตั้งอยู่แล้วในพระครรภ์ของพระมารดาองค์เดียวกัน เมื่อประสูติจาก

ครั้นพระมารดาที่ประสูติวันเดียวกันด้วย เป็นพระราชบุตรแฝด มีพระหฤทัยก็เสมอเป็น
ถึงดวงเดียวกัน เพราะเหตุนี้ ความที่จะเป็นแกล้งกันไปนั้นอย่าพึงกล่าว ท่านจะ
ปรารถนาสิ่งใด ๆ ก็จงถือเอาสิ่งนั้น ๆ ไว้ทั้งนั้น เรามีพิกัดหั้นท่านเลย พระเจ้าอนันตยศ
ครั้นอย่างนั้นแล้ว จึงให้ศิษย์เฝ้าเที่ยวประกาศทั่วไป ในพระราชอาณาเขตทวีปอุษณกร
ทั้งนั้นว่า ชนทั้งหลายเหล่าใด ๆ ปรารถนาจะไปยังเขलगนคร ชนทั้งหลายเหล่านั้น ๆ
จงไปกับด้วยพระเจ้าอนันตยศเถิด

เมื่อ^{นั้น}พระเจ้าอนันตยศ ก็มีพระหฤทัยยินดี จึงนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ใหญ่ มี
พระสงฆ์เถระเป็นประธาน ให้ชนยังสุวรรณราชยานอันประเทียบไว้แล้ว ให้ล่วงหน้าไปก่อน
จึงเชิญเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าจามเทวีพระราชมารดาของพระองค์ ให้เสด็จขึ้นประทับเหนือ
สุวรรณราชยาน อันประคับแล้วเหนือหลังมงคลหัตถี แล้วพระองค์ก็นำเสด็จไปยังพระนคร
ด้วยราชอิสริยยศอันใหญ่ ส่วนประชุมชนที่ยังเหลืออยู่ มีพราหมณ์โคหบดีเป็นต้น ก็ตาม
เสด็จไปในภายหลังตามชอบใจของคน

ครั้ง^{นั้น} พระพรหมฤาษีได้ฟังกิตติศัพท์ ว่าเสด็จกลับมาถึงพระนครแล้ว
จึงบ่าวร้องชักชวนมนุษย์ชาวตงทั้งหลาย ให้ถือเครื่องราชบรรณาการเป็นอันมาก ไป
กระทำปัจจุบันนาการรับเสด็จพระเจ้าอนันตยศแล้ว จึงให้ไปรับเสด็จพระนางเจ้าจามเทวี
ณ สุวรรณราชยานค่อภายหลัง แล้วจึงเข้าไปยังเขलगนคร เชิญเสด็จพระนางเจ้าให้
ประทับอยู่บนปราสาทในเขलगนครนั้น

ครั้นรุ่งขึ้นเป็นวันใหม่ พระเจ้าอนันตยศ จึงนำเสด็จพระนางเจ้าจามเทวีพระ
ราชมารดาของพระองค์ไปยังสำนักพระคาบส กระทำสักการบูชาถวายนมัสการแล้ว จึงให้
พระมารดาของพระองค์ถวายนมัสการพระคาบสอีก แล้วจึงตรัสอย่างนั้นว่า ข้าแต่พระผู้เป็น
เจ้าผู้เจริญ พระมารดาของข้าพเจ้านี้มีพระนามว่า พระนางเจ้าจามเทวี ขอพระผู้เป็น
เจ้าจงรู้จักพระนางเจ้าจามเทวี ผู้เป็นมหาอุบาธิกาของพระผู้เป็นเจ้าเถิด

พระคาบส จึงถวายพระพรว่า คุณมหาราชเจ้า พระมหาเทวีพระราชมารดาของ
พระองค์ เสด็จมาถึงในกาลบัดนี้แล้ว ขอความสวัสดิมงคลจงบังเกิดมีแก่ปิตุรทั้งองค์
ทั้งพระองค์แลพระราชมารดาของพระองค์เถิด

ครั้นพระคาบส ถวายพระพรอย่างนั้นแล้ว เมื่อพระนางเจ้าจามเทวี จงกระทำ

ปฏิเสธการรับถ้วยพระกาบส จึงมีพระราชเสาวนีย์การวาทน์ เป็นบทบาทพระคาถา ๗๖ หน้า

พระเจ้าเจ้า ข้าแก่พระกาบสเจ้าผู้เจริญ ถึงข้าจะรอเวลา พระผู้เป็นเจ้านี้ มีสถานะปราศจากความเจ็บไข้ ทั้งทุกข์โศกโรคภัยไม่มีมาแผ้วพาน เป็นสุขสำราญอยู่ทุกประการใด หนึ่งพระผู้เป็นเจ้าให้อาภัยซึ่งผลไม้ จึงได้เลี้ยงชีพแห่งคน มวลผลาผลนั้น ยังมีมากทอนแสวงหาได้อยู่แลดู หนึ่งเหลือบยุงแฉะเล็กใหญ่ที่ร้ายกาจ ทั้งพาลมฤๅษชาติที่ศัตรูรเกื้อนกลั่นอยู่ในป่าไม่มีมาเบียดเบียนบิดาพระผู้เป็นเจ้าบ้างแลดูพระเจ้าเจ้า

พระพรหมฤๅษี จึงตอบไปด้วยสัมโมทนียคาถาว่า

ดูราพระนางเจ้าพระราชเทวี ข้อซึ่งท่านได้ความถึงความทุกข์แฉะโรคภัยไข้เจ็บนั้น จะได้มีมาเบียดเบียนแก่อาตมานี้ก็หามิได้ หนึ่งมูลอาหารก็มีมาก ท้องจะแสวงหาเลี้ยงชีพได้ ทั้งเหลือบยุงแฉะเล็กใหญ่อันร้ายกาจ แลพาลมฤๅษชาติที่ท่องเที่ยวอยู่ในราวป่า ก็มิได้มีมาเบียดเบียนบิดาแก่อาตมานี้เลย

ลำดับนั้น พระนางเจ้าจามเทวีจึงทรงเป็นบทบาทพระคาถาว่า

ข้าแก่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้ามาอยู่แล้วในพระราชอาณาเขตนี้ ไกลห่างจากพระราชมารกาแลพระราชบิดา ทั้งไกลห่างจากพระประยูรญาติทั้งชายชรา พระผู้เป็นเจ้าทั้งสามพระองค์นั้นแลเป็นพระบรมญาติอย่างประเสริฐ เป็นเหมือนหนึ่งพระราชมารกาแลพระราชบิดาของข้าพเจ้า ได้อภิบาลบำรุงรักษาข้าพเจ้า แลได้ให้ซึ่งสิริราชสมบัติทั้งราชอิสริยยศให้มีหน้ามีตาปรากฏ ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งในโลกนี้จะเสมอเหมือน พระคุณทั้งหลายของพระผู้เป็นเจ้าทั้งสามพระองค์นี้ใหญ่ยิ่งนัก เปรียบประดุจดังภูมิลาภแห่งเจ้าปฐวีศร ถ้าจะว่าขึ้นไปในส่วนเมืองบนก็คลอกถึงพรหมโลก บัดนี้ข้าพเจ้ามาแล้ว ขอถวายนมัสการพระบาททั้งสองของพระผู้เป็นเจ้า ให้สถิตประทับฐานไว้เหนืออุคคมางคติโรคมแห่งข้าพเจ้า

พระนางเจ้าจามเทวี ได้ชมเชยพระคุณของพระพรหมฤๅษีเจ้าด้วยประการดังนี้แล้ว ก็ถวายนมัสการลาแต่ขอมาโทษพระพรหมฤๅษีเจ้าแล้ว ก็พร้อมด้วยพระเจ้านันทยศ ผู้เป็นพระบรมราชโอรสของพระองค์ เสด็จกลับยังพระนครของพระองค์

ครั้นรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง สมเด็จพระราชमारากำกับสมเด็จพระบรมราชโอรสทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จเข้าไปเฝ้าพระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ถวายนมัสการแล้ว ก็ถวายบังคมลาพาหนะให้พระภิกษุสงฆ์อ้อนนำลาอาญ์ถวายขาทนียโภชนียาหารอันประณีตแล้ว จึงยังพราหมณ์กะพบดีทั้งหลาย มีพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์เป็นอันที่มาพร้อมแล้วด้วยพระองค์นั้น ให้บริโภคน้ำแล้ว จึงให้ซักแจงเรือนที่อยู่แลภักดาหารแลเบียดเลี้ยงทุกวัน พระราชทานแก่พราหมณ์กะพบดีทั้งหลายเหล่านั้นอีก

ลำดับนั้นจึงไปรุดเกล้าให้ยกแท่งพุทธาราม แลธรรมาราม แลสังฆาราม แล้วจึงให้กระทำกุฏิวิหารแลอาวาสให้พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่อยู่ในที่นั้น ๆ ตามสมควรแล้ว ก็เสด็จเข้าไปเฝ้าพระภิกษุสงฆ์โดยเคารพ ในการก่อนได้เคยทรงฟังพระธรรมเทศนา แลสมณาทนศีลแลประพฤติอยู่ในสุริยธรรมสามประการ พร้อมทั้งกายวาจาใจ รักษาอยู่ซึ่งกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการ มิให้ตกพิชราธรรมกำเริบได้ด้วยประการใด ถึงในกาลบัดนี้เล่า ก็ได้ครอบครองแล้วซึ่งสิริราชสมบัติทรงกระทำอยู่อย่างนั้น

เบื้องหน้าแต่่นั้น สมเด็จพระเจ้านันทยส มีพระประสงค์จะใคร่กระทำบังจุปการสนองพระคุณพระราชมารกาของพระองค์ จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งให้เรียกช่างกระทำกรงานต่าง ๆ แก่ล้วนนายช่างไม้แลนายช่างวาดเขียนแกะสลักเป็นต้น ให้มากระทำปราสาทไม้่อเป็นที่สำหรับโสจรสรสนานแห่งพระราชมารกาของพระองค์ แลไปรุดให้ชาวเครื่องกันตกแท่งเครื่องราชูปกรณ์สำหรับราชาภิเษกครบทุกประการ แล้วไปรุดเกล้าฯ ให้กระทำกองทองกองเงินกองรัตนเจ็ดประการ แลกองสรรพเครื่องอุปโภคบริโภคทั้งหลาย มีวัตถุลังการาภรณ์เป็นต้นมีประการต่าง ๆ เป็นอันมาก แล้วให้ยกแท่งรองควรเคี้ยวแลรองควรบริโภคมมีประการต่าง ๆ เป็นอันมาก มีต้นว่าข้าวแลน้ำแลสุราแลเนื้อสัตว์แลธนมแลอ้อยกล้วยเมี่ยงหมากเป็นอันมาก เมื่อจัดการทั้งปวงสำเร็จเรียบร้อยดีแล้ว จึงเชิญพระนางเจ้าจามเทวีพระราชมารกาของพระองค์ ให้ประทับนั่งเหนือกองแก้วแล้วให้สรงตนานพระเคียรเกล้าด้วยน้ำอันเจือด้วยน้ำส้มสำหรับชำระมลทิน แล้วจึงให้สรงตนานด้วยน้ำหอมต่อภายหลัง ลำดับนั้นจึงให้พราหมณาจารย์ถือพระสุวรรณภิงคาร อันเกียไปด้วยน้ำเป็นมงคล แล้วให้หั่งลงเหนือพระเคียรเกล้าของพระนางเจ้าแล้วถวายพระพร แล้วมอบถวายสิริราชสมบัติของพระองค์ กระทำราชเหวภิเษก ในขณะนั้นจึงให้พิณมโหฬารพิณเวรี

บันไดอลัน แลให้ประโคมเบญจางคิกฤตยศนตรีแซ่สนั่นเอิกเกริกกึกก้องไกลาหล กุญเสียง
บันไดอลันสะน่ก้องกระเด็นแห่งเมฆในท้องพระมหาสมุทรละน้

ก็ครั้นเมื่อสำเร็จเสร็จการสงครามแล้ว ก็ให้พระนางเจ้าทรงเครื่องประดับกาย
เครื่องสรรพอลังการาภรณ์มีประการต่าง ๆ แล้วยกให้พระราชมารกาหิ้วเหนี่ยวพระมัตถ์
ของพระองค์ นำเสด็จพระราชมารกาให้มาประทับนั่งเหนือบรมราชาอาสน์ แล้วยก
พระบาททั้งสองของพระมารกาขึ้นวางไว้บนพระเศียรเกล้าของพระองค์ ถวายบังคมโดย
เคารพแล้วกราบทูลว่า ข้าแก่พระมารกาเจ้า จำเดิมแต่พระมารกาเจ้าทรงพระครรภ์ข้า
พระบาทมาจนกราบทูลถึงวันนี้ ถ้าว้าโทษอันใดอันหนึ่งของข้าพระบาทมีอยู่ ขอพระมารกา
เจ้าจงออกโทษทั้งปวงให้แก่ข้าพระบาทเถิด พระมารกาเจ้าเป็นผู้มีอุปการะแก่ข้าพระบาท
เป็นอันมาก ถ้าจะเปรียบกัวยแผ่นพสุธาอันใหญ่ในห้องแห่งมณฑลจักรวาลทั้งสิ้นไซ้ พระ
คุณทั้งหลายของพระมารกาเจ้ามีอยู่แก่ข้าพระบาทยิ่งเกินกว่าแผ่นพสุธาในห้องแห่งจักรวาล
ทั้งสิ้นนั้น ถ้าข้าพระบาทได้เป็นพระเจ้าบรมจักรพรรดิราชเป็นใหญ่ชนะกลอกแผ่นปฐพี
ใหญ่ในจักรวาลทั้งสิ้นแล้ว ข้าพระบาทจะยกสมบัติบรมจักรพรรดิราชอันเดิมไปแล้วด้วย
รัตนเจ็ดประการ กลอกแผ่นปฐพีใหญ่ทั้งสิ้นทุกเกล้า ๆ ถวายพระมารกาเจ้า ก็เก็บกัน
ข้าพระบาทเป็นผู้มีบุญน้อยเลอาภัพชั้กสน ถึงว่าไ้ราชสมบัติก็ยังเป็นผู้มีโทษสมบัติน้อย
เมื่อการเป็นเช่นนี้ ข้าพระบาทขอถวายราชสมบัติของข้าพระบาททั้งสิ้นให้แก่พระมารกาเจ้า
เป็นการสนองพระคุณพระมารกาเจ้าตามสมควรแก่กำลังของข้าพระบาท

เมื่อพระเจ้าอนันทยศกราบทูลสมเด็จพระราชมารกาเจ้าด้วยประการดังนี้แล้ว จึง
ประกาศให้มหาชนทราบทั่วกัน แล้วยกให้พิณาคมหาดิชัยเกรี ซึ่งควรสมมุติว่าเป็นของใหญ่
บันไดอลัน แล้วยกให้ประชุมชนทั้งสิ้นให้ร้องก้องสนั่นนฤนาทไกลาหล

ในกาลนั้นสัตว์ทสี่นึ่งภูริยางสกนทรีก็กึกก้องเป็นนหานฤโยษการ

ครั้นสงบสัตว์ทสี่นึ่งเสียงนฤโยษการแห่งภูริยางสกนทรีเงียบลงก้แล้ว จึงพระ
เจ้าอนันทยศบรมกษัตริย์ก็ให้คนแต่งพระมณฑลกระยาหารมีรสอันเลิศมีประการต่าง ๆ แล้วย
ถวายบังคมพระราชมารกาเจ้าแล้วเสด็จให้เสวยพระมณฑลกระยาหารนั้น ครั้นแล้วส่วนพระ
องค์จึงเสวยก่อกายหล้ง

ลำดับนั้นพวกชาวเครื่องกันแสงพลวิเศษพวกองครักษ์จึงต้องถูกรวบรวมประชิดหน้า
ทั้งหลายมีเสนาบดีเป็นต้น ให้เอื้อมหน้าสำราญด้วยราชน้ำโชนีอาหารตามสมควร

พระเจ้าอนันตยศไปรกกเกล้าฯ ให้ทำการหรรตบูชาพระราชมารดาของพระองค์
ถึงกาลหาระหว่างมิได้ถึงเจ็ดคืนเจ็ดวันโดยนัยซึ่งก็กล่าวมาแล้ว ครั้นถึงวันที่แปดพระองค์
จึงถวายบังคมพระราชมารดาของพระองค์แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระมารดาเจ้า ขอ
พระมารดาเจ้าจงอยู่ในพระนครนี้กับข้าพระบาทจนถึงกำหนดกาลพระชนมายุเจ็ด ข้า
พระบาทไม่อาจจะว่างเว้นพระมารดาเจ้าให้นานนักได้ ก็อีกประการหนึ่งครั้นเมื่อพระมารดา
เจ้าอยู่ในพระนครนี้ บุญภาคส่วนการจำแนกแรกบุญกุศลก็จะบังเกิดมีแก่ข้าพระบาทเหลือ
เกิน ขอพระมารดาเจ้าจงได้ทรงพระกรุณาโปรดทรงรับการเชื่อเชิญเสกข์ของข้าพระบาทเพื่อ
อนุเคราะห์แก่ข้าพระบาทเถิด

ครั้นเมื่อพระเจ้าอนันตยศกราบทูลพระราชมารดาด้วยประการดังนี้แล้ว พระ-
นางเจ้าจามเทวีจึงทรงพระราชดำริว่า พระราชบุตรของเราเป็นที่รักเจริญใจเสมอเกินทั้ง
สองพระองค์ องค์ใดองค์หนึ่งซึ่งจะเป็นที่รักเจริญใจยิ่งเกินกว่ากัน แม้มากว่าเท่าปลาย
เส้นพระเกศาก็หามิได้ อีกประการหนึ่งพระราชบุตรของเราพระองค์นี้ ถึงแล้วซึ่งราช
อิสริยยศสมบัติยังไม่สุ่มานนัก จะเป็นผู้สามารถฤทธิสามารถเพื่อจะยังราชวัตรให้สำเร็จเรียบ
ร้อยไปได้ เรายังไม่ทราบ ผิดกันนั้นเราจะยินดียิ่งอยู่ส่งสอนพ่อบิษบุตรนี้ในพระนครนี้ดังตาม
เป็นแล้วจะไปหาบุตรของเราพระองค์นั้นที่หริปุญไชยนครต่อภายหลัง

เมื่อพระนางเจ้าจามเทวีทรงจินตนาการอยู่อย่างนี้ จึงครัดกะพระราชบุตรของ
พระองค์อย่างนี้ว่า ลูกพ่อบิษบุตร ถ้าพ่อปรารถนาอย่างนี้ มารดาจักอยู่ในพระนครนี้
กับข้าพเจ้าพ่อบิษบุตรสืบตราบปี แล้วจักไปหาพระภาตุราชของพ่อบิษบุตรที่หริปุญไชยนครต่อ
ภายหลัง

พระเจ้าอนันตยศจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระมารดาเจ้า ซึ่งพระมารดาเจ้าทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าดังนี้เป็นการดีแล้ว พระองค์ก็ถวายบังคมพระมารดาเจ้า ขอ
ถวายสิริราชสมบัติแล้ว จึงกราบทูลลาพระราชมารดาว่า ข้าแต่พระมารดาเจ้า ข้าพระบาท
จักไปเล่น ณ ภายนอกพระนคร แล้วก็พาบริวารของพระองค์ออกจากพระนครไป ถึงคฤหา
สณในที่ร่มเย็นสถาน เล่นสนุกสำราญพระราชฤทัยอยู่ในสถานที่นั้น ครั้นรุ่งขึ้นเช้าจึงเสด็จ

ไปยังสำนักพระพรหมฤๅษี ฉะนั้นเมื่อการแล้วจึงแฉวงแจ้งประพฤติกเหทุทุกประการแก่พระพรหมฤๅษี เพื่อให้อนโมหนาวีรึงการที่ทําล้วนนี้ของพระองค์

พระพรหมฤๅษีได้กลับประพฤติกเหทุนี้แล้วจึงถวายพระพรว่า คุณมหาราชเจ้า การทั้งสี่ที่พระราชสมภารเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นการดีแล้ว ออมาภาทอนโมหนาวีรึงการที่พระราชสมภารเจ้าทรงกระทำนั้น อีกประการหนึ่งการสนองพระคุณพระราชมารดาพระคุณเจ้าทั้งหลายได้ทรงสรรเสริญแล้ว พระราชสมภารเจ้าจงพระราชทานแบ่งส่วนบุญของพระองค์ให้แก่อาณา ๗ จักสร้างพระนครหนึ่งถวายให้เป็นที่พักพิงของพระองค์

พระเจ้าอนันตยศจึงตรัสว่าดีแล้ว ข้าพเจ้าให้ส่วนบุญแก่ท่านทั้งหลาย แล้วก็ถวายนมัสการพระพรหมฤๅษีเจ้า ขอมาโพชนแล้วก็เสด็จกลับมายังวังสถานของพระองค์

ครั้นเวลาสายวันหนึ่งจึงให้คนถือเอาเครื่องสักการะ มีเทียนรูปและธูปบูชา ร่องหอมเป็นต้น เสด็จไปยังสำนักพระมหาสังฆเถระเพื่อจะสักกับพระธรรมเทศนา ครั้นถวายนมัสการบูชาแล้วก็ประทับนั่งอยู่ ณ อาสนะที่ควรส่วนสุกข้างหนึ่งแล้ว จึงกระทำปฏิสนธิกรรมกับภัวพระมหาสังฆเถระทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว จึงตรัสบอกซึ่งการที่กระทำแล้วของพระองค์ทุกประการ แก่พระมหาสังฆเถระเหล่านั้นอีก

พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่มีพระสังฆเถระเป็นประธาน ครั้นได้ฟังวาจาของพระเจ้าอนันตยศแล้วจึงถวายพระพรว่า คุณมหาราชเจ้า ดีแล้วๆ ออมาภาททั้งหลายอนโมหนาวีรึงการที่กระทำตอบแทนสนองพระคุณพระราชมารดาที่พระราชสมภารเจ้าทรงกระทำแล้ว

ลำดับนี้พระสังฆเถระ เมื่อจะสาธกธรรมแก่พระเจ้าอนันตยศจึงกล่าวเป็นพระคถาว่า

ขอถวายพระพรพระมหาราชเจ้า กรรมเป็นบุญที่พระมหาราชเจ้ากระทำแล้วนั้นเป็นกรรมทำประโยชน์ให้สำเร็จแล้ว การกระทำตอบแทนสนองพระคุณพระราชมารดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสรรเสริญแล้ว ลาภและยศของพระองค์ก็จะเจริญยิ่ง ๗ ขึ้นไปทั้งในโลกนี้และโลกเบื้องหน้า พระองค์เสด็จไปถึงประเทศใด ๗ เทพเจ้าทั้งหลายก็จะบูชาพระองค์ ณ ประเทศนั้น ๗ ความนอนเป็นสุขฤๅษีเป็นสุข ฤๅสุขอันใด มีงกรรมเป็นสุขเป็นอันดีแล้ว องค์ปรารถนาแล้ว ก็จะสำเร็จแก่พระองค์ทุกประการ จงถึงพระนิพพานในภายหลัง

พระเจ้าอนันตยศ ได้ทรงสักกับพระธรรมเทศนาของพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายนั้น

ก็มีพระพุทธรูปยืนที่สูงนัก แล้วก็เสด็จนั่งกระทำสังกตนาเป็นไปตามธรรมเนียมเทศนาด้วย
พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเหล่านั้น

ในขณะนั้นพระมหาพรหมฤๅษีจึงสร้างพระนครหนึ่งในบ้านพักอิณฑิโก และบัลลังก์
ทิศแห่งเขลาคนคร ให้บริบูรณ์ไปด้วยนคราวยะหังปวง มีปราสาทราชมนเทียรเป็นนัก
งงามยิ่งนักและเป็นที่รื่นรมย์อย่างยิ่ง เพื่อจะให้เป็นที่พักพิงของพระเจ้าอนันตยศ

พระนครนั้น พระพรหมฤๅษีสร้างแล้วในเนินอันน้อยมาตามแนวเขลาคนคร
คนทั้งหลายจึงได้เรียกพระนครนั้นว่า อาลัมพางคนคร ดังนี้

พระเจ้าอนันตยศ ครุฑกัวยพระภิกษุสงฆ์แล้วก็ถวายนมัสการเสด็จมายังวต
สถาน ทอดพระเนตรเห็นพระนครใหม่ก็ทรงทราบว่าเป็นพระนครที่พระเจ้าพรหมฤๅษี
สร้างให้แก่พระองค์แน่แล้ว จึงเสด็จเข้าไปประทับในพระนครใหม่นั้นสำราญพระราชหฤทัย

เมื่อพระเจ้าอนันตยศ ประทับอยู่ในอาลัมพางคนครนั้น ได้เสด็จเข้าไปยัง
เขลาคนคร ถวายบังคมพระนางเจ้าจามเทวีพระราชมารดาของพระองค์ แล้วก็กราบทูล
ถามถึงความไม่มีโรค แล้วกระทำการอุปฐากพระราชมารดาทุกวันทุกวันบ้าง สองวันบ้าง
สามวันบ้าง ห้าวันบ้าง

ในกาลนั้นประชุมชนทั้งหลายที่อยู่ในพระนครนั้น มีเพศต่างๆมิใช่เพศเดียวกัน
มีสมณพราหมณ์แลทุกหนก็เป็นกัน โดยที่สุกแต่มีมนุษย์ชาวป่าทั้งหลายที่เป็นมิลกษภาษา
ก็มีบริบูรณ์อยู่ในพระนครนั้น พวกนั้นรื่นเริงบันเทิงใจจนเกิดพิศวงสับสนเคลือบแคลงกัน
มีความกลั้ว ๆ แปลก ๆ มิใช่ออย่างเดียวกัน กระทำกองการกุศลมีกุฏิทาน วิหารทาน
เป็นกัน

พระนครเขลาคนคร ก็ก่อกองไปด้วยเครื่องประโคมทั้งหลาย กล่าวคือเสียงกลอง
แตรโพนและบัณเฑาะว์และสังข์และกลองยาว มีเสียงอันไพเราะน่าฟัง ตั้งแต่เวลาเช้าจน
เวลาเย็น เป็นที่รื่นเริงบันเทิงใจยิ่งนัก

เพราะเหตุนี้ พระโปราณอาจารย์เจ้าเมื่อจะสั่งสอนซึ่งผลแห่งความสุจริต เป็น
ไปตามธรรมเนียมเทศนาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าสั่งสอนแล้วจึงกล่าวว่า

บัณฑิตทั้งหลายย่อมอยู่อาศัยในภูมิประเทศใด ก็ในบ้านฤๅในป่าก็ดี ในที่ลุ่ม
ฤๅในที่ดอนก็ดี ภูมิประเทศนั้นเป็นที่นำมาซึ่งความรื่นเริงบันเทิงใจยิ่งนัก บัณฑิตทั้งหลาย

เหล่าโกลีกลยาณกรรมได้กระทำไว้แล้วในปางก่อน คือได้กระทำแล้วซึ่งกัลยาณกรรมมีทาน
และศีลเป็นต้น บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้นจะไปยังประเทศใด ๆ ก็อบนบกไม้ฤๅบนบกภูเขา
ก็ดี ในพระมหาสมุทรฤๅบนกลีบเมฆก็ดี เป็นผู้อันเทพยดาแลมนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว ณ
ประเทศนั้น ๆ สิ่งใดที่บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้นปรารถนาแล้ว ย่อมได้โดยง่ายสะดวกกาย
ด้วยเดชานุภาพของบุญกุศลที่ได้กระทำไว้แล้วในปางก่อนดังนี้

หริประโยชน์เทศกัณนี้ พระมหาเถรผู้มีนามว่า โพธิรังสี ได้แต่งไว้แล้วตามคำ
มหาจาริกปริเฉท ๑๐ จบแล้ว

เขलगนกรมาปีตกัณท์

จอมเทววงศ์ ปรีเภท ๑๑

พระนางเจ้าจามเทวีนั้นอยู่ในพระนครเขลางค์ กับท้าวพระเจ้านันทยศผู้
พระราชบุตรของพระองค์ ถ้วนสามปีโดยนัยอันกล่าวแล้วท้าวประการทั้งนี้ จึงตรัสกับ
พระเจ้านันทยศผู้บิดาของพระองค์ว่า

กูรพ่อบิดบุตร มารดาจะไปยังหริปุญไชยนคร เพื่อจะเห็นพระภาตุราชของพ่อ
พ่ออาจรับพระนครของพ่อได้อยู่ครอบครองราชสมบัติให้เป็นสุขสำราญ ณ การบั้นเกิด

สมเด็จพระเจ้านันทยศได้ทรงสกับพระราชเสาวนีย์ของพระราชมารดาเจ้าแล้ว
จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระมารดาเจ้า เมื่อพระมารดาเจ้าอยู่ในพระนครนี้ จิตของข้าพระบาท
ก็เป็นสุข ครั้นเมื่อพระมารดาเจ้าเสด็จไปแล้ว ความสุขอะไรจักบังเกิดมีแก่ข้าพระบาท
เพราะเหตุนี้ ขอพระมารดาเจ้าอย่าได้ละทิ้งข้าพระบาทเลย ถ้าพระมารดาเจ้าละทิ้งข้า
พระบาทไปเสียแล้ว ชีวิตของข้าพระบาทก็จะตั้งอยู่ไม่ได้นาน

พระนางเจ้าจามเทวีได้ทรงสกับอนาถพจน์ของพระเจ้านันทยศ ท้าวประการทั้ง
นี้แล้วจึงตรัสว่า กูรพ่อนันทยศ ถ้าพ่อร่ออย่างนี้มารดาจะอยู่ด้วยกับพ่ออีกสามปี เบื้อง
หน้ากับนี้ไป ก็แต่ว่าพ่อจงอยู่ในเขลางคนคร ส่วนมารดาจะอยู่ในอาลัมพางคนคร ถ้า
ความประสงค์ของมารดาเป็นที่ชอบใจของพ่อ มารดาจะอยู่ในอาลัมพางคนคร ถ้าความ
ประสงค์ของมารดาไม่เป็นที่ชอบใจของพ่อ มารดาจะไปยังหริปุญไชยนคร

เมื่อพระนางเจ้าจามเทวีตรัสอย่างนี้แล้ว พระเจ้านันทยศจึงกราบทูลว่า ข้าแต่
พระมารดาเจ้า พระราชาที่พระมารดาเจ้าตรัสนั้นเป็นการดีแล้ว

ในกาลนั้นพระนางเจ้าจามเทวีก็เสด็จออกจากเขลางคนคร ไปอยู่ในอาลัมพางคน
คร ให้พระเจ้านันทยศผู้ราชบุตรของพระนางอยู่ในเขลางคนคร

จึงมีคำปุจฉาว่า พระนางเจ้าจามเทวีกระทำอย่างนี้ เพราะเหตุอะไร

คำวิสัชนาว่า ได้เห็นว่าความปริวิตกนี้ไต่บังเกิดมีแล้วแก่พระนางเจ้าจามเทวีว่า
ถ้าเราอยู่ในเขลางคนคร ความเป็นบรมภักดิ์ของพระราชบุตรเราก็จะไม่ปรากฏแก่

พระที่นั่งนั้น จะปรากฏประจักษ์ด้วยเครื่องอุปราช อีกประการหนึ่ง ประชุมชนทั้งหลายมี
พระพรหมเป็นต้น ก็จะมีเกี้ยนเราว่าไม่รู้ประมาณ เพราะเหตุนี้พระนางเจ้าจามเทวี
ก็ทำอย่างนี้ เพื่อความปรากฏของพระราชนุครของพระนางด้วย เพื่อระปลกเปลื้องเสีย
จึงมีคำที่บุคคลจะครหาเกี้ยนแก่พระองค์ด้วย เมื่อพระนางเจ้าจามเทวีกระทำอยู่อย่างนี้
พระเจ้าอนันตยศก็มีให้ละเว้นวัตรปฏิบัติของพระองค์ ทรงกระทำอยู่ซึ่งการ
อุปราชพระราชมารดาของพระองค์ตามนัยที่ได้กล่าวมาแล้วในก่อน

เมื่อพระเจ้าอนันตยศกระทำอยู่อย่างนี้ ประชุมชนทั้งปวง ก็ให้พระสังฆเถรแล
พระภิกษุทั้งหลายก็พากันเลื่อมใสยิ่งนักในพระราชมารดาที่พระเจ้าอนันตยศ
กระทำแล้ว

เบื้องหน้าแต่บัดนั้นถึงสามปีบริบูรณ์แล้ว พระนางเจ้าจามเทวีจึงอำลาพระราชนุคร
ของพระองค์โดยนัยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

พระเจ้าอนันตยศทรงวิงวอนพระราชมารดาโดยปริยายเป็นอเนกประการ ว่าข้า
แต่พระมารดาเจ้า ขอพระมารดาเจ้าจงอยู่กับข้าพระบาทอีกปีหนึ่งเถิด

พระนางเจ้าจามเทวีไม่ทรงเห็นเพื่อจะอยู่ต่อไปสักน้อยเลย ก็ไม่ทรงรับการ
เพื่อเชิญของพระราชนุครไว้

เมื่อพระราชนุครเจ้าอยู่ไปอย่างนี้ พอครบเดือนหนึ่งพระโรคาพาฬเล็กน้อยก็
มีก็มิแก่พระราชนุคร ๆ จึงแจ้งพระอาการโรคาพาฬนั้นแก่พระราชนุคร ให้พระราชนุคร
อนุญาตแล้วก็ให้คนถือเครื่องสักการบูชามีเทียนรูปและเบี่ยงบูชาของหอมเป็นต้น เล็ก
ไปยังสำนักพระพรหมฤๅษี บูชาถวายนมัสการแล้วก็เสด็จประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนสุดท้าย
หนึ่ง จึงยกอัญชลีประนมมัสการ เมื่อจะอำลา พระพรหมฤๅษีเจ้าจึงตรัสเป็นบาทบาทพระ
ราชนุครว่า

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้มีความเพียรใหญ่ ข้าพเจ้าขอนมัสการพระบาททั้งสองของ
พระผู้เป็นเจ้าโดยเคารพ ข้าพเจ้าคนใดได้อาศัยพระผู้เป็นเจ้าผู้มิ่งคุณ อยู่ในพระนครนี้
ก็พบกับคุณหนึ่ง บัดนี้ข้าพเจ้าจักลาพระผู้เป็นเจ้ากลับไปยังพระนครวิบูลย์ไชย ขอพระ
ผู้เป็นเจ้าจงอนุญาตให้ข้าพเจ้าไปโดยสวัสดิด้วยเกชาภาพของพระผู้เป็นเจ้าเถิด ขอพระผู้

เป็นเจ้าจึงช่วยอภิบาลบำรุงรักษาพระเจ้าอนันตยศผู้เป็นหลานของพระผู้เป็นเจ้าว่าเป็น
อุปาสกเด็ก เมื่อสุขแลทุกข์บังเกิดขึ้นแล้ว รอพระผู้เป็นเจ้าอย่าได้ทั้งหลานเสียเลย

ลำดับนั้นพระพรหมฤๅษีจึงถวายพระพรพระนางเจ้าจามเทวีว่า ค่ะแล้วพระราช-
เทวีเจ้า จงเสด็จไปเด็ก จะได้ทอดพระเนตรพระประยูรญาติของพระองค์ พระเจ้าอนันตยศ
พระราชบุตรของพระองค์เธอก็ทรงกระทำตามพระราชประเพณีอยู่แล้ว พระราชเทวีอย่าได้
ทรงพระปริวิตกถึงเธอเลย จักได้รักษาสุจริตธรรมของตน อีกประการหนึ่ง อายุสังขาร
ก็เป็นของไม่เที่ยงแท้คงทนถาวรยั่งยืนไปได้นาน พระราชเทวีเจ้าจงกระทำบุญกรรมกองการ
กุศลให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปเด็ก ความสวัสดิ์ก็มั่งคั่งงอกบังเกิดมีแก่พระราชเทวีเจ้าด้วยบุญกรรมของ
พระองค์เจ้านั้น

เมื่อพระพรหมฤๅษีถวายพระพรด้วยประการดังนี้แล้ว พระนางเจ้าจามเทวีจึง
ถวายนมัสการขอขมาพรหมฤๅษีเจ้าแล้ว เสด็จกลับมายังพระนครทริปุฏฐิไชยด้วยบริวาร
หมู่ใหญ่

ลำดับนั้นพระเจ้ามหันตยศ ก็ซักเครื่องราชบรรณาการเป็นอันมาก เพื่อประสงค์
จะเสด็จไปรับพระนางเจ้าจามเทวีพระราชมารดาของพระองค์ แล้วก็เสด็จออกจากพระนคร
ด้วยบริวารหมู่ใหญ่ เสด็จไปรับพระราชมารดา ถวายบังคมกระทำพระอาการยินดีแล้ว
ก็นำเสด็จพระราชมารดาไปภายในพระนคร

ส่วนพระนางเจ้าจามเทวีก็เสด็จเข้าสู่พระนครอันบุคลลประทับตกแต่งแล้ว กระ-
ทำประทีกนิมิตพระนครแล้วก็เสด็จขึ้นสู่อุลลกตปราสาท เสด็จบรรทม ณ พระที่ลริไสยาสน์
เหนือพระบวรราชบัลลังก์สนราทรยิ่งรุ่ง ครั้นรุ่งขึ้นเช้าทรงจักแจงมหาทานเสด็จไปยังวสน-
สถานของพระพุทธรูป มีพระมหาสังฆเถระเป็นประธานถวายนมัสการแล้วก็ถวายทาน แล้ว
พระราชทานแก่พราหมณ์ทั้งหลาย มีพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์เป็นต้น ต่อภายหลังลำดับ
นั้น จึงพระราชทานพระราชทรัพย์เป็นอันมากแก่ชนทั้งหลายมีหมู่พระประยูรญาติที่ควรจะ
พระราชทานเป็นอันตามสมควร

พระนางเจ้าจามเทวี พระราชทานมหาทานแล้วทรงสมาทานศีล ทั้งพระธรรม
เทศนาด้วยประการดังนี้ถึงเจ็ดวัน ครั้นถึงวันที่แปดพระนางเจ้าก็บังเกิดประชวรพระโรค
พารำเริบแรงกล้าจนถึงเสด็จสวรรคต ด้วยกรรมที่พระนางเจ้าได้กระทำไว้แล้วแต่ปางก่อน
เพราะอาศัยบุญสมบัติที่พระนางเจ้าได้สั่งสมไว้แล้ว แลชวนชวายนในกุศลกรรมด้วยสุจริต

พระพุทธรูปในซุ้มเจดีย์วัดถ้ำกุด จังหวัดลำพูน
กล่าวกันว่า มหันทกษเป็นผู้สร้าง

ประการ แลได้เจริญพระไตรลักษณ์ญาณด้วยแปลงพระวาจาว่า ทุกข์ อนิจจัง อนัตตา ดังนี้
แล้วมีพระโรคอาพาธมาเบียดเบียนเมื่อเวลาจวนใกล้จะสวรรคต พอรณะจุติจากมนุษย์-
โลกนี้ ก็ได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตเทวโลก

ในกาลนั้นประชุมชนหมู่ใหญ่มีพระประยูรญาติเป็นประธาน ก็บอกชักพระ
อัครมเหสี ทรงพระกันแสงโศกเศร้าปริเทวนาการ กระทำสัตหสำเนียงเป็นมหาโกลาหล
ไปประหนึ่งว่าแผ่นดินปลุกปลอนใหญ่จะกินทนาการแตกทำลายไปด้วยเสียงทรงพระกันแสง
โกลาหลในเวลานั้นฉะนั้น

พระเจ้ามหันตยศ มีพระประสงค์จะบูชาตริภังค์พระมารดาของพระองค์ จึงทรง
บัญชาการบูชาสักการะใหญ่ถึงเจ็ดวัน แล้วให้กระทำอาหวนมหาปราสาทที่ถวายพระเพลิง
อัครมาราธิราชก่อนแล้วเชิญพระศพไปยังสุสาน ด้วยเครื่องบูชาสักการะใหญ่ ก็ก่อกอง
ไฟด้วยการพ้อนรำขับร้อง แว่กล่อมไปด้วยบวิวารเป็นอันมาก แล้วเชิญพระศพขึ้นวางบน
ไฟหวนก่อนถวายพระเพลิงแล้ว ทรงบูชาด้วยมหาชัยฉุ่มหรรพ แลถวายบังคมทูลในที่ถวาย
พระเพลิงนั้นถึงเจ็ดวัน แล้วให้ประพรมด้วยน้ำหอมกับพระเพลิงเก็บพระอัฐิธาตุใส่ไว้ใน
ธรรมากร ศฤงคารด้วยจรรณมิกถันอันหอมบีกฝ้าผอบ แล้วจึงเชิญพระอัฐิธาตุนี้มาโดย
วิธีวิธีกาภาคแห่งพระนคร ด้วยการพ้อนรำขับร้องประโคมด้วยเครื่องประโคม คือ
ปี่พาทย์ แลสังข์ แลตะโพน แลบัณเฑาะว์ แลกลองยาว มีเสียงอันไพเราะน่าฟัง แล้วให้
ตั้งสถานทีแห่งหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิธาตุ อันเป็นที่รมณียฐานแลให้กระทำเป็น
สังฆพิธีพระพุทธรูปอยู่ในเบื้องบนหุ้มด้วยแผ่นทองคำ เพราะเหตุนี้พระเจ้านั้นจึงได้มี
นามว่าสุวรรณจังโกฏเจดีย์

เมื่อสำเร็จเสร็จการบูชาสักการะแล้ว พระเจ้ามหันตยศ จึงเชิญพระอัฐิธาตุมา
กระทำการฉลองพระราชนมโหรทานแล้วจึงหลั่งน้ำทักษิโณทกให้ตกลง อภิษมรดกุตล
อันนั้น ถวายพระนางเจ้าจามเทวี พระราชมารดาของพระองค์

แลในกาลนั้น ประชุมชนหมู่ใหญ่มีหมู่พระประยูรญาติเป็นต้น ได้เห็นแล้วก็พา
ปริเทวนาการด้วยเสียงอันดัง

เมื่อมหาชนพากันปริเทวนาการอยู่ดังนี้ พระเจ้ามหันตยศก็พระราชทานโอวาท
แก่เหล่าเสนาว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้โศกเศร้าปริเทวนาการไปนักเลย สมเด็จพระ
มหาเสนาจารย์ได้โปรดประทานพระพุทธรูปโอวาทไว้อย่างนี้ว่า ความตายเป็นธรรมดา

สำหรับโลกทั้งสี่ ท่านทั้งหลายยังกระทำความอาลัยในหมู่ญาติของตนอยู่แล้ว พึงกระทำบุญนิทานเป็นกัน พึงรักษาศีลสร้างพระเจดีย์สร้างพระพุทธรูป กระทำอุทิศผลบุญนั้นไปแก่หมู่ญาติมีมารดาบิดาเป็นต้น เมื่อท่านทั้งหลายกระทำได้อย่างนี้ ได้ชื่อว่ากระทำการตอบแทนคุณ แลได้ชื่อว่าเป็นที่รักอย่างยิ่งของหมู่ญาติทั้งหลายเหล่านั้น มีมารดา บิดาเป็นต้น คำสั่งสอนนั้นแลพระอาจารย์เจ้าทั้งหลายนำสืบ ๆ กันมา ว่าเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าดังนี้

พระเจ้ามหันตยศทรงประเล้าประโลม หมู่พระประยูรญาติ ของพระองค์แก่หมู่มหาชนแล้วก็พระราชทานโอวาทสั่งสอน ส่วนพระองค์ก็กระทำบุญกุศลนิทานเป็นกัน แล้วถวายนมัสการพระเจดีย์ พระพุทธรูป แลพระมหาภิกษุสงฆ์ แลถวายบังคมพระอัฐิ พระราชมารดาชอราโทษ แลแล้วก็เสด็จไปยังพระราชมณเฑียรของพระองค์

จำเดิมแต่นั้นไปพระเจ้ามหันตยศบรมกษัตริย์ ก็พระราชทานโอวาทแก่นางพระนกวหริปัญไชยแลชนผู้อยู่ในแคว้นแคว้นหริปัญไชยนคร ให้ประดิษฐานอยู่ในกุศลดรรณ ส่วนพระองค์ก็ทรงประพฤติกุศลอยู่ในกุศลดรรณพล ๑๐ ประการ แลจักรวัจจารีคครอบครองสิริราชสมบัติอยู่ในหริปัญไชยนคร

ภายหลังมีคำโจษเกิดขึ้นในระหว่างว่า ทั้งได้ยินมาว่า แคว้นแคว้นนั้นปรากฏแล้วแก่พวกเราทั้งหลายว่าพิงการาฐกึ่งนี้บ้าง ว่าลัมภูณราฐกึ่งนี้บ้าง ในการก่อน แต่มาบัดนี้คำใดคำหนึ่งของแคว้นแคว้นทั้งสองไม่ปรากฏเลย ปรากฏว่าหริปัญไชยกึ่งนี้ขึ้นใหม่อีก แคว้นแคว้นทั้งสองเป็นแคว้นแคว้นอื่นต่างหากกันไม่ใช่ฤ

เมื่อมีคำโจษเช่นมาอย่างนี้ พระสังกาศทิศาจารย์เจ้าจะกล่าวว่า เป็นแคว้นแคว้นเดียวกันและสำแดงซึ่งเหตุนี้ให้แจ้งชัด จึงกล่าวเป็นคาถาไว้ดังนี้

เรื่องราวของพระราชาผู้ประเสริฐ ของคนป่ามีพวกเมงคเป็นต้น แลคว่าลูกชาวป่า แลคนเป็นกำเริดลูกเนื้อ แลลูกพระฤๅษีซึ่งเกิดจากนางเนื้อที่ได้กล่าวไว้แล้วแต่เดิมอย่างไรเล่า บุรีของคนที่เกิดมาจากคนมีลูกพวกเมงคชาวป่าเป็นต้นเหล่านั้น ซึ่งเป็นบุรีเป็นที่ (ดีเอา) อาศัยของฝูงเนื้อ เป็นเมืองเดิม พระนครนั้นเป็นที่รื่นรมย์อย่างประเสริฐ เป็นบุรีปรากฏขึ้นในที่มิได้สูญไกลนัก อันพระवासเทพฤๅษีตั้งสร้างถาวรแล้วเรียกชื่อเมืองว่า ลัมภูณเพียงใด เรียกชื่อแคว้นแคว้นว่าพิงคเพียงนั้น พระนครนั้นอันพระสังกาศทิศาจารย์ให้วินิจฉัยแล้วด้วยบาลีแลคาถาสงเคราะห์ด้วยชื่อว่า นครพิงค ดังนี้ พระนครนั้นอันพระ

พระพุทธรูปในซุ้มเจดีย์วัดกู่กุด จังหวัดลำพูน
กล่าวกันว่า มหันทยสเป็นผู้สร้าง

อุปัชฌาย์ประเสริฐทั้งหลายสร้างแล้วให้เป็นประจุกังเทพนครเป็นบุรีเกิดขึ้นในกาลใด คน
ทั้งหลายรู้กันแล้ว ซึ่งพระนครนั้นว่าลัมภูนครทั้งนี้ในกาลนั้น อีกประการหนึ่งพระอุปัชฌาย์
ประเสริฐกระทำหิริปัญฺโชชยาภิเชกแก่นางจามเทวี ในกาลใด พระนครนั้นชื่อหิริปัญฺโชช
นครแต่กาลนั้นมาจนทุกวันนี้ พระสังกาศทิศาจารย์กล่าวอยู่ว่า แต่ได้ชื่อว่าหิงคนครมาจน
คราบเท่าถึงทุกวันนี้ ชื่อสามชื่อว่า หิงคนครบ้าง ลัมภูนครบ้าง หิริปัญฺโชชนครบ้าง
สลับพร้องเลย แท้จริงบุรินั้นเป็นบุรีเดียวกัน ก็แต่ความสำคัญชื่อบุรินั้นเป็นต่าง ๆ กัน
เพราะเหตุนี้ คนทั้งหลายปรารภน่าจะเรียกชื่อใดก็จงเรียกชื่อนั้นเถิดอย่าสงสัยเลย พระ
นางเจ้าจามเทวีมากระทำบุครแลนถก้าให้เกิดเจริญยิ่งในพระนครนี้ พระพุทธศาสนา
รุ่งเรือง พวกมนุษย์ชาวพระนครแลชาวชนบท ซึ่งมีอยู่ในพระราชอาณาจักร ก็พากัน
เล่นรื่นเริงบันเทิงใจ กระทำกองการกุศลเป็นอันมาก ด้วยกุศลกรรมนั้น คนทั้งสี่เหล่า
นี้ละกันจุนแล้วก็ไปยังสุคติโลกสวรรค์ เพราะเหตุนี้ พระสุกกัณฑ์ตฤปิ จึงกล่าวว่า
พระนางเจ้าจามเทวีนั้นเป็นพืชดีดังนี้

พระนางเจ้าจามเทวีผู้งามประเสริฐ มีพระปัญญาดี เป็นธิดาของพระเจ้า
จักรพรรดิผู้ประเสริฐ เกิดในวงศ์กษัตริย์ประเสริฐไม่เสื่อมทราม ได้กระทำบุญทั้งหลายมี
ประการต่าง ๆ เป็นอันมาก อันเลิศแล้วด้วยสุจริตสามประการ มีมรรธธรรมอันจุนแล้ว
ได้ไปบังเกิดในเทวโลกด้วยประการดังนี้ แท้จริงเทพบุตรทั้งหลายทั้งปวงในดุสิตพิภพนั้นมีรูป
อันดีร่มรมย์ มีโลกสมบัติมาก บริบูรณ์แล้วด้วยรูป ด้วยความสุข ด้วยยศ ทำความปรารภ
จะให้ได้สำเร็จได้ตามจิตที่คิดละนั้น ไกร ๆ ไม่อาจจะพรรณนาสมบัติของพระนางเจ้าจามเทวี
นี้ได้ ชนทั้งหลายควรฟังนิทานอันประเสริฐของพระนางเจ้าจามเทวีนี้ไว้ อักษรที่
ข้าพเจ้าเขียนไว้ก็แล้ว เป็นอักษรอันประเสริฐ มีบทบาทเป็นอันดี มีลมาลกันอัน
ลวิจิตรอันเป็นต้น ข้าพเจ้าตกแต่งไว้กามนิรโรคีฬหี ด้อยคำในบทใดมีเนื้อความ
ไม่ลวิจิตรเป็นไปกามนัยของโบราณจารึก ข้าพเจ้าได้ทำด้อยคำในบทนี้ให้สว่างแจ่มแจ้งขึ้น
อันผู้เจริญทั้งหลายเมื่อจะให้สำเร็จประโยชน์อย่างยิ่ง เพื่อประสงค์ส่วนบุญกุศล จงสังเกต
ด้อยคำนั้นโดยรอบเถิด ฯ

หิริปัญฺโชชนิเทศกัณฑ์ พระมหาเถรผู้มีนามว่า ไทธีรังสี ได้แต่งไว้ด้วยกลอน
โบราณ

ปริเลท ๑๑ จบแล้ว ฯ

จามเหวียงศ์ ปรีเท ๑๖

เบื้องหน้าแต่ไป พระเจ้ามหาพรหมปรากฏพระนามพระเจ้ามหันตยศี กรอบ
ครองสิริราชสมบัติอยู่ในทวีปยุโรปไซเบอร์ ข้าพเจ้าจักกล่าวถึงวงศ์กษัตริย์ที่เมืองกัว
ราชวงศานางค์อันประเสริฐซึ่งเป็นพืชทิพย์โดยสังเขป ท่านทั้งหลายจงตั้งใจฟังด้วยดี
ข้าพเจ้าซึ่งจะกล่าวต่อไป ณ กาลบัดนี้

จำเดิมแต่กาลนั้นมา พระเจ้ามหันตยศีได้ครอบครองสิริราชสมบัติทั้งสิ้นด้วย
พระองค์เอง มิให้กำเริบราชธรรมทั้งสิบประการ ทรงพระราชทานโอวาทสั่งสอนประมุข
ในพระราชอาณาเขตทวีปยุโรปไซเบอร์ไม่ให้เสื่อมสูญจากกุศลธรรม ส่วนพระองค์เองก็ละ
อกติกรรมเสีย ทรงสมาทานอยู่แต่ในศีลธรรม พระองค์นับถือพระฤๅษีเหล่านั้น
เป็นอย่างยิ่ง แต่มีความเคารพในบุคคลผู้ประพฤติกุศลธรรม พระองค์หาพระโรคาพาณมิได้
สมบริบูรณ์ไปด้วยความสุข มีพระราชบุตรพระราชธิดาเจริญยิ่ง เทพเจ้าทั้งหลายก็อภิบาล
รักษาพระองค์ เพราะเหตุฉะนั้นพระองค์ครอบครองสิริราชสมบัติอยู่ถึงแปดสิบปี ก็เสด็จ
สวรรคต ไปบังเกิดในเทวโลกด้วยบุญกรรมที่พระองค์ได้กระทำแล้วนั้น

พระราชบุตรของพระองค์ทรงพระนามว่าพระเจ้ากัมมัญจราชได้ครองราชสมบัติ
สืบไป

ก็ในกาลนั้นมาไม่ช้านัก พระเจ้าอนันตยศีในพระนครเวลังก็เสด็จสวรรคต
ไปเกิดในวิมาน ประทับไปด้วยรัศมีเจ็ดประการ มีประมาณสามโยชน์ในดุสิตบุรีใกล้วิมาน
ของพระราชมารกาด้วยปัจจัยของกรรมเป็นบุญที่พระองค์ได้กระทำไว้อย่างไร

ประชุมชนชาวพระนครทั้งหลายก็กระทำสรีริกิจของพระเจ้าอนันตยศีแล้ว เก็บ
พระอัฐิธาตุนำมายังทวีปยุโรปไซเบอร์ บรรจุไว้ในสถานที่แห่งหนึ่งในป่าไม้ยางทรายเมือง
กิลีสถานแห่งทวีปยุโรปไซเบอร์ กระทำพระสถูปเจดีย์ ณ เบื้องบนที่บรรจุพระอัฐิธาตุนั้น

ส่วนพระเจ้ากัมมัญจราช ได้ครองราชสมบัติแล้วไม่อาจจะกระทำวัตรปฏิบัติทั้งสิบ
ของพระราชาบิดาพระองค์ให้บริบูรณ์ได้ ก็กระทำกุศลกรรมตามสมควรแก่กำลัง
พระองค์

พระเจ้ากัมพูจราชนั้น เสวยราชสมบัติอยู่ได้สิบสี่พรรษา ก็เสด็จสวรรคต ไป
ยังเกิดในดาวดึงส์พิภพด้วยกรรมเป็นบุญที่พระองค์กระทำแล้ว

พระราชบุตรของพระเจ้ากัมพูจราช ทรงพระนามพระเจ้ารุณรัชราช ได้ครองราช
สมบัติสืบไป

พระเจ้ารุณรัชราชนั้น ครองราชสมบัติในหริปัญไชยนคร ไม่มีศรัทธาเชื่อถือ
ในกรรม ให้ทานบ้างรักษาศีลบ้าง กระทำไปตามจารีตโบราณ เพราะฉะนั้นจึงมีพระชน
ายุยืนได้ยี่สิบเจ็ดพรรษา ก็เสด็จสวรรคตไปตามยถากรรม

พระราชบุตรของพระเจ้ารุณรัชราช ทรงพระนามพระเจ้าสุวรรณมัญชุลราช ได้
ครองราชสมบัติสืบไป

ส่วนพระเจ้าสุวรรณมัญชุลราชมีพระราชศรัทธาเชื่อถือในพระพุทธศาสนา กระ
ทำบุญกุศลมีทานเป็นต้นบำรุงรักษาชาวพระนครไม่เบียดเบียนผู้ใด

มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมากในหริปัญไชยนครในครั้งนั้น มีสมบัติสำเร็จพร้อมทุก
ประการ มีทรัพย์แลข้าวแลทองคำเงินแลรัตนเจ็ดประการ แลผ้านุ่มหอม เครื่องประดับตกแต่ง
กายวิจิตรไปด้วยประการต่าง ๆ มีกษัตริย์หาได้แสวงหาได้โดยง่าย อนึ่งพระภิกษุมี
พระสังฆเถระเป็นต้นทั้งสมณพราหมณ์ฤๅหฤๅหฤๅทั้งหลาย ก็พากันกระทำกุศลสมณธรรม
เป็นสุขสบาย ประชุมชนที่อยู่ในพระราชอาณาเขตทั้งสิ้น ก็อิริยาบถเร่งรีบเร่งใจกันยิ่งนัก

พระเจ้าสุวรรณมัญชุลราชเสวยสิริราชสมบัติอยู่ได้สามสิบพรรษา ก็เสด็จสวรรคต
ไปยังเกิดยังดาวดึงส์พิภพด้วยบุญกรรมที่พระองค์กระทำไว้แล้วนั้น

พระราชบุตรของพระเจ้าสุวรรณมัญชุลราช ทรงพระนามพระเจ้าสังสารราช
ได้ครองราชสมบัติต่อมา

ส่วนพระเจ้าสังสารราชนั้น ทรงประกอบไปด้วยกรรมที่เป็นบาปอันระคนปนไป
โดยอาชารมยาที่ชั่วเป็นโจร เทียวปล้นชาวพระนคร หนีบฉวยเอาสิ่งของต่างๆ มีทอง
เงินเป็นต้นได้แล้ว ก็จำหน่ายขายซื้อของบริโภคนครต่าง ๆ มีสุราเหล้าเนื้อแกมมสุราเป็นต้น
ก็เอากินบ้าง ดื่มบ้าง เล่นแต่การพ้อเร้าขับร้อง ไม่กระทำความที่เป็นบุญกุศล

ด้วยเหตุนั้นพระเจ้าสังสารราช จึงไม่เป็นที่รักเจริญใจของเทพยดาทั้งหลาย
จึงมีพระชนมายุน้อย ได้เสวยราชสมบัติเพียงสิบพรรษา ก็เสด็จสวรรคตไปตามยถากรรม

พระราชบุตรของพระเจ้าสังสารราชนั้น

ทรงพระนามพระเจ้าปทุมราชไว้

ครอบครองสิริราชสมบัติสืบต่อมา

ส่วนพระเจ้าปทุมราชนั้นได้ราชาภิเษกแล้วก็ให้กระทำสถาปนาสำหรับให้ทานไว้
มกตำบลง แล้วก็ให้กระทำกุฏิวิหารอาวาสถวายพระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่มีพระสังฆเถระเป็นประ
ธาน กระทำบุญกุศลมีทานเป็นกัน อันกุศลบุญนั้นตามพิทักษ์รักษาอยู่ครอบครองสิริราช
สมบัติสืบสามสิบพรรษา ก็เสด็จสวรรคตไปตามบุญกรรมที่ทำไว้แล้ว

พระราชบุตรของพระเจ้าปทุมราช ทรงพระนามพระเจ้ากุลเทวราช ได้
ครอบครองสิริราชสมบัติอยู่ในหริปุญไซยนครถึงเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว

ในปีนั้นเป็นปีกุนตองในที่ทำนายนชนทั้งหลายมีสมณพราหมณาจารย์ผู้เป็นอธิบดี
เป็นกัน ได้เห็นอนาถกฤตที่โหดร้ายได้ทำนายนไว้ จึงพากันเข้าไปกราบทูลพระเจ้ากุลเทวราชว่า
ข้าแต่สมมุติเทวราชเจ้า ภัยอันตรายใหญ่จักบังเกิดมีแก่เราทั้งหลายในปีอนาถกนี้ ความสุข
ในพระราชหฤทัยก็ ความสุขในราชสมบัติก็ จะบังเกิดมีแก่พระองค์ด้วยประการใด ขอ
พระองค์พึงกระทำอย่างนั้นเถิด

พระเจ้ากุลเทวราชได้สดับคำนั้นแล้วจึงตรัสว่า ทำอย่างไรความสุขในใจแล
ความสุขในราชสมบัติจะพึงมีแก่เราทั้งหลาย

นชนทั้งหลายเหล่านั้นจึงกราบทูลว่า ขอพระองค์จงกระทำบุญ มีทานเป็นกัน
จงรักษาศีล จงให้ส่วนบุญนั้นแก่เทพยดาทั้งหลาย เทพยดาทั้งปวงจักกระทำการป้องกัน
รักษาพระองค์ อีกประการหนึ่ง ขอพระองค์จงกระทำการบูชาเทพยดามีประการต่าง ๆ
แล้วจงวิงวอนเทพยดาทั้งหลายเพื่อจะให้ป้องกันรักษาพระราชอาณาเขตของพระองค์ด้วย

พระเจ้ากุลเทวราชได้สดับคำนั้นแล้ว เพราะความที่พระองค์ระคนคบหาสมาคม
ด้วยประชุมชนที่เป็นคนชั่วแลด้วยกลัวจะหมกเปลื้องพระราชทรัพย์ เพราะความ
เป็นพุ่มจลิริยะ จึงตรัสแก่ชนทั้งหลายเหล่านั้นอย่างนั้นว่า คูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ชื่อว่า
ภัยอันตรายจักเกิดขึ้นแก่ผู้ใด ผู้ใดชื่อว่าเป็นผู้ห้ามภัยอันตรายไว้ ภัยอันตรายจะมีในที่ใดหรือ
ในที่นั้นก็ช่างเถิด เราไม่อาจจะกระทำได้ ครั้นตรัสดังนั้น ก็ชักทั้งถ้อยคำของชนเหล่านั้นเสีย

ครั้นถึงปีที่โหดร้ายได้นั้นก็มีภักตริย์พระองค์หนึ่งทรงพระนามพระเจ้าวิชัย
สงคราม ตรีเศียรพลนิกายของพระองค์ยกมาล้อมหริปุญไซยนคร

เมื่อพลนิกายทั้งสองฝ่ายกระทำยุทธนาการกันอยู่ พลนิกายฝ่ายข้างหริปัญไชย
นครก็ถึงซึ่งปราชัยพ่ายแพ้ พวกกันหนีไปอาศัยเมืองซ็อดเมงคนครอยู่

ภายหลังมีกษัตริย์องค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้ามีลักขไทรยราชมา
ปล้นหริปัญไชยนครได้แล้ว จึงให้เรียกชาวหริปัญไชยนครมาจากสเมงคนครให้อยู่ในหริปัญ-
ไชยนครอีก

ส่วนพระเจ้ามีลักขไทรยราชครองราชสมบัติอยู่ ณ หริปัญไชยนคร สันสามปีกับ
สามเดือนแล้ว ภายหลังทั้งหริปัญไชยนครเสียดกลับไปพระนครของพระองค์

ในกาลนั้นพระเจ้ามีลักขมหาราชยกมาช่วยพลนิกายหมู่ใหญ่ ยุทธเอาหริปัญไชย
นครนั้นไว้ได้แล้ว ก็ครอบครองสิริราชสมบัติอยู่ได้ปีหนึ่งก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าโนกราช ครองราช-
สมบัติได้เจ็ดเดือนก็เสด็จสวรรคตไปตามยถากรรม

ลำดับนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าทาลราช ครองราช-
สมบัติได้สองเดือนครึ่งก็เสด็จสวรรคตไปตามยถากรรม

ลำดับนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าตุกราช ครองราช-
สมบัติได้สิบปีก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าเลธราช ครองราช-
สมบัติได้สามปีก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าทาลราช ครองราช-
สมบัติได้สามปีก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าเขวราช ครองราช-
สมบัติได้หกเดือน ก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าทรมกันทรราช ครอง
ราชสมบัติได้หนึ่งปีกับสามเดือน ก็เสด็จสวรรคตไปตามยถากรรม

ลำดับนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้ามุกราช ครองราช-
สมบัติได้สองปี ก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าอัคราสกกราช ได้ครอง
ราชสมบัติมีพระเชษฐาภคินีห้าองค์ ครั้นครองราชสมบัติได้สองปีกับสิบเดือน จึงให้รวบรวม

สุริโยธาพลนิกายไว้พร้อมเสร็จ เสก้จออกจากหริปุญไชยนคร เพื่อพระประสงค์จะยุคดีเอา
พระนครละไว้ จึงยกกองทัพเรือล่องลงมาตามกระแสน้ำพิงคนที

ในกาลนั้น พระเจ้าละโว้ทรงพระนามพระเจ้าอุจจัญญจักรวติราชมีพระเชษฐาอนุภาพ
กล้าหาญยิ่งนัก มีพลนิกายหมู่ใหญ่เป็นเจ้าผู้ปกครองเมืองละโว้ ครั้นได้สดับกัศักดิ์ที่ว่า พระ
เจ้าอัคราสกกราชยกกองทัพมายังพระราชอาณาเขตของพระองค์ ก็ทรงพระพิโรธยิ่งนัก ทรง
พระยาภูษณิศรนาคราชมีชนกทางอันบุคลประหารด้วยมือเหล็ก จึงให้เตรียมพลนิกาย
ของพระองค์โดยเร็ว ไม่ได้เหลียวแลเมืองละโว้ของพระองค์ เสก้จมาทางไกลพระประสงค์
จะกระทำยุทธนาการต่อสู้กับพระเจ้าอัคราสกกราช

เมื่อสุริยาทั้งสองฝ่ายมาปะทะกัน ตรีเตรียมจะกระทำยุทธนาการกันอยู่ ใน
กาลนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าสุชีติราช ครองราชสมบัติอยู่ในศิริ-
ธรรมนคร เสก้จมาถึงที่ยุทธนาการของสุริยาทั้งสองฝ่าย โดยทางบกบ้างทางน้ำบ้าง
ด้วยสุริยาดึงสืบเจ็ดหมื่น ครั้นนั้นพลนิกายทั้งสองฝ่ายได้เห็นพลนิกายของพระเจ้าสุชีติราช
มากกว่า ก็เกิดความสะอึกตกใจกลัวพากันหนีไป

ส่วนพระเจ้าอุจจัญญจักรวติราช จึงนัยหมายสุริยาพลนิกายของพระองค์ว่า บัค
นี้พระเจ้าสิริธรรมราชมาตั้งสกัดทางพวกเราไว้ พวกเราไม่อาจกลับไปได้ พระเจ้าสิริธรรม
ราชจักยุคดีเอาพระนครหริปุญไชย จักกระทำกริยาของคนทั้งปวงเหล่านั้นให้เป็นกริยาของ
พวกเรา แล้วตรัสว่าซึ่งเรากล่าวกันนี้แก่ท่านทั้งหลายเพราะเหตุใด เพราะเหตุว่า การไป
ของชนทั้งหลายเหล่านั้นไปทางน้ำ ชื่อว่าไปทางน้ำเป็นทางอ้อมถึงช้านัก ทางที่จะไปของ
พวกเราไปทางบกเป็นทางตรงถึงเร็ว จะยุคดีเอาพระนครหริปุญไชยได้ก่อน

พวกสุริยาพลนิกายเหล่านั้นมีน้ำใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รับพระราชโองการ
ว่าสาธุ ครั้นแล้วก็รับมายังหริปุญไชยนคร

ในวันที่มาถึงนั้นก็หยุดพักอยู่แต่ไกลก่อน ครั้นถึงสายัณห์เทศมัยพอพลบค่ำพระ
เจ้าอุจจัญญจักรวติราช ก็เสก้จรับรุดมกำลังสุริยาอันเต็มหาญ พอได้ปัจจุสมัยเวลา
กาลก็บรรลุดถึงพระนครหริปุญไชย จึงให้บอกนายประตู่ว่าพระราชของเราทั้งหลายมาถึงแล้ว
ให้เปิดประตูเจ้าไปยังพระนครไคแล้ว กระทำพระนครให้อยู่ในเงื้อมพระหัตถ์ แล้วเสก้จ
ไปยังพระราชนิเวศน์ ให้คณะนาคานุรักษ์รักษาพระราชนิเวศน์ซึ่งไว้ในเรือนจำ แล้วเสก้จ
ประทับเหนือราชอาสน์ดำราญพระราชหฤทัยพอประมาณเวลาสักครู่หนึ่งก็รุ่งสว่าง

พระเจ้าอุจจิงกูรจักรวติราช ก็ถือเอาพระราชเทวีแลพระราชธิดาแลธิดาอาภรณ์
ต่างๆ ซึ่งสมควรแก่พระองค์ ที่เหลือนั้นก็พระราชทานแก่พลนิกายของพระองค์มีเสนาบดี
เป็นกันเกราสมการ กรอบกรองสิริราชสมบัติตลอดพระราชอาณาเขต ให้อยู่ในเงื้อมพระ-
หัตถ์ของพระองค์ โภยสุธาสำราญพระราชหฤทัย

อยู่มาไม่ช้าพระเจ้าอัครราชเทวีก็เสด็จมาล้อมพระนครเพื่อพระประสงค์จะชิง
เอาพระนครของพระองค์ ได้กระทำยุทธนาการกับด้วยพระเจ้าอุจจิงกูรจักรวติราช ก็ถึง
ปราชัยพ่ายแพ้หนีลงเรือไปซ่อนเร้นอยู่ในที่ห่างไกล ในรัฐประเทศแห่งหนึ่งร้างทึบมืดทึบ

พระเจ้าอุจจิงกูรจักรวติราชเสด็จมาแล้ว ก็ให้พิฆาตชัยเกริบนำลี้ภัยกระทำการ
บูชาเทพยดา แล้วก็ให้เลี้ยงดูสุริยาทั้งสี่ ด้วยเครื่องเลี้ยงมีสุราชัยบานเป็นต้น แล้วก็
ให้ปล่อยมนุษย์ที่จำไว้ในเรือนจำ แล้วพระราชทานทรัพย์ตามสมควร

ฝ่ายพระเจ้าสุธิษัทรราชเจ้าสิริธรรมนคร ครั้นทรงทราบว่ากองทัพทั้งสองพระนคร
หนีไปแล้ว ก็เสด็จกลับไปตั้งพระนครละไว้ก็ยกถือเอาพระนครละไว้ได้โดยง่าย เพราะไม่มี
ผู้ใดจะค้ำบเข้าไปยังพระนครได้แล้ว ก็ให้พิฆาตมหาพิชัยเกริบ กระทำการบูชาเทพยดา
แลบูชาเทวรูปในป่า แลบูชารูปพระราชมารดา แลบูชาเทพยดาที่รักษาพระนคร แล้วให้
ประโคมสรรพคุณิยาภกนตรีประทับอยู่ในพระนครละไว้นั้นงามชอบพระอัธยาศัย

ส่วนพระเจ้าอุจจิงกูรจักรวติราชได้พระนครหริปุณ्डไชยแล้วด้วยพระกุศลในปาง
ก่อน กระทำให้ประชุมชนที่อยู่ในพระราชอาณาเขตทั้งสิ้นยินดีแล้ว ก็ให้เป็นที่รักเจริญใจ
ของประชุมชนเหล่านั้น

ครั้นถึงปีที่สาม พระราชบุตรของพระเจ้าสิริธรรมราชเป็นพระราชธิดาของพระนาง
พระเจ้ากัมโพช ด้วยพระกุศลที่ทรงกระทำไว้แล้วแต่ปางก่อน มีกำลังใหญ่ยิ่งนัก แต่เป็น
ผู้มีก้นมากกระเตรียมกองทัพเสด็จมาถึงหริปุณ्डไชยนคร

ส่วนพระเจ้าอุจจิงกูรจักรวติราชก็กระเตรียมสุริยาชาวหริปุณ्डไชยนคร ออกค่อ
รบด้วยพระเจ้ากัมโพชนี้

เมื่อสุริยาทั้งสองฝ่ายกระทำยุทธนาการกันอยู่ พระเจ้ากัมโพชก็ถึงปราชัยพ่าย
แพ้หนีไป

พวกเสนาของพระเจ้ากัมโพชก็หึงกัศักราวุธ มีดาบแลหอกพุ่งหอกชักแล
เกาะไล่ แลช้างแก้วประเสริฐเป็นทันเสีย หนีไปถึงนครนาคบุรี

ชาวนครนาคบุรีก็ออกกักตามพระเจ้ากัมโพช ได้ช้างม้า ทาสี ทาส เครื่อง
กัศักราวุธเป็นอันมาก

พระเจ้ากัมโพช มีพระหัตถ์เปล่ากลับไปถึงพระนครของพระองค์แล้ว ก็ต้องบิภ
พระพักตร์กัวยชายพระภุชญา เพื่อจะบังเสียซึ่งความระอาอันใหญ่เข้าไปยังพระนคร

ส่วนพระเจ้าอุจฉิฏฐจักรวติราช ถึงซึ่งความชนะใหญ่ท่ามกลางสงครามในป่า
แล้ว ก็ให้พิฆาตชัยเกริบนัลลือสนให้ร้องขึ้นตามลา มีพระทัยร่าเริงมีพระพักตร์เบิกบาน
เสด็จเข้าไปยังพระนคร

ส่วนประชุมชนชาวพระนครทริปุฏฐไชย ก็นำเอาช้างม้าแลทองเงินกับสิ่งของ
ต่างๆ มาถวาย

พระเจ้าอุจฉิฏฐจักรวติราชทรงรับแต่อันธัญญะที่สมควรแก่พระองค์ สิ่งของที่
เหลือนั้นก็พระราชทานแก่พวกอำมาตย์แลสุริโยธา มีเสนาบดีเป็นต้นตามสมควรแล้ว ก็พระ
ราชทานแก่ประชุมชนชาวพระนครตามปรารถนา

ครั้นล่วงวันนั้นไปแล้ว ในวันอื่นพระองค์ก็ให้บ่าวประกาศไปว่า ใครๆ อยาก
ได้สิ่งใดจงมาถือเอาสิ่งนั้นตามปรารถนาเถิด

ประชุมชนชาวแคว้นแคว้นทั้งหลาย ครั้นได้ทราบข่าวประกาศทั้งนั้นแล้ว ก็พา
กันไถลาถึงซึ่งความสมประสงค์ด้วยกันหมดทั้งสิ้น

ลำดับนั้นพระเจ้าอุจฉิฏฐจักรวติราช ทรงพิจารณาราชอิสริยยศ แลฉิวิราช
สมบัติ แลมหาพิชัยฤทธิ์ของพระองค์ ทรงเห็นว่าสำเร็จกัวยความสุจริตของพระองค์ที่ทรง
กระทำไว้แต่ปางก่อน แลสำเร็จกัวยอาณาเขตพยาบาลอารักษ์ จึงได้กระทำการบูชาสักการะ
ใหญ่แก่เทพยเจ้าทั้งหลายแล้ว จึงกระทำกุศลสมภารคุณของพระองค์ให้เป็นเบื่องตัน ทั้ง
สักยาศิษฐาน เพื่อจะกระทำความสวัสดิ์มงคลแก่พระราชบุตรแลหลานเหลนสืบ ซึ่งจะมีมา
ในอนาคตกาล แล้วจึงกระทำอัญชลีกรรมแก่เทพยกาทั้งหลายกัวยพระเกียรติของพระองค์
องค์เพื่อจะให้เป็นที่สักยิพยาน จึงมีพระราชโองการดำรัสอย่างนี้ว่า

ข้าแต่เทพยดานิกรเจ้าผู้เจริญทั้งหลาย ขอจงสลับฟังสุนทรพจน์ของข้าพเจ้า
กัวยทิพโสภะ แลขอจงได้โปรดทราบแจ้งประจักษ์ชัดกัวยทิพญาณของเทพยเจ้าทั้งหลายว่า
กัวยโสภะมา เมื่อเดิมพระราชอาณาเขตนี้ พระฤๅษีเจ้าผู้ประเสริฐทั้งหลายได้สร้างสระ
แล้วได้เชิญเสด็จพระนางเจ้าจามเทวี ซึ่งเป็นพระอัยยิกาของข้าพเจ้ามากระทำการอภิเษก
ประคิษฐานไว้ เพื่อประสงค์จะให้เป็นที่เพาะปลูกที่ดี อันเนื่องมาแต่ราชตระกูลเป็นที่
สักการะเคารพ ถ้าวัวที่เป็นที่ประคิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าผู้ผจญซึ่งหมู่มารให้
พ่ายแพ้ไป ได้มีอยู่แห่งหนึ่งเป็นการจริงแล้ว สถานที่ตำบลนั้นก็ใช่ว่าจะเป็นอันข้าพเจ้าทั้งหลาย
ได้บำรุงพิทักษ์รักษาแล้ว ถ้าพระราชาองค์หนึ่งองค์ใดมีพระเจ้ากัมโพชเป็นกัน จะพึงมา
เบียดเบียนแล้ว ขอเทพยเจ้าทั้งหลายจงช่วยห้ามปรามพระราชาองค์นั้นเสียแต่โดยดีเถิด
ถ้าพระราชาองค์ใดองค์หนึ่งไม่เชื่อฟังคำห้ามของเทพยเจ้าทั้งหลายแล้ว ขอเทพยเจ้า
ผู้เจริญทั้งหลายจงช่วยกำจัดพระราชาองค์นั้นเสียให้พินาศ อย่าให้มีพระชนม์ชีพเป็นอยู่ได้เลย
คำสั่งบัญชียุทธฐานของข้าพเจ้าจะให้อาศัยเหตุในที่แห่งอื่นก็ห้ามได้ อาศัยเหตุกัวยพระธาตุของ
พระชินสีห์เจ้า เพราะเหตุนี้ ขอเทพยเจ้าทั้งหลายจงช่วยอภิบาลบำรุงรักษา พระชินสีห์
แต่โดยดีเถิด

พระเจ้าอุฏฐริฏฐจักรวาทิราชได้เชิญเทพยกาทั้งสิ้น มีมหาพรหมทั้งสิบหกชั้น
เป็นกัน ให้ระลึกรู้แจ้งแล้ว จึงให้กระทำการลงในแผ่นศิลาตามถ้อยคำของพระองค์แล้ว
ให้ฝังแผ่นศิลาจารึกไว้ในศิลาภาคว้างปัจฉิมทิศแห่งหริปุญไซยนคร ตั้งแต่นั้นพระองค์ก็ได้
เสวยราชสมบัติเป็นสุขสืบมา พอครบสามปีบริบูรณ์ก็แล้ว ก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้ากมลราช ได้ครอง
ราชสมบัติในหริปุญไซยนครได้ยี่สิบปีกับเจ็ดเดือน ก็เสด็จสวรรคต

ในกาลนั้น ประชุมชนชาวหริปุญไซยนคร ก็เกิดเป็นอหิวาตกโรคมากรื่นโดย
ลำดับ

มนุษย์ทั้งหลายกระทำการกตริยถึงซึ่งความพินาศเป็นอันมาก

โรคเกิดขึ้นในเรือนโค ประชุมชนที่อยู่ในเรือนนั้น ก็ถึงซึ่งความตายไปโดยลำดับ
จนไม่มีเหลือ โคยที่สุก สิ่งของเครื่องใช้สอยสิ่งใดที่มีอยู่ในเรือนนั้น มีผู้ใดมาจับก็ต้องเข้า
แล้ว ผู้ที่จับต้องนั้นก็เกิดเป็นโรคถึงความสิ้นไปทั้งครัวเรือน

โรคนั้นเกิดขึ้นแก่คนคนหนึ่งในเรื่องหนึ่งแล้ว คนทั้งสี่ที่ยังไม่เป็นโรคก็ทั้ง
คนที่เป็โรคนั้นเสีย แล้วทำลายฝาเรือนหนีไปให้พ้น เพราะเหตุนี้ประชุมชนชาวพระ
นครจึงพากันออกจากเรือนหนีไปเพื่อจะรักษาชีวิตของตน ๆ ไปอาศัยพระนครแห่งหนึ่ง
ชื่อสุธรรมนครเลี้ยงชีวิตอยู่

ในกาลนั้นพระนครหริปุณฺโชยก็เป็นพระนครร้างว่างเปล่า ไม่มีมนุษย์อยู่อาศัย
ฝ่ายพระเจ้าปุกามราช ได้ทอดพระเนตรเห็นประชุมชนหมู่ใหญ่หมกกำลัง แล้ว
พระองค์จะเป็นผู้สันโทษทอดพระอุระเสียไม่ได้ ด้วยพระทัยคึกสงสาร จึงให้บำรุงเมือง
สุธรรมนครขึ้น ให้บุรุษิกาของชนเหล่านั้นอยู่ครอบครองรักษาคือไป

ประชุมชนชาวพระนครหริปุณฺโชยเหล่านั้น ไม่สามารถจะให้ความทุกข์นั้นสงบ
ระงับไปได้ ก็พากันหนีจากสุธรรมนคร ไปอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ในหงสาวดีนคร

ในกาลนั้นพระเจ้าหงสาวดีราช ได้ทอดพระเนตรเห็นประชุมชนชาวหริปุณฺโชย
นครแล้ว ก็พระราชทานผ้าห่มผ้าห่มแลสิ่งของต่าง ๆ มีเครื่องประดับเป็นต้น แล้ว
เปลื้องข้าวสารแลเครื่องบริโภคมียรสเค็มแลรสเปรี้ยว แลเหย้าเรือนที่อยู่อาศัยแล้วให้พิทักษ์
รักษา เพราะพระองค์เปรียบดังพระบิดาผู้มีกรุณาแก่ชนเหล่านั้น

ชาวพระนครหริปุณฺโชยกับชาวพระนครหงสาวดี ก็เกิดพิศวงตื้นเคยรักใคร่กัน
เป็นอันมาก

ถึงภาษาของคนทั้งสองพวกนั้นก็พูดเป็นภาษาเดียวกัน ถ้าใครคนหนึ่งซึ่งจะต่าง
กันไปบ้าง ก็มีได้มี

เพราะภาษาคำพูดของคนทั้งสองพวกเป็นภาษาเดียวกันไม่แตกต่างกัน คนทั้ง
หลายเหล่านั้นจึงได้คุ้นเคยกันเร็วนัก

พอครบหกปีบริบูรณ์แล้วโรคนั้นก็สงบระงับไป

เมื่อโรคสงบระงับไปแล้ว ผู้ใดปรารถนาจะมายังหริปุณฺโชยนคร ผู้นั้นก็มาอยู่ใน
หริปุณฺโชยนครนี้

ผู้ใดที่ไม่มีอาลัยในหริปุณฺโชยนครก็ดี หรือยังมีอาลัยอยู่แต่ถึงแก่ชราแก่แล้ว
กระทำอาวาทนงสกลด้วยบุตรแลธิดาแล้วก็ดี ผู้นั้นก็อยู่ในหงสาวดีนครนี้

ด้วยเหตุ^๕นั้นชน^๕ทั้งหลายซึ่งมาอยู่ในหริปุญไซนคร^๕นี้แล้ว เมื่อระลึกถึงหมู่ญาติว่า
ตายมารดาบิดาของเราย^๕อยู่ในหงสาวดีนคร^๕นี้ถึง^๕นี้ ครั้นถึงอภิสิทธิ์สมบัติคาม^๕ปิตาม^๕เคื่อน
แล้ว ชน^๕ทั้งหลายนั้นก็ลอบวาทนียโกชน^๕ียหารตาม^๕น้ำลงไปข้าง^๕ใต้ อุตักไปให้แก่หมู่ญาติ
ทั้งหลายเหล่านั้น เมื่อชน^๕ทั้งหลายเหล่านั้นระลึก^๕หมู่ญาติ^๕มีมารดาบิดาเป็น^๕กัน ไม่อาจจะ
ลงบรรจบความ^๕โศกไว้ได้ ก็ร้อง^๕ให้คร่ำครวญ^๕มายัง^๕เรือน^๕ของ^๕คน

จารีต^๕รองการ^๕ที่ชน^๕ทั้งหลายเหล่านั้นได้กระทำ^๕แล้วในกาล^๕ก่อน ยัง^๕ประพฤติก^๕กัน
อยู่จนทุกวันนี้

เมื่อมนุษย์^๕ทั้งหลายมาอยู่^๕กันแล้ว หริปุญไซนคร^๕ก็บริบูรณ์^๕ขึ้น

แท้จริงแม้^๕ประชุม^๕ชน^๕ชาวหงสาวดีนคร^๕ทั้งหลายเหล่าน^๕เฝ้า^๕ที่^๕เป็น^๕ที่รัก^๕ใคร่^๕เจริญ^๕ใจ
เพราะความ^๕กั้น^๕เคย^๕กัน ชน^๕ทั้งหลายเหล่านั้นก็มายัง^๕หริปุญไซนคร^๕ เพราะเหตุ^๕โศก^๕ เพราะ
เหตุ^๕นั้น หนังสือ^๕จดหมาย^๕ตาม^๕ข่าว^๕คราว^๕สุขทุกข์^๕ถึง^๕กัน^๕แล^๕กัน^๕ก็^๕เกิด^๕มี^๕ขึ้น

พระสังกาศ^๕ท้าว^๕จารย์^๕อาศัย^๕เหตุ^๕นี้ เมื่อจะ^๕สรรเสริญ^๕บุญญา^๕คุณ^๕ของ^๕พระสุกก^๕ทันต-
ฤาษี จึง^๕ได้^๕กล่าว^๕เป็น^๕พระคาถา^๕ไว้^๕ดังนี้ว่า

คิง^๕ข้าพเจ้า^๕ขอ^๕สรรเสริญ^๕ ฉาน^๕กิต^๕ที่^๕บุคคล^๕จะ^๕พึง^๕ได้^๕มิ^๕ใช่^๕ว่า^๕ไม่^๕อยาก อภิ^๕บุญญา^๕ทั้ง^๕ห้า
ประการ^๕ก็^๕ที่^๕บุคคล^๕จะ^๕พึง^๕ได้^๕มิ^๕ใช่^๕ว่า^๕ไม่^๕อยาก บุญญา^๕มี^๕กำลัง^๕เป็น^๕เครื่อง^๕ไต่^๕ตอบ^๕ของ^๕บุคคล^๕ผู้มี
ปริ^๕ชา^๕เล่า ก็^๕มิ^๕ใช่^๕ว่า^๕บุคคล^๕จะ^๕พึง^๕ได้^๕โดย^๕ไม่^๕อยาก สถา^๕พร^๕ม^๕ทั้ง^๕สาม^๕ประการ^๕นั้น เป็น^๕สภาพ
ธรรม^๕ที่^๕บุคคล^๕จะ^๕พึง^๕ได้^๕ด้วย^๕ยาก เพราะ^๕เหตุ^๕โศก^๕ เหตุ^๕ทั้ง^๕นั้น พระสุกก^๕ทันต^๕ฤาษี ท่าน^๕ก็^๕ไม่^๕ได้
ไปถึง^๕พระสัพ^๕พ^๕บุญญา^๕ณ ก็^๕แต่^๕ท่าน^๕ได้^๕รู้^๕ด้วย^๕โลกิ^๕ย^๕ฉาน^๕แปด^๕ประการ แล^๕อภิ^๕บุญญา^๕ห้า^๕ประการ
ท่าน^๕รู้^๕ก็^๕ก^๕กาล^๕แล^๕อน^๕ก^๕กาล^๕ด้วย^๕ญาณ ประ^๕ค^๕ุ^๕จ^๕ทั้ง^๕พระ^๕ญาณ^๕ของ^๕พระ^๕พุทธ^๕เจ้า พระสุกก^๕ทันต^๕
ฤาษี^๕นั้น เมื่อ^๕ท่าน^๕สร้าง^๕พระ^๕นคร^๕นี้ ท่าน^๕ได้^๕ข^๕ุด^๕นั้น^๕แผ่น^๕ดิน^๕ลง^๕ไป แล^๕ท่าน^๕ได้^๕กล่าว^๕ไว้^๕ว่า รัตน-
เจด^๕ี^๕ประ^๕การ^๕มี^๕ใน^๕ก^๕อน^๕ดิน^๕จะ^๕ปรากฏ^๕มี^๕พระ^๕ราชา^๕ที่^๕ดี ท่าน^๕โฝ^๕สี^๕เข็ญ^๕มี^๕ใน^๕ก^๕อน^๕ดิน^๕ก^๕อน^๕หนึ่ง จะ^๕
ปรากฏ^๕มี^๕พระ^๕ราชา^๕ที่^๕ชั่ว ชั่ว^๕เปล^๕ือก^๕ไม่^๕มี^๕ผล^๕มี^๕ใน^๕ก^๕อน^๕ดิน^๕ก^๕อน^๕หนึ่ง จะ^๕ปรากฏ^๕เป็น^๕เมือง^๕ร้าง
เมื่อ^๕ท่าน^๕เห็น^๕เหตุ^๕นี้^๕ด้วย^๕ญาณ^๕แล้ว ท่าน^๕จึง^๕ได้^๕พยา^๕กรณ์^๕ไว้^๕แก่^๕พระ^๕วาสุ^๕เทว^๕ฤาษี พยา^๕กรณ์^๕นั้น
ได้^๕มี^๕แล้ว^๕ใน^๕กาล^๕ก่อน^๕อย่าง^๕นี้ ภาย^๕หลัง^๕ก็^๕มี^๕ปรากฏ^๕ตาม^๕ที่^๕ท่าน^๕ได้^๕พยา^๕กรณ์^๕ไว้^๕แล้ว^๕นั้น แท้^๕จริง
บุคคล^๕ผู้^๕ล^๕ลา^๕ก^๕ทั้ง^๕หลาย^๕ย่อม^๕กล่าว^๕ว่า^๕บุญญา^๕ประ^๕เสริ^๕ฐ^๕ประ^๕ค^๕ุ^๕จ^๕ทั้ง^๕พระ^๕จัน^๕ทร^๕ซึ่ง^๕เป็น^๕พระ^๕ราชา
ของ^๕ชาว^๕ฤๅษี^๕ทั้งหลาย บัณ^๕ฑิ^๕ล^๕ย่อม^๕กล่าว^๕ว่า^๕ประ^๕เสริ^๕ฐ^๕กว่า^๕วง^๕ศา^๕ว^๕ทั้ง^๕หลาย^๕เหล่านั้น อ^๕หนึ่ง

ธรรมของสัปบุรุษ คือ ศีลแลศีริ เป็นธรรมที่ติดตามไป ย่อมเกิดมีแก่ผู้มีปัญญาด้วย
ประการฉะนี้

ลำดับนั้น มีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าอังกุรจักรวติราช
เสด็จออกจากมยุชนครด้วยสุริยาจกพงศ์พณิกายทั้งหลาย มาได้หริปัญโญชนครครอบครอง
สิริราชสมบัติ พอถ้วนเกล้าพระราชาก็เสด็จสวรรคตไปตามฉากรรม

ลำดับนั้น มีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าสุเทวราช ได้ครอบ
ครองสิริราชสมบัติอยู่ได้ปีหนึ่งกับสองเดือน ก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้น มีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าไญยสราชครองราช
สมบัติได้สิบปี ก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้น มีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้ามหาธมาจาก
สุปปาลนคร ได้หริปัญโญชนครครอบครองสิริราชสมบัติอยู่ประมาณสองสามวัน ก็เสด็จ
สวรรคต

ลำดับนั้น มีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าเสลราช ครองราช
สมบัติได้สิบพรรษา ก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้น มีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้ากาญจนาช ได้ครอบ
ครองราชสมบัติในหริปัญโญชนครได้หกพรรษา ก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้น มีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าชิลกิราช ครองราช
สมบัติอยู่ในหริปัญโญชนครได้สิบพรรษา ก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้น มีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าพันธุสราช ครองราช
สมบัติอยู่ในหริปัญโญชนครได้สิบพรรษา ก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้น มีพระราชาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าอินทวราช ครอง
ราชสมบัติอยู่ในหริปัญโญชนครได้สามสิบพรรษา ก็เสด็จสวรรคต

ตั้งแต่บัดนี้เป็นที่ประสูติของพระเจ้ามหันตยศมุนีพระกำลัง มาจนถึงปีเสวยราช
สมบัติของพระเจ้าอาทิตย์ราช เป็นปีสามร้อยแปดสิบสี่ปีกับสองเดือนไม่ยังไม่หย่อน มีพระ
ราชาครอบครองสิริราชสมบัติทั้งสิ้นลำดับกษัตริย์มา ถึงกันแต่พระเจ้ามหันตยศ จนถึง
พระเจ้าอินทวราชเป็นที่สุด เป็นบรมกษัตริย์นับได้ยี่สิบแปดพระองค์ด้วยประการดังนี้

หริปัญโญชนครเทศกัณฑ์ พระมหาเวรผู้มิ้นามว่า โพธิรังสีได้แต่งไว้แล้ว

จบปริเฉท ๑๒ ฯ

จามเหวี่ยงคี่ ปริเภท ๑๓

ลำดับนั้น มีพระราชพาพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าอาทิตย์ราช บังเกิด
ในครองราชสมบัติอยู่ในหริปุญไชยนคร

แต่จริงพระเจ้าอาทิตย์ราชพระองค์นั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคย์เจ้าของเรา
ทั้งหลายได้พยากรณ์ไว้ว่า จักได้เป็นบรมกษัตริย์ครองราชสมบัติอยู่ในหริปุญไชยนครนี้

พระเจ้าอาทิตย์ราชนั้นแลหาญ มีพระกำลังยิ่งใหญ่พอพระทัยแก่ในการรบพุ่ง
แก่ข้าศึก ในกาลครั้งหนึ่ง พระองค์กระเทียมสุริยาพลนิภายแล้ว เสด็จไปเพื่อพระ
ประสงฆ์จะเข็ดคือเอาพระนครละไว้

ส่วนพระเจ้าละไว้ได้ทอพระเนตรเห็นพลนิภายใหญ่ใหญ่ของพระเจ้าอาทิตย์ราช
แล้ว ก็ให้ปลื้มทวาทพระนครเสีย

ฝ่ายพระเจ้าอาทิตย์ราช ก็ให้ทั้งค่ายอยู่ใกล้พระนคร จึงแต่งตั้งอำมาตย์ผู้หนึ่งให้
เป็นราชทูตส่งไปยังสำนักพระเจ้านครละไว้ว่า ถ้าพระเจ้านครละไว้มีพระประสงค์จะกระทำ
ยุทธนาการกับเราก็จงออกมาโดยเร็ว ถ้าไม่สามารถจะกระทำยุทธนาการกับเรา ก็จงให้
เสวตฉัตรแก่เรา อย่าทำผิดเหินเห็นช้าให้ได้ความลำบากเลย

พระเจ้านครละไว้ครั้นได้สดับถ้อยคำของราชทูตแล้วจึงทำว่า การที่จะกระทำ
ยุทธนาการกับกัวยพระเจ้าอาทิตย์ราชนั้น เราหาได้ขยาดขลาดกลัวหือมิเลย ก็แต่ว่า
การรบพุ่งกันด้วยเรี่ยวแรงแลกำลังนั้นจะเป็นการมีประโยชน์ก็หามิได้ การรบพุ่งกันที่ไม่มี
ประโยชน์นั้น เป็นกรรมที่วิญญูชนทั้งหลายทั้งภิกษุ เพราะเหตุนี้เราจักกระทำยุทธนา-
การกับกัวยพระเจ้าอาทิตย์ราชนั้นแต่โดยธรรม ทำแต่หลายจงกระทำพระเจ้าองค์หนึ่ง
ด้วยกำลังพลใหญ่ใหญ่ภายนอกพระนคร เราจักกระทำพระเจ้าองค์หนึ่งภายในพระนคร
เราทั้งสองจักก่อพระเจ้าให้ประมาทจนแก่ทั้งใหญ่ทั้งสูงสืบหาว่าทำองค์เดียวกัน ด้วย
ก้อนกรวดสีแดงในคืนเดือนเพ็ญจะรบกันด้วย ผู้ใดแล้วก่อนผู้หนึ่งเป็นผู้ชนะ ผู้ใดแล้วทีหลัง
ผู้หนึ่งเป็นผู้แพ้ ถ้าท่านเป็นผู้ชนะเราจะเบียดสากรรมกรรมของท่านตามปี ถ้าเราเป็นผู้ชนะ

เราจะจับท่านกระทำให้เป็นทาสกรรมกรของเราสิ้นสามปีแล้วจึงจะปล่อยไป ครั้นคำรับอย่าง
นี้แล้ว ก็แก่งอำนาจของพระองค์ให้เป็นราชทูตส่งไปกับราชทูตของพระเจ้าอาทิตย์ราชนี้
ราชทูตมาถึงแล้วก็กราบบูลพระเจ้าอาทิตย์ราชผู้เป็นเจ้าของตน
พระเจ้าอาทิตย์ราชกร็นก็ทรงสลับท่านนั้นแล้ว ก็ล้าคัญว่าประมุขชนของพระองค์
มากกว่าประมุขชนของพระเจ้าละโว้ พระเจ้าละโว้จักเห็นแก่พระองค์ จึงรับคำราชทูตว่า
ก็แล้ว ก็ส่งราชทูตให้กลับไป

พลนิกายทั้งสองฝ่ายนั้น ให้ความมั่นสัญญาแก่กันแล้ว ก็ลงมือก่อสร้างพระเจดีย์
พร้อมเวลาเดียวกันด้วยเสียงสังข์ แลเสียงกลอง

เมื่อพลนิกายทั้งสองฝ่ายกระทำอยู่ พระเจ้าอาทิตย์ราช มีกำลังใหญ่กว่า เจดีย์
กองกรวกก็สูงกว่า

ส่วนพระเจ้าละโว้ ทอดพระเนตรเห็นพระเจดีย์ของพระองค์ต่ำกลัวจะแพ้
จึงกำรัสเรียกให้ช่างผู้สร้างปราสาททำเทียมด้วยไม้ ให้กระทำปราสาททำเทียมด้วยไม้ แล้ว
ให้หุ้มด้วยผ้าขาว ทำให้เหมือนดังยอดพระเจดีย์ ยกขึ้นตั้งไว้บนเจดีย์กรวกที่ยังไม่แล้วนั้น
แต่ในเวลากลางคืน ให้ทาด้วยเครื่องทาผสมด้วยปูนกับกินเหนียวให้ทั่วเจดีย์กรวกสีแสด
ณ ภายใต้อปราสาทที่ทำเทียมด้วยไม้นั้น พอเวลาอรุณขึ้นมากก็ให้อุโฆษกีก้องด้วยเสียงมหาชัย
ว่า พระเจดีย์ของพระราชาของเราทั้งหลายสำเร็จก่อนแล้ว ให้โห่ร้องขึ้นสามลาคด้วยเสียง
ให้อย่างใหญ่ ให้เลิกเปิกเครื่องปี่บั้งมีลำแพนเป็นคัน ออกหมกสิ้นแล้ว สำแดงให้ปรากฏ
แก่พลนิกายของพระเจ้าอาทิตย์ราชเหล่านั้น ให้บังเกิดสำเนียงประคุดเสียงตะลือกใหญ่
เอิกเกริกก็ก้องไปด้วยมหาพิชัยเกร์แลกะโพนบันฑะวสังข์ แลกลองยาว ดังสนั่นเป็น
ประหนึ่งว่าแผ่นดินฟ้าอันใหญ่จะแตกทำลายไปละนั้น

ในกาลนั้นประมุขชนชาวรามัญแลประมุขชนชาวหริปัญไชยนคร ครั้นได้ยินเสียง
เอิกเกริกเป็นที่น่ากลัวดังนั้นแล้ว แลไปในภายในพระนคร ได้เห็นปราสาทมียอดเป็น
ประหนึ่งว่าทาด้วยดินสีทอง ก็มีใจหวาดหวั่นกลัวด้วยสำคัญว่าพระเจดีย์ในภายในพระนคร
สำเร็จแล้วก็พากันหนีไป

ครั้นเมื่อพลนิกายทั้งหลายเหล่านั้นกำลังหนักกันอยู่ พระเจ้าอาทิตย์ราช ไม่ทรง
เห็นอุบายอันใดแต่สักอย่างหนึ่งเลย ก็พลอยหนีไปกับด้วยพลนิกายทั้งหลายเหล่านั้น

ก็ในทันใดนั้น พระเจ้าละโว้จึงให้พิพากษาพิชัยเกริบ่าวร้องให้เปิดพระทวาร
ออกไป กว๊ายสุรโยธามหุใหญ่แลพลนิกายทั้งหลาย แล้วก็ทรรีทวาทล้าทัพไปกว๊ายพระ
สุรเสียงว่า ท่านจงจับเอา จงจับเอา กันนี้แล้ว ก็เสด็จเล่นถิกตามไปในเบื้องหลังพลนิกาย
ทั้งหลายเหล่านั้น

ประชุมชนชาวรามัญทั้งหลายก็เห็นพลนิกายเหล่านั้นเล่นถิกตามมาในเบื้องหลัง
ก็เกิดความกลัวอย่างยิ่ง จึงหึงช้างหึงม้าแลเกราะโล่ทาบหอกทอมร แลห่อสิ่งของที่ต้อง
ปรารภณา แลผ้าถุงห่มแลเครื่องประดับเสียบ รีบหนีไปแต่มีอุปล่า

ฝ่ายราชบุรุษของพระเจ้าละโว้ ก็จับเอาช้างม้าแลคนรามัญที่กำลังเหน็ดเหนื่อย
อยู่ใกล้ทางต้น แลก็นำเข้าไปถวายเจ้านายของตน

พระเจ้าละโว้ ให้จับเอาคนรามัญมากระทำเป็นทาสกรรมกรแล้ว คนรามัญ
ทั้งหลายเหล่านั้นจะไม่พินาศฉิบหาย แลจะพึงละอายกว๊ายเหตุอย่างไร พระองค์ก็ให้กระทำ
อย่างนั้น

ครั้งนั้นพระเจ้าละโว้ ได้ชัยชนะเพราะความที่พระองค์ให้กระทำพระเจ็กียไม่ใช่
เจ็กียแท้ในภายในพระนคร เพื่อประสงค์แต่ความชนะของพระองค์แล้ว ก็ให้รื้อทำลาย
เจ็กียที่ไม่แท้ขึ้นเสียในเวลากลางคืนไม่ให้เหลือเลย

ส่วนพระเจ็กียภายนอกพระนครที่พวกคนรามัญกระทำไว้ พระองค์ก็ให้พวก
รามัญกระทำส่วนที่ยังไม่แล้วให้เป็นอันแล้วเสร็จสำเร็จไปได้ กระทำพระเจ็กียนั้นให้ชื่อว่า
รามัญเจ็กีย

พระสังกาทิกจารย์หมายเอาเหตุนี้ เมื่อจะสรรเสริญกำลังปัญญาจึงได้กล่าว
เป็นพระคาถาไว้ดังนี้มีความว่า

กำลังของบรมกษัตริย์ผู้มีอิสริยยศทั้งหลายมีอยู่ห้าประการ กำลังห้าประการเหล่านี้
คือกำลังแขนแลกำลังโทษทรัพย์ กำลังอำนาจกำลังอธิปไตย กำลังปัญญา พระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย ผู้อุดมสูงสุดกว่าหมู่สัตว์ได้ทรงตรัสไว้ว่า กำลังห้าประการเหล่านี้ ของบรมกษัตริย์
พระองค์ใดมีอยู่ บรมกษัตริย์พระองค์นั้นเป็นผู้อุดมสูงสุดอย่างประเสริฐ บรมกษัตริย์
พระองค์นั้นจะมีพระราชประสงค์สิ่งใด ๆ ก็ย่อมได้สิ่งนั้น ๆ ตามพระราชประสงค์ กับบรรดา
กำลังทั้งห้าประการนั้น กำลังปัญญาไม่มีกำลังอื่นจะยิ่งกว่า เหมือนกับพระเจ้าละโว้มีพระ

ก็ยิ่งหย่อนกว่าถึงดีส่วน แต่ทรงกระทำพระกำลังด้วยกำลังปัญญา ก็ให้ชัยชนะแก่ศัตรู ส่วน
พระเจ้าอาทิตย์ราชมีกำลังสมบูรณ์ยิ่งกว่าพระเจ้าละโว้ถึงดีประการ แต่ปราศจากกำลังปัญญา
จึงให้ปราชัยพ่ายแพ้พระเจ้าละโว้ เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าพระสังกาศนิภาจรรย์ จึงได้กล่าว
ถึงปัญญาวาจึงกว่ากำลังเหล่านั้น

ลำดับนั้นพระเจ้าละโว้ ก็รวบรวมพลนิกายของพระองค์ไว้ เพราะความที่
พระองค์มีมานะอย่างยิ่ง แลเพราะความที่พระองค์ได้ชัยชนะ แลเพราะความที่พระองค์ไม่
กลัวอยู่แต่ในพระราชอาณาเขตของพระองค์ จึงกำรัสแก่ชนทั้งปวง มีพระราชบุตร
เป็นทั้งนั้น ในที่ประชุมสุริโยธามาศย์เสนามนครีว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ท่าน
ทั้งหลายจงจงสติให้ดี พึงภาวนาของเรา พระเจ้ารามัญมีพระกำลังแลมีศมมาต่อหน้า
ก็ปราชัยพ่ายแพ้ไปจากที่ ช้างม้าพลนิกายก็พินาศลึบหาย ท่านทั้งหลายใครจะคิดตอบแทน
พระเจ้ารามัญได้

พระราชบุตรของพระเจ้าละโว้ ครั้นได้สดับพระราชโองการนั้นแล้วจึงกราบทูล
ว่า ข้าแต่สมมุติเทพราชเจ้า พระราชบิดาทรงชุบเลี้ยงข้าพเจ้ามาเป็นผู้เป็นพระราชบุตรให้
เจริญมานานแล้ว ก็เพื่อพระประสงค์จะให้ช่วยกำจกปฏิบัติรักษาศักดิ์ ข้าพเจ้าจะไป
จับพระเจ้ารามัญมาทูลเกล้าถวาย ครั้นกราบทูลแล้วก็ถวายบังคมพระบาทพระราชบิดา พา
เสนางกนิกรทั้งปวงมายังหริปัญไชนนคร ครั้นถึงแล้วก็ให้ตั้งค่ายอยู่ในช้างมูรหาทิสภา
ลึงราชบุกไปถึงพระเจ้ารามัญว่า ถ้าพระเจ้ารามัญปรารถนาจะกระทำยุทธนาการแก่เราก็จะ
ออกมาโดยเร็ว

พระเจ้าอาทิตย์ราชผู้ฉลาดทุกคามปฏิบัติรักษาศักดิ์ ครั้นได้สดับพระราชโองการของ
ราชบุตรพระเจ้าละโว้แล้ว จึงกำรัสกับเสนาของพระองค์ว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย แต่
บรรดาท่านทั้งหลายคนใดคนหนึ่ง ได้เห็นเนื้อผู้มีความผิดแล้วๆ พระยาพยัคฆราชทั้งหลาย
จะเล่นไปเที่ยวกินเนื้อที่มีมารยา เหมือนอย่างพระราชบุตรของพระเจ้าละโว้แล้วนักคิดความเรา
มาจนถึงนี้ พระราชบุตรพระเจ้าละโว้ให้ความชนะแก่เราโดยดี ท่านทั้งหลายสำคัญว่าจะ
กระทำยุทธนาการกันอย่างไร

สุริโยธาพลนิกายก็มีกำลังใหญ่ทั้งหลาย ครั้นได้ทั้งพระราชคำรัสของพระเจ้า
อาทิตย์ราชนั้นแล้ว เป็นประจักษ์กันว่าพระยาพยัคฆราชได้เที่ยวกินเนื้ออยู่ในกำมือ จึงกลับลงที่พื้น

กราบทูลว่า ข้าแก่พระองค์ผู้ประเสริฐในพระราชอาณาเขต ขอพระองค์อย่ารบเลย ข้า
จะพுகเจ้าทั้งปวงจะรบถวาย พระราชบุตรของพระเจ้าละโว้ยังเด็กเล็กนัก น้ำนมยังพึ่ง
อยู่ที่ปาก จะรู้จักการรบพุ่งกันอย่างไร ถึงพวกละโว้ชาวพระนครเหล่านั้นเล่า ก็รู้จักการ
รบพุ่งกันอย่างไร ครึ่งก่อนเราทั้งหลายได้กระทำธรรมยุทธการรบพุ่งกันโดยธรรมการพ
ื่อธรรม เกียวนี้เราทั้งหลายจะชนะด้วยพลยุทธการรบพุ่งกันด้วยกำลัง จะล่าเหยื่อให้หมด
ทั้งสิน

พระเจ้าอาทิตย์ราช ได้สลับด้วยคำของสุริโยธาพลนิกายเหล่านั้นแล้ว จึงคำรัส
สั่งแก่บรรดาทูตว่า ทูตทูตท่านจงฟังด้วยคำเหี้ยมหาญของสุริโยธาพลนิกายเหล่านั้นสิ
สุริโยธาพลนิกายเหล่านั้นจะรบกับท่าน ทั้งพวกท่านพวกเราก็จะพากันพิณาศ เราจักไม่
กระทำพลยุทธการรบพุ่งกันด้วยพลนิกาย เราทั้งหลายจงกระทำธรรมยุทธการรบพุ่งกัน
โดยธรรม ท่านทั้งหลายจงรุกสระๆ หนึ่ง เราทั้งหลายก็จอรุกสระๆ หนึ่งทั้งส่วนกว้างส่วน
ลัดส่วนยาวเป็นสี่เหลี่ยมจตุรัสเท่าๆ กัน เราทั้งหลายจักชุกตลอดทั้งกลางคืนกลางวัน จักชุก
ด้วยกำมหอกล้มชุกด้วยสิ่งอื่น พออรุณขึ้นมาใครชุกสักผู้หนึ่งได้ชื่อว่าชนะ พระเจ้าอาทิตย์
ราชก็ตั้งกันแล้ว ก็แต่งตั้งทูตส่งไปด้วยทูตนั้น

ราชทูตทั้งสองนั้นมาถึงแล้ว ก็กราบทูลมูลคดีแก่พระราชบุตรพระเจ้าละโว้
การประการ

ส่วนพระราชบุตรพระเจ้าละโว้ ได้สลับคำราชทูตแล้วจึงทรงพระคำรืออย่างนี้
เราามาแต่ไกลกำลังเหน็ดเหนื่อยอยู่ ถึงโยธาทั้งหลายก็ยังเหน็ดเหนื่อยอยู่ แท้จริงชาว
พระนครทริปุโยไชยเหล่านี้ เป็นผู้รักษาบ้านเมืองที่อยู่ของตน ถึงจะรบก็คงจะเป็นเหมือน
คนแก่รักษารวัง ชื่อว่าการรบพุ่งกันเข้าแล้วความชนะก็จะมีแก่คนบ้างแก่ผู้อื่นบ้าง เมื่อ
ถึงธรรมยุทธกันอยู่ หอกของเรามีมากกว่า ชาวพระนครเหล่านั้นก็นำหอกของพวกเขามาด้วย
ดลปล้ำ เมื่อชุกด้วยกำมหอกล้มจะได้แต่หอกที่ทำไว้แล้ว คนพาลผู้มัวปัญญาอ่อนก็จะไม่รู้ซึ่ง
สู้กัน ความชนะคงมีแก่เราแน่ไม่ต้องสงสัย พระราชบุตรพระเจ้าละโว้ทรงพระราชดำริ
เห็นแล้วก็รับคำราชทูตว่าก็แล้ว ดังนี้

ชนทั้งสองฝ่ายกระทำศึกกันมากมายกันแล้ว ก็เลือกหาที่ที่พื้นเรียบราบเสมอ
พระเจ้าละโว้ได้ช้างป่าฉิมทิศ พระยาทริปุโยไชยได้ช้างม้าฉิมทิศ ชนทั้งสองฝ่ายพอได้สัญญา
ก็พลองสำหรับม้ายานหนึ่งแล้วก็ลงมือชุกกันไป พวกชาวละโว้ชุกด้วยกำมหอกล้มยังยืนอยู่

แต่พวกทริปุณ्डิไชยชุกกัวย่อกในเวลากลางวัน ชุกกัวย่อบในเวลากลางคืนจนตลอดรุ่ง
วันทั้งสองฝ่ายไม่แลเห็นกันแลกัน เพราะจะลวงเกินเขตแดนในท่ามกลางไป พอเวลา
อรุณขึ้นมา เสียงกลองในกลางเมืองก็บันลือขึ้น พวกชนทั้งหลายก็เล่นไปตูกัวย่อดีงกลอง
ทั้งสองฝ่าย ในเวลานั้นเสียงคนกล่าวกันว่า พวกชาวละโว้ชุกกัน พวกทริปุณ्डิไชยชุกก็ถูล
ลงไปถึงแปดสิบศอก ครั้นนั้นพระเจ้าอาทิตย์ราช จึงให้ชาวนครทริปุณ्डิไชยพิฆาตพิชัยเกรี
ให้ร้องก้องประกาศกัวย่เสียงอันก้องว่า เราทั้งหลายได้ชัยชนะ พระยาละโว้ปราชัยท่าแพ
แล้ว ท่านทั้งหลายจงจับพวกราชศักรุมกระทำเป็นทาสกรรมกรของเราให้หมดทั้งสิ้น

เวลานั้นพระราชบุตรพระเจ้าละโว้กับคนชาวกัมโพชแลคูกันอยู่ ไม่มีอุบายที่จะ
กระทำให้ชนะได้ก็พากันรีบหนีไปยังนครเขกแดนของตน ทั้งช้างทั้งม้าแลคนที่เมื่อยล้า
เสียไม่เหลือวแลเลย

ครั้นนั้นพระราชผู้ประเสริฐทรงพระนามพระเจ้าอาทิตย์ราชได้ชัยชนะแล้ว ก็
รีบเร่งบันเทิงพระราชฤทัย จึงพร้อมกัวย่อำมาตย์เสกัจฉแล่นติดตามโยธาเสนาที่ได้ฝึกหัด
เคยชนะข้าศึกสงครามแล้วไปข้างหลัง

สุรโยธาทั้งหลายนั้น มีมือถือสิ่งของมีพระขรรค์แลภณทะเป็นต้น เร่งรีบติดตาม
พระยาละโว้ไป จับเอาม้าแลช้างกับทั้งคนที่พระยาละโว้ทิ้งเสียได้แล้วก็กลับมาถวายภณทะที่
ดีแก่พระเจ้าอาทิตย์ราช

พระเจ้าอาทิตย์ราชก็ให้ชาวกัมโพชทั้งหลายนั้น เป็นทาสกรรมกรไว้สำหรับ
ประกอบภารงานทั้งปวง

พระปราชญ์จารย์เจ้า ทนายเอาเหตุนี้มากล่าวไว้ว่า ชนชื่อว่าเกิดสงครามรบ
พุ่งกันแล้ว การชนะแลแพ้ย่อมไม่มีแต่ฝ่ายเดียวเป็นนิจกาล บางคราวก็ชนะบางคราวก็แพ้
ทั้งนี้ เพราะเหตุนี้เมื่อท่านจะสั่งการชนะแลแพ้ จึงกล่าวเป็นพระคาถาไว้ มีความว่า

ชนชื่อว่าการกระทำสงครามรบพุ่งกันในโลคนั้น อย่าเชื่อถือเอาความชนะแลแพ้
เป็นประมาณ บางคราวผู้แพ้เป็นผู้ชนะ บางคราวผู้ชนะเป็นผู้แพ้ ในเวลากระทำ
สงครามกัน ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประกอบอุบายรบมีปัญญาเป็นกำลังช่วยอุกหนุนแล้ว ฝ่ายนั้นก็
ให้ชัยชนะข้าศึก อสิ่งฝ่ายใดมาประมาทเสียว่าพลพาหนะของเรามาก ใครไม่ทำเสมอเราได้
แล้วประกอบแต่การเพิกเฉยเสีย ฝ่ายนั้นย่อมไ้แต่ปราชัยพ่ายแพ้เหมือนอย่างพระเจ้าละโว้

กับพระเจ้าอาทิตย์ราช กระทำกันแลกกันให้เป็นทาสกรรมกรด้วยอุบายทั้งสองฝ่ายกระทำได้
ตอบกันดังนี้

พระเจ้าอาทิตย์ราช กลับได้ชัยชนะอย่างนั้นแล้ว ก็ขึ้นตั้งเรือบั้งเทิงพระราช
หฤทัย แล้วก็กระทำพิธีกรรมแก่เทพยดาทั้งหลาย ซึ่งรักษาพระนครด้วยประการต่าง ๆ
จึงให้พิฆาตพิชัยเกราะโคมสรรพกุรียางกอนตรับันลือลั่น

จำเดิมแต่นั้นมา ที่ใดที่พลนิกาชชาวภูมิโพชทั้งหลายได้ซุกถือเอาก้อนดินมา
กระทำเป็นหม้อแล้วเก็บเป็นสระใหญ่ขึ้น คนทั้งหลายร้องเรียกที่นั้นให้ชื่อว่า อุกขลิรหะ
ห้วงน้ำเป็นที่กระทำหม้อ

ก็ที่ใดที่คนชาวหริปัญไชยนครทั้งหลายนั้นซุกแล้ว มีความเป็นท่อนคนพาลซุก
เพื่อจะโต้ตอบต่อสู้กัน คนทั้งหลายร้องเรียกที่นั้นให้ชื่อว่า พาลรหะ ห้วงน้ำของคนพาล

อนึ่งสระใดที่พระเจ้าอาทิตย์ราชให้ซุกแล้ว มีความเป็นสระที่พระเจ้าอาทิตย์ราช
ให้ซุกด้วยกำยหอกในเวลากลางวัน สระนั้นคนทั้งหลายร้องเรียกให้ชื่อว่า ทิวหะ สระซุก
กลางวัน

สระทั้งสองนั้นยังปรากฏอยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้

แท้จริงพระเจ้าอาทิตย์ราชนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประเสริฐได้พยากรณ์
ไว้ว่า จักบังเกิดขึ้นเป็นพระราชาผู้ประเสริฐ เป็นผู้ชนะด้วยดี เป็นเผ่าพันธุ์ของพวก
เมงคักด้วยประการดังนี้ อาจารย์ผู้ชำระอุบัติความเกิดขึ้นในเรื่องนี้ได้กล่าวไว้ว่า หลักฐาน
ที่กำหนดของบุริมมามีสาม คือ พระเจดีย์ก้อนกรวดสี่แฉก แลหลักฐานที่กำหนดในที่ทั้งปวง ที่
พระเจ้าอาทิตย์ราชกระทำแล้ว แลห้วงน้ำสองแห่งเป็นหลักฐานที่กำหนดในหริปัญไชยนคร
เป็นที่ที่พระเจ้าอาทิตย์ราชกระทำไว้งดงาม เพื่อเป็นที่เสด็จประพาสเล่นของพระองค์ สถานที่
ที่เหล่านั้นหาได้ปรากฏมาจนทุกวันนี้ไม่ งดงามอยู่แต่ในแผ่นดินพระเจ้าอาทิตย์ราชเท่านั้น
วัลลุสถานที่แห่งอื่นอีกที่นอกไปจากนี้ ยังมีปรากฏด้วยประการใด ข้าพเจ้าทั้งหลายจะให้
ไปโดยลำดับด้วยประการนั้น

หริปัญไชยนิเทศดังนี้ พระมหาเถรผู้มีนามว่า โพธิรังสีได้แต่งไว้แล้วตามโบราณ

วิธี

ปริเลทที่ ๑๓ จบแล้ว

จามเหวี่ยงก็ ประเพณี ๑๔

ก็สมัยนั้น พระเจ้าละโว้ ให้รวบรวมพลนิกายหมู่ใหญ่ของพระราชาบุตรพระองค์
ซึ่งหนีกลับมาได้แล้ว ก็เสียพระทัย จึงกำรัดกับอำมาตย์ผู้หนึ่ง ชื่อว่าปุทริยอำมาตย์ ซึ่งได้
ได้อุปฐากพระองค์มา

ว่าบุตรพ่อปุทริยอำมาตย์ เราอายนัก พลนิกายของเรามากกว่าพลนิกายของพระ
เจ้าอาทิตย์ราช ท่านจักสามารถข่มขี่หริปัญไชยนคร กระทำพระเจ้าอาทิตย์ราชให้อยู่ใน
อำนาจเราไถ่หรือไม่

ปุทริยอำมาตย์ทูลว่า ข้าแต่สมมุติเทวราชเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าสามารถ
ถ้าถึงนั้นท่านจะก้องประสงค์อะไรบ้าง

ข้าแต่สมมุติเทวราชเจ้า ชื่อว่าการข่มขี่พระนคร (ที่บ้านเมือง) สมควรที่ข้าพระ
พุทธเจ้าจะได้รับพระราชทานช้างม้าสุริยาพลนิกายแลหอกยาวหอกซัด แลเครื่องอาวุธก-
ตณกรทมิ์เสียงก้องสนั่น ให้มีกำลังมากกว่าข้าศึก

พระเจ้าละโว้กำรัดสวาก็แล้ว จึงให้ประชุมพลนิกายพร้อมกันแล้ว ก็กระทำ
สักการะพระราชทานเครื่องราชกกุธภัณฑ์แก่ปุทริยอำมาตย์นั้น แล้วจึงโปรดให้ยกมายัง
หริปัญไชยนครอีก

ส่วนปุทริยอำมาตย์นั้น ก็พาพลนิกายข้ามภูเขาลึกภูเขาลึกใหญ่ มาถึงเขตแดน
หริปัญไชยนคร พอถึงแล้วพลนิกายทั้งปวงก็พากันลงทาง ไม่เห็นไม่รู้จักหริปัญไชยนคร
จึงบ้ายหน้าเฉพาะต่อทิศอุดรไปตามเชิงเขาจนถึงสารเวทรนคร ใกล้แม่น้ำคิรสินที่ ด้วย
อาณาพรมของเทพดาที่รักษาพระนคร พอถึงที่นั้นแล้วก็รู้สึกว่่าลงทาง จึงพากันกลับมาอีก
ถึงแม่น้ำน้อยแห่งหนึ่ง ปรรตนาจะมาทางทิศภาคข้างปัจฉิมทิศของแม่น้ำน้อยนั้น จึงข้าม
ลงไปยังที่นั้น ข้าเหยียบบนสะพาน อันปลุกไปก้วยหญ้าปล้อง ก็พากันจมลงไปเพียงข้าง
บ้าง เพียงขาบ้าง เพียงสะกือบ้าง

ครั้นนั้นหมู่คนที่ยืนอยู่ริมฝั่งไว้ ได้เห็นพลนิกายเหล่านั้นแล้วบางพวกกล่าวว่า
ท่านทั้งหลาย จงถอยกลับจงถอยกลับ บางพวกกล่าวว่าท่านทั้งหลาย จงไป จงไป ดังนี้

เพราะเหตุที่กล่าวแล้วอย่างนี้ คนจึงร้องเรียกเหมืองน้อยนั้น ให้ชื่อว่า ปรีวติ-
คมาทิกา เหมืองเป็นที่กลบยาพิษ ถึงเหมืองนั้นก็ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ครั้นพลนิกายเหล่านั้นล่วงเลยที่นั้นมาแล้ว ก็บ้ายหน้าเฉพาต่อบัจฉิมทิกามา
มาถึงฝั่งแม่น้ำพิงคมาทานที

ในภณนั้นพลนิกายเหล่านั้นรู้สึกกลัวลงทาง แล้วจึงเจรจากันว่า พ่อเอ๋ย
หริปัญไชยนครตั้งอยู่เบื้องบัจฉิมทิกแห่งแม่น้ำพิงคานที เราทั้งหลายล่วงเลยแม่น้ำพิงคานที
ไปแล้วก็จะแลเห็นหริปัญไชยนคร

ที่นั้นพลนิกายเหล่านั้นก็ข้ามแม่น้ำพิงคานที ลอยล่องลงไปข้างบัจฉิมทิก
พอถึงกลางแม่น้ำ บุตรของภณคนหนึ่งก็จมน้ำตาย เพราะสายน้ำเชี่ยวยิ่งนัก
ญาติทั้งหลายไม่แลเห็นแก่กันก็ร้องไห้ ว่าบุตรของเราว่าบิดาของเราพากันไปตาย
ในแม่น้ำ

ภัวเหคุนั้นคนทั้งหลายจึงร้องเรียกหัวหน้านั้นว่า อัมณวรหทะ หัวน้ำทะเล
ดังนี้ ชื่อของหัวหน้านั้นยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

พลนิกายทั้งหลายเหล่านั้นล่วงเลยพิงคานทีไปข้างหน้าก็บรรลุถึงเหมืองน้อยอัน
เล็กอย่างยิ่งแห่งหนึ่ง สำคัญว่านั้นก็พากันข้ามไป พลนิกายเหล่านั้นก็จมน้ำตาย เพราะเหมือง
น้อยนั้นลึก

พลนิกายทั้งหลาย ร้องก้วยเสียงอันดังว่า เหมืองน้อยนั้นลึก เหมืองน้อยนั้นลึกนัก
ดังนี้ ในคำพูดของภาษาชาวกัมโพชว่า พิงคาซรัจ ดังนี้

ภัวเหคุนั้น จ้าเดิมแต่กาลนั้นมา คนทั้งหลายร้องเรียกเหมืองน้อยนั้นว่า ซรัจ
ดังนี้

พลนิกายทั้งหลาย ครั้นล่วงเลยเหมืองน้อยนั้นไปแล้ว จะไปข้างบัจฉิมทิกของ
เหมืองน้อยนั้นก็หลงไปเสียข้างทักษิณทิศ แล้วล่วงเลยไปอีก จึงได้เห็นประเทศที่ตำบลหนึ่ง
ข้างบัจฉิมทิกของเหมืองน้อยนั้น เป็นที่มีหินเสมอกิ่งคำยอาคัยอยู่ในที่นั้น

คนทั้งหลายร้องเรียกชื่อค่ายนั้น ด้วยภาษาชาวกัมโพชว่า จามนะ ดังนี้

ภัวเหคุนั้น ถึงพวกภณชาวหริปัญไชยนคร ก็ร้องเรียกว่าจามนะ ดังนี้ ปรากฏ
อยู่จนทุกวันนี้

พลนิกายเหล่านั้น เมื่ออยู่ในค่ายนั้น ก็หลงไปไม่รู้วาทิกนัยอะทิกใหญ่ ด้วย
อาณาพวของเทพยดาที่รักษาพระนคร ครั้นสิ้นเสบียงอาหารลงแล้ว ก็เกิดความกระสันโคก
เสว้าเสียใจอยู่ในที่นั้น

ในกาลนั้นพระเจ้าอาทิตย์ราชได้สลับทราบคดีเรื่องนั้นแล้ว ก็ให้ภิกษุพิชัยเกริ
บาวร้องให้ประชุมพลนิกายของพระองค์ เสกขออกจากพระนครแล้ว ต้าแคงพระอาการว่า
จะกระทำการยุทธนาการ กับด้วยชนทั้งหลายเหล่านั้น

พระสังคาคิกอาจารย์ เมื่อจะสำแดงเนื้อความนั้น จึงได้กล่าวเป็นพระคาถาไว้ดังนี้
ลำดับนั้น พระเจ้าอาทิตย์ราชเป็นพระราชาปรากฏในหริปัญไชยนคร ครั้นได้
สลับว่าปุตริยอำมาตย์พาพลนิกายมาในที่นั้น ก็ยินดีรีบเร่งมันเทิงพระราชหฤทัย จึงให้
พิฆาตพิชัยเกริบนั้นลื้อลัน ให้ประชุมสุรโยธราช้างม้าแลรถคนเดินเท้าออกจากพระนคร ประคอง
จ้งพระอินทรเทวราชอันเสกขเข้าไปใกล้หม้อสุร ฤ็ประคองจ้งพระยาไกรสรราชสีห์อันของอาจ
ทำไปใกล้ฝูงเนื้อละนั้น เสกขเข้าไปถึงที่ใกล้แล้วจึงตำร้อยอย่างนี้ว่า ตูกรคนพาลเหล่าร้าย
หลาย ท่านทั้งหลายมาในที่นี้จะต้องประตงค์อะไร ท่านทั้งหลายมีปัญญาชั่วช้าไม่รู้จัก
วาระอะไร ไปแล้วยังอำนาจในปากพระยามัจจุราช ฤ็ไกรเป็นเจ้านายของท่านใช้ท่านมา
เหตุอะไร

ในกาลนั้น ปุตริยอำมาตย์นั้น อันมรณภัยคุกคามอย่างยิ่งแล้ว ไม่รู้ที่จะกระ
นาการได้ จึงส่งทูตไปกราบทูลพระเจ้าอาทิตย์ราชภูมิบาลว่า ข้าแต่สมมุติเทวราชเจ้า
พุทธเจ้าทั้งหลายคือชาวกัมโพช พระเจ้าละโว้ผู้มีฤทธิ์ไรมาให้เป็นทุก ข้าพระพุทธเจ้า
ทั้งหลายจะได้เห็นอุปายในการกระทำฤทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่งก็หาไม่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้ง
หลายมาเป็นข้าของพระองค์ ส่วนข้าพระพุทธเจ้าเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าละโว้ ปรากฏชื่อ
ว่าปุตริยอำมาตย์ เป็นผู้ดูแลให้ราชบุรุษที่กระทำราชกิจน้อยใหญ่ประกอบภารงานทั้งปวง

พระเจ้าอาทิตย์ราช ครั้นได้สลับคำทูลทราบทูลแล้วจึงตำร้อคำนี้ว่า ถ้ากระนั้น
เราจะให้อภัยแก่ท่านทั้งหลายที่มาอยู่ใกล้อำนาจจะได้ฟังคำสาบาน จะได้รู้ประจักษ์ว่าท่านทั้ง
หลายเป็นคนซื่อสัตย์

ชาวกัมโพชทั้งหลายรับพระราชบัญชาว่า สาธุ แล้วก็กระทำการสาบานแสดงความ
ซื่อสัตย์ถวาย ส่วนปุตริยอำมาตย์รับเอาความสัตย์แล้ว ก็กล่าวคำนี้แก่ชาวกัมโพชเหล่านั้น
อีกว่า เราทั้งหลายจงกระทำไมตรีจิตอย่างใหญ่ ให้เป็นกรรมคุณยาหยอดอย่าให้ปราศจาก
สารประโยชน์

ครั้งนั้น ปุทริยาอำมาตย์ ก็ถวายบรรณาการกับพาหนะทั้งสี่แก่พระเจ้าอาทิตย์-
ราช แล้วถวายบังคมให้พระเจ้าอาทิตย์ราชให้ไปรทพระราชนิเวศน์ไท่หฺกั๋ว แล้วก็นั่งอยู่เป็นสุข
ไม่มีภัย

ในกาลนั้น พระเจ้าอาทิตย์ราช ก็ขึ้นเร่งบันเทิงพระราชอุทยาน แล้วให้บันลือ
กลองชัยเกรวให้ร้องเอาชัยถึง ๘ ครั้ง

ลำดับนั้น พระเจ้าอาทิตย์ราชทรงพระจินตนาการอยู่ จึงโปรดเกล้าให้เลี้ยงดูพวก
ทาสชาวกำโพรเหล่านี้ ให้มีอาหารสัปปะทานอย่างอาหารอันประณีต แล้วพระราชทานสิ่งของ
ต่างๆ มีผ้าถุงห่มเป็นกัน แล้วนำไปให้อยู่หลังเมืองหริปุญไชยนคร กระทำให้ปรากฏพระยศ
ของพระองค์ แล้วพระราชทานให้ชาวกำโพร ชื่อว่ามัทพัลละ เพราะพระองค์กระทำด้วย
ละพมใหญ่

ส่วนพวกชาวกำโพรเหล่านี้ก็เกิดพยาธิโรคเบียดเบียนขึ้น พวกนั้นล้มตายด้วย
โรคอันแรงร้ายอยู่เนืองๆ ทุกคืนทุกวัน จนมีซากศพมากไม่อาจเผากันได้ ก็ทิ้งลงในแม่น้ำ
น้อยแห่งหนึ่ง ทุกวัน ทุกวัน คนทั้งหลายก็เกลียดแม่น้ำน้อยนั้น เพราะเหตุนี้ แม่น้ำ
น้อยนั้นจึงได้มีชื่อว่า ชิกุจุณ ก่อนมาจนทุกวันนี้ มีอยู่ข้างหลังเมืองหริปุญไชยนคร

พระเจ้าอาทิตย์ราช ได้สลับประพาศที่นั่นแล้ว ก็มีพระทัยเกิดความสงสาร
จึงให้พาพวกพลนิกรชาวกำโพรมาให้อยู่ในหมู่บ้านชื่อว่าคณฺเษยกะคานในหริปุญไชย
นครนั้น เพราะเหตุนี้ หมู่บ้านนั้นจึงเป็นบ้านชาวกำโพร

ภายหลังในสมัยอื่น พวกคนทั้งปวงเหล่านั้น ระลึกถึงบุญคุณแลกรรยาของตน
นึกความทุกข์เคียดกร้อนขึ้น จึงยังพระทัยของพระเจ้าอาทิตย์ราชให้ทรงยินดีแล้ว ก็
กราบทูลขอหนทางที่จะกลับไปยังบ้านเมืองที่อยู่ของตน

พระเจ้าอาทิตย์ราชได้สลับการไปวนาถารองชาวกำโพรเหล่านั้นแล้ว ก็บังเกิด
พระทัยกรุณาจึงตรัสว่า คุณกรท่านผู้เจริญ! ถ้าท่านทั้งหลายปรารถนาจะไปบ้านเมืองของตน
กระทำการสาบานตามความซื่อสัตย์ คัมภีร์นั้นสบตาแล้วก็พากันไปเถิด

ชาวกำโพรเหล่านั้นรับพระราชบัญชาว่า สาธุ แล้วก็ถวายบังคมลาพระเจ้า
อาทิตย์ราช

ครั้งนั้นพระเจ้าอาทิตย์ราช ก็ให้ชักนำมาเติมขันทองใหญ่ แล้วล้างพระวรค

แก้วแหงนอกแก้วของพระองค์ เริ่มเทพยดาทั้งสี่มีเทพยดาในชั้นกามาจรทั้ง ๖ และ
พระอินทร์พระพรหมเป็นประธานให้เป็นสักขีพยาน แล้วจึงให้ชาวกัมโพชทั้งสี่ มีปุทธิ-
อำมาตย์เป็นประธานให้กระทำสาบานแล้ว คำว่าท่านทั้งสี่หลายครั้งก็เกิดกังธิ แล้วก็
ไปรอกให้ไป

ครั้นนั้นชาวกัมโพชทั้งปวงกระทำการสาบานแล้วก็ค้มกิน

ครั้นนั้นพระเจ้าอาทิตย์ราช ก็พระราชทานพาหนะมีช้างเป็นคัน แต่ช้างนั้นห่ม
เครื่องประดับตกแต่ง มีประการต่างๆ แก่ชาวกัมโพชเหล่านั้นให้ประดับตกแต่ง แล้วให้
บริโภคนาหารแล้วก็ส่งไป

ชาวกัมโพชเหล่านั้นถวายบังคมลาพระเจ้าอาทิตย์ราชแล้วก็ไปยังพระนครของตน
ส่วนปุทธิอำมาตย์ ครั้นถึงแล้วจึงถวายบังคมพระเจ้าละโว้แล้วก็กราบทูลข่าว
สารแสดงมีตรสันตติภาพของพระเจ้าอาทิตย์ราชถวาย

ครั้นนั้น พระเจ้าละโว้ จึงทรงปรึกษากับปุทธิอำมาตย์ว่า เราไม่ได้ใช้ท่านไปเพื่อจะ
ให้กระทำมีตรสันตติภาพด้วยพระเจ้าอาทิตย์ราช เราใช้ท่านไปเพื่อจะให้กำจัดพระเจ้าอาทิตย์-
ราชเสีย เหตุไฉนท่านจึงได้มามีมือเปล่าเล่า

ปุทธิอำมาตย์ครั้นได้ฟังพระราชดำรัสแล้วก็หมกปฏิกาณ (หมกหนทางที่จะ
กล่าวโทษ) เป็นผู้เก้ออยู่

ส่วนพระเจ้าละโว้ไม่ทรงทราบอธิบายนั้น ด้วยสามารถมีมานะยิ่งนักแล ด้วย
ความที่พระองค์มีพลมาก ยังทรงพระปราชญ์จะกำจัดพระเจ้าอาทิตย์ราชเสียให้จงได้

ภายหลังในกาลอื่น มีบุรุษอำมาตย์ผู้หนึ่งชื่อว่า สิริคุต ได้เป็นผู้อุปฐากพระเจ้า
ละโว้ แลสิริคุตอำมาตย์นั้นเป็นคนเฉลียวฉลาด เป็นที่นับถือของพระเจ้าละโว้ด้วย
วันหนึ่งจึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าละโว้ ถวายบังคม แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่สมมุติ
เทวราชเจ้า ถ้าความปราชญ์ของพระองค์ยังไม่สำเร็จถึงที่เพียงถึงกระหม่อมแล้ว ข้า
พระพุทธเจ้าจะให้ความปราชญ์ของพระองค์นั้นถึงที่เพียงถึงกระหม่อม พระองค์จงตร
เตรียมพลนิกายไปกับข้าพระบาทฯ จะจับพระเจ้าอาทิตย์ราชจับเป็น ให้มาถวายบังคม
พระบาทพระองค์ของข้าพระบาท ถ้าข้าพระบาทไม่สามารถล่องพระเกษพระคุณได้ ขอ
จงปลงชีวิตข้าพระบาทเสีย

พระเจ้าละไวได้สลับถ้อยคำของสิริคุตอำมาตย์แล้ว จึงทูลว่า ดูก่อนพ่อสิริคุต เราได้ฟังถ้อยคำของท่านก็เกิดโสมนัสยินดีพระทัยยิ่งนัก แล้วพระองค์ก็กระทำการแก้สิริคุตอำมาตย์ แล้วตั้งให้เป็นท้าวเสนาบดี แล้วพระองค์ก็รวบรวมพลนิกาชของพระองค์ส่งไปกับท้าวสิริคุตอำมาตย์ เพื่อให้ยุคลือเอาหริปัญไชนนครอีก

สิริคุตอำมาตย์ ถวายบังคมพระเจ้าละไวแล้ว ก็พาสุริยาทั้งปวงกับพลนิกาชหมู่ใหญ่มายังหริปัญไชนนคร

ส่วนสุริยาทั้งปวงก็ยิ่งโกรธกำหมัดกำกริมฝีปากเข้า แล้วกระทำให้เสียงโห่กัวยปาก กล่าวอยู่ว่าเราทั้งหลายไปหริปัญไชนนครบ่อย ๆ ไม่ได้อยู่ในเรือนกับท้าวบุตรแดกรรยา ที่นี้ไก่อหริปัญไชนนครแล้ว จะจับคนจากชาวเมืองทั้งปวงมาสังคนหนึ่ง จะกระทำให้เป็นทาสของพระราชของเราทั้งหลายแล้วก็พากันมา มาโดยลำดับกับบรรลถึงสุจิตันฐานนคร พลนิกาชทั้งปวงนั้นก็หลงทาง ท้าวอนุภาพเทพคาอารักษ์ หลงไปเสียยังที่อื่น ๆ จนถึงฝั่งแม่น้ำพิงคนที

ในตำบลนั้นมีบ้านไทยอยู่บ้านหนึ่ง ชาวกัมโพชให้พวกคนไทยเป็นนายเรือข้ามแม่น้ำพิงคนทีไปกัวยเรือ

จำเดิมแต่นั้น ที่นั่นเกิดชื่อว่าครคิฏฐะ ทำข้าม มาจนทุกวันนี้

ลำดับนั้นชาวกัมโพช อันเทพคาผู้รักษามหริปัญไชนนครเข้าถึง แล้วก็พากันยังหลงไป ไม่ปรากฏเลยว่าเมืองนี้ๆเมืองนี้เป็นหริปัญไชนนคร ก็บ้ายหน้าเฉพาะต่อทิศภาค เบื้องปัจฉิมทิศและอุตรทิศ แห่งสระโบกขรณีเมืองหริปัญไชนนครไป ก็เข้าไปยังบุรีที่มนุษย์ทั้งหลายทั้งเสีย แล้วไม่เห็นมนุษย์ ก็เที่ยวแสวงหาข้าวสารอาหารสุราได้ แล้วลึบรีโภค แลดื่มกินสุราเมรัยมาไป บางพวกก็ขับร้อง บางพวกก็กระทำให้เสียงโห่ บางพวกก็เล่นรื่นเริงบันเทิงใจ

จำเดิมแต่กาลนั้นมาคนทั้งหลายร้องเรียกกันว่า รันนคร เมืองนี้ยังปรากฏอยู่มาจนทุกวันนี้

คนพวกนั้นหลงอยู่โดยปรกติแล้ว เมื่อดื่มกินสุราเมรัยมาอยู่ก็ยิ่งเป็นภพหลงมากขึ้น คนพวกนั้นไม่อาจไปต่อไปก็พากันกลับหลัง

พวกสุริยราชาวหริปัญไชนนครมีเสนาบดีเป็นประธาน ครั้นได้ทราบว่าคุณพวก

นั้นหลงแล้วก็ออกไปติดตามมา ประหารคนพวกนั้นด้วยดาบหอกไม้ซ้อนฆ่าเสียให้ตาย
เป็นอันมาก ที่เหลืออยู่ก็หนีไปได้ พวกคนที่อยู่ในสุจิตต์เรณูคร ได้เห็นคนพวกนั้นหนีมา
ออกไปติดตามฆ่าเสีย แล้วก็เก็บเอาช้างม้าทองคำเงินแลผ้าถุงห่ม เครื่องประดับแลเครื่องใช้
สอยต่าง ๆ

พวกคนโยธาชาวกัมพูชา อันมรณภัยคุกคามแล้วก็รีบหนีไปไม่อาจกลับมา
ต่อรบเลยสักคนหนึ่ง

จำเดิมแต่กาลนั้นมา พวกคนที่อยู่ในพระนครละโว้สักคนหนึ่งก็ไม่อาจจะก่อ
รบเมืองหริปุญไชย ชื่อว่าจะแลดูเมืองหริปุญไชยยังไม่มีแล้ว พระเจ้าละโว้ถึงจะมีผู้คนมี
กำลังก็ไม่เห็นอุปายสักอย่างเดียว

กัมพูชาปราชัยกัณฑ์ จบแล้ว

จำเดิมแต่กาลนั้นมา หริปุญไชยนครทั้งตงาม ล่วงเสียซึ่งสรรพทุกข์ กระทำให้
สำเร็จได้ทุกประการ บริบูรณ์ไปด้วยข้าวแลน้ำ แลการห่อนว่าขับร้องปราศจากภัย สมณะ
พราหมณ์แลโหราพฤตอาจารย์ทั้งหลาย ได้ทูลพยากรณ์ไว้แก่พระเจ้าอาทิตย์ราชว่า ข้าแต่
มหाराชเจ้า เบื้องหน้าแต่นี้ไป หริปุญไชยนครของเราทั้งหลายจะเป็นมหานครสุขเกษม
โดยไม่สงสัย เทพยาศูมย์ศักดิ์ใหญ่ที่ยั่งยืนดี ไม่นานนักเทพยดาทั้งหลายนั้นจะมากับดา
บารุงรักษาพระนครให้เป็นสุข

พระเจ้าอาทิตย์ราชได้สดับพยากรณ์ ของสมณพราหมณ์โหราพฤตอาจารย์เหล่า
นั้นแล้ว ก็บันเทิงพระราชหฤทัย โปรดให้ข้าราชการแต่งพระนครประจวบเทพนคร ให้หน้า
เครื่องเทพบูชาพร้อมแล้ว ก็อัญเชิญเทพยดาค้วยเครื่องสักการะ มีเทียนแลรูปเป็นต้น
ครั้งนั้นเทพยดาที่มีศักดิ์ใหญ่กับันดาลให้หน้อย่างทรายต่างออกขึ้นเต็มไปบนยอดเขา ก็
อุคสาหอบดาลบารุงรักษา อยู่มาไม่ช้านานหน้อย่างทรายนนั้นก็ปรากฏเจริญใหญ่สูงขึ้น

ในกาลนั้น มีไก่ขาวงามตัวหนึ่ง เป็นไก่ฉลาดทำเสียงไพเราะ มีเสียงเสมอคือ
เป็นไก่ล่าพองาม เกิดมีขึ้นบนยอดไม้อย่างทรายนั้น เพื่อจะรักษาบุรีให้ดีงามเยี่ยงอย่างของ
เทพยดา เป็นไก่ล่าพองทั้งสามยามทั้งกลางวันแลกลางคืน เป็นไก่ทำความสุขให้บังเกิด
ทำโลกทวีให้เจริญ ประชุมชนที่อยู่ในแคว้นแคว้นก็ไม่มี ความหวาดหวั่น รื่นเริงอยู่ด้วยเสียง
ของไก่นั้นเป็นนิจกาล อีกประการหนึ่ง ไก่นั้นขึ้นทั้งสามกาล คือ ในปฐมยาม มัชฌิมยาม

แลยามเป็นอวสานทั้งแลปีแรกมา มีเสียงโผเราะย่อมบันลือให้พวกคนชาวเมืองละโว้
เกรงฤทธิ์พระราชาของตน

ครั้งนั้นพระเจ้าละโว้ ไล่สลับเสียงไก่แก้วประเสริฐชั้นอยู่ แลความองอาจขอ
ไก่อัน ก็เข้าพระทัยว่า พระเจ้าอาทิตย์ราชจะจับเอาพระองค์ไปเป็นทาสกรรมกรได้ ก็
เกรงกลัวพระเจ้าอาทิตย์ราชยิ่งนัก ครั้นรุ่งขึ้นเช้าจึงให้ประชุมหมู่อำมาตย์ เสนาบดี
พราหมณ์โหราจารย์พร้อมกัน แล้วจึงตรัสถามว่า เราได้ยินเสียงไก่อันจะมีนิตอย่างไร

ในกาลนั้น ชนทั้งหลายนั้นจึงกราบทูลพระเจ้าละโว้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้
ประเสริฐในรต ขอพระองค์อย่ากลัวเลย ถึงเสียงไก่อันก็ไม่เป็นที่หนักพระทัยของพระองค์
เสียงไก่อันรักษาเมืองหริปุณฺธิไชย ไก่อันนั้นยังยืนอยู่เนื่องนิจเพียงใด หริปุณฺธิไชยนครนั้นจัก
เป็นเมืองใหญ่ ไม่มีความเคียดครั่นเลยที่เกี่ยวเพียงนั้น

ชนทั้งหลายนั้นกราบทูลอย่างนั้นแล้ว พระเจ้าละโว้เป็นประจุกังลูกศรเลียบ
แทงแล้ว เพราะพระองค์จะทำแก่ลามแลยศของผู้อื่นไม่ได้ จึงเป็นผู้มีพระทัยหวาดหวั่นไหว
ทรงพระกำริแต่จะหาอุบายฆ่าไก่ที่รักษาพระนครหริปุณฺธิไชยตัวนี้อยู่ จะเสวยพระกระยาหาร
ก็ไม่เป็นสุข จะประทับอยู่ก็ไม่เป็นสุข

ชนทั้งปวงมีเสนาบดีพราหมณ์โหราจารย์เป็นต้น ได้เห็นพระอาการของพระเจ้า
ละโว้แปลกประหลาด จึงกราบทูลถามว่า

ข้าแต่สมมุติเทวราชเจ้า ไฉนหนอ พระโรคพาชกก็มีอยู่แต่เล็กน้อย ข้าแต่พระ
องค์ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ทรงพระปรีวิตกอย่างไรๆ ไฉนพระองค์จึงไก่อันเกิด
ชุบชีวิตหอมเหลืองไปแลจะระบายพระอัสสาสะก็ใหญ่ๆ

พระเจ้าละโว้จึงตรัสตอบว่า เราจะไก่อันความเจ็บไข้ก็หาไม่ได้ เราวิตกอยู่แต่
บริษัท ไครจะเป็นชาติพราหมณ์ก็ดี ชาติเวสก็ดี ชาติสุทก็ดี ชาติจันฑาลก็ดี ชาติปุณฺธิ
ก็ดี สามารถจะฆ่าผีที่เกิดขึ้นแล้ว ด้วยมนตร์ฤกษ์วิชา ฤกษ์วิชโอสถอันใดเราจะให้ราชสมบัติ
ในพระนครละโว้นี้แก่คนนั้น เพราะเหตุคนนั้นเป็นผู้เลิศจของเรา

ในกาลนั้น คนผู้ฉลาดกระทำความบาป ได้ทั้งพระวาจาของพระเจ้าละโว้
แล้วจึงกราบทูลอย่างนั้นว่า ข้าแต่สมมุติเทวราชเจ้า เมื่อเหตุอย่างนี้มีแล้ว ขอพระองค์อย่า
ได้ทรงพระปรีวิตกไปเลย ข้าพระบาทเห็นอุบายอยู่อย่างหนึ่ง ไก่อันที่รักษาพระนครหริปุณฺธิไชย

นั้น ถึงจะมีฤทธิ์อำนาจ ก็เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ไม่เป็นแก่นสารเหลือเกินนัก แต่ก็จะไม่ฉลาด
ไปในสิ่งทั้งปวง ส่วนเทพยดาที่รักษาพระนครของเราใ้ปฏิบัติยังเกิดขึ้นนานแล้ว แล
ฉลาดในคุณแลโทษวิเศษกว่าข้าพระบาททั้งหลาย จะกระทำการสักการะใหญ่แก่เทพยดา
นั้น แล้วจะเชิญไปให้มาใ้ของพระเจ้าอาทิตย์ราชซึ่งเป็นข้าศึกเดีย

๕๕ ครั้นนั้นชนทั้งหลายมีพระเจ้าละโว้แลมุขมนตรี เสนาบดีเป็นประธาน จึงกล่าว
แก่คนผู้ฉลาดกระทำความที่เป็นบาปนั้นว่า คำที่ท่านกล่าวนั้นดีแล้ว ก็กระทำตามถ้อยคำ
ของคนที่ฉลาดกระทำความที่เป็นบาปนั้น

ส่วนเทพยดาที่รักษาพระนครละโว้ อันพระเจ้าละโว้บูชาขับถือเชื่อเชิญ โดย
ความเคารพด้วยดีแล้ว ก็รับเอาเครื่องสักการะพิธีกรรมนั้นแล้วบริโภค ครั้นถึงกาลเวลา
แล้ว ก็ประทับยกแท่นตน ให้สัญญาแก่บริวารของตนแล้ว จำแลงแปลงเพศเป็นจระเข้ใหญ่
มายังหริปุญไชยนคร ตามกระแสแม่น้ำพิงคนที ครั้นถึงที่ใกล้หริปุญไชยนครแล้ว ก็จำแลง
แปลงเพศเป็นพราหมณ์ ถือไม้เท้ากับร่มทำด้วยใบไม้เดินไป ก็เข้าไปภายในพระนคร เพื่อ
จะแลดูที่อยู่ของไก่ขาว แล้วก็เที่ยวแลดูไปในระหว่างหนทาง

พอไ้ อัครราชคิสมัยเวลาเที่ยงคืน ไ่ขาวซึ่งจับอยู่บนยอดไม้ย่างทราย ก็กาง
ปีกทั้งสองของตนปรบลงยังพื้นที่อยู่ แล้วก็ขึ้นด้วยเสียงอันไพเราะ

๕๖ ครั้นนั้นพราหมณ์ที่รักษาพระนครละโว้ ได้ฟังเสียงไ่เช่นนั้นแล้วก็รู้แน่ว่าข้าละ
เสียงไ่ขาวนั้น

ในขณะนั้น พราหมณ์ก็ถือไม้เท้า ไปขึ้นยังต้นไม้ย่างทรายแล้วก็ไ่ไ่นั้นให้ถึง
สิ้นชีวิต แล้วทิ้งซากศพไ่ไ่ยังที่ใกล้ต้นไม้แล้วก็ไปยังพระนครละโว้

ปรมิอาจารย์ทั้งหลาย จึงได้อาศัยเหตุนี้ กล่าวไว้ด้วยสามารถจะสั่งสอนแก่
โลกว่า

บุรุษที่เป็นอาชาไนย อาวุธสรรพกิจต่าง ๆ ได้รวดเร็วก็ ช่างแลเมื่อก่อน
อาชาไนยก็ สมณพราหมณาจารย์ ที่มีอาจารย์มาหาเป็นที่ประพฤดิเรียบร้อยก็ บัณฑิต
ผู้มีปัญญาเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็ดี เสนาบดีเป็นกัน ที่เป็นผู้นำหาญก็ดี ไ่ไ่ที่เผิก
ออกแล้วนั้นก็ เหล่านี้เป็นของหาได้ยากยาก ของหายากเหล่านี้ จัดได้ชื่อว่า เป็นมงคล
นำความสุขแลยศทั้งสองประการมาในโลก สิ่งซึ่งเป็นมงคลทั้งหลายเหล่านี้แหละแต่ตั้งแล้ว

เป็นของหาได้ตัวยาก ย่อมบังเกิดมีแก่บุคคลผู้ใด ความสุขแลโลกสมบัติย่อมเจริญยิ่งแก่
บุคคลผู้หนึ่งในที่นั้นตลอดกาลทั้งปวง บุคคลพึงรักษามงคลกิจอย่างประเสริฐเหล่านั้นไว้อย่า
ละเลย ก็เมื่อใดเมื่อมงคลพินาศไปแล้ว ความสุขแลโลกสมบัติก็เสื่อมไปเช่นนั้น ก็เมื่อใด
ไถ่ชาวที่รักษาพระนครหริปุญไซ่นั้น มีคนอื่นมาฆ่าเสียแล้ว ความสวัสดิ์ของชาวหริปุญไซ์
เหล่านั้นก็สูญหายไป

ครั้งนั้น พระราชาในพระนครหริปุญไซ์ ก็กระทำสรีริกของไถ่นั้น เก็บ
อัฐิธาตุประภิชฐานไว้ในที่ใกล้ไม่ห่างหายให้ตั้งการรักษาคือไป

ส่วนพราหมณ์ผู้เลื้อซึ่งรักษาพระนครละไว้ กลับไปถึงพระนครละไว้แล้ว ก็
กราบทูลความที่ได้ประหารไถ่นั้นแก่พระเจ้าละไว้ด้วยนิมิตต์

พระเจ้าละไว้คืนบรรทมแต่เช้าก็ให้หาพราหมณ์ทำนายสุบินมากระทำสักการะ
แล้วตรัสถาม

พราหมณ์ทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ไถ่มีผู้ประหารแล้วก็จริงอยู่
แต่มีเสี้ยนคนหนึ่ง มีฤทธิ์มีอำนาจรักษาหริปุญไซ์นครอยู่ อันตรายแก่ชีวิตยังไม่มีแก่
ผู้เลื้อนั้นนั้นเพียงใด พระนครหริปุญไซ์จักเป็นพระนครใหญ่สุขเกษม แสงภักษาหารได้
โดยง่ายเพียงนั้น

พระเจ้าละไว้ได้สดับคำของพราหมณ์ผู้รักษาพระนครเหล่านั้นแล้ว ก็มีพระทัย
เต็มไปกลัวบีฑี ทรงชำระล้างพระเศียรเกล้าแก่เช้าแล้วให้ตกแก่งเครื่องบูชาสักการะใหญ่
เพื่อจะบูชาเทพยดา แล้วก็บูชาเทพยดาที่รักษาพระนครของพระองค์ โดยเอื้อเฟื้อแล้วจึง
ตรัสอย่างนั้นว่า

ข้าแต่ท่านผู้เป็นเทพยดาในหมู่เทพยดา ท่านเป็นผู้ประเสริฐกว่าหมู่ของคน
ท่านเป็นเทพยดาในหมู่เทพยดา ท่านเป็นผู้มีฤทธิ์ใหญ่ กรรมอันใดที่ข้าพเจ้าปรารถนา
กรรมอันนั้นท่านได้กระทำให้สำเร็จแก่ข้าพเจ้าแล้ว ไถ่ท่านก็ฆ่าเสียแล้ว ยังมีอารักษ์คนหนึ่ง
นอนอยู่ในน้ำเป็นผู้รักษาเมือง จำเป็นต้องปรารถนาชีวิตอันนั้น

อารักษ์ที่รักษาพระนคร ครั้นได้ฟังพระวาจาของพระเจ้าละไว้แล้วได้รับเครื่อง
สักการะพลีกรรมแล้ว ไม่อาจจะละทิ้งเครื่องสักการะพลีกรรมนั้นได้ ก็กระทำการบริโภคน
เสร็จสิ้นแล้ว จำแดงแปลงเพศเป็นสามเณร ปราภฏแก่พระเจ้าละไว้ ซึ่งทอดพระเนตรอยู่

กราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชาเจ้า ข้าพเจ้าจะไป แล้วก็มายังหริปุญไชยนครอีก ก็เข้าไปใน
แม่น้ำทั้งสี่ในภายในหริปุญไชยนคร ไม่เห็นหมู่เทวดาที่รักษาหริปุญไชยนคร จึงออกจาก
นครแลดูไปในสระโบกขรณีทั้งสี่ แลในแม่น้ำทั้งสี่ในภายนอกพระนคร ก็บรรลุถึงฝั่ง
แม่น้ำ ชื่อ สลฺยนที โดยลำดับตามนัยที่ไต่กล่าวมาแล้ว

สมัยนั้น ฝั่เสือนั้นอนรรักษาหริปุญไชยนคร อาศัยอยู่กับกัวยภริยาในวิมานของ
ภรรยาได้แม่น้ำสลฺยนที

ส่วนฝั่เสือนั้นมีสีกุกสีทองคำ เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ส่วนภรรยาฝั่เสือนั้น
ก็เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล

ฝั่เสือนทั้งสองนั้นเสวยทิพย์สุขอยู่ในวิมานของตนนั้นกับกัวยบริวาร เพราะ
บุญกรรมที่ตนสั่งสมไว้แล้ว

ฝั่เสือนอนรรักษาหริปุญไชยนครนั้น คนทั้งหลายกล่าวว่าฝั่เสือนั้รักษาแล้ว
เพราะฝั่เสือนั้นคงอยู่ในน้ำ

ในกาลนั้น ฝ่ายสามเณรก็บรรลุถึงที่นั้น ตามนัยที่ไต่กล่าวมาแล้ว ครั้นทราบว่า
เทพยดาที่รักษาพระนครหริปุญไชยอยู่ในห้วงน้ำนั้นแล้ว เมื่อจะประกาศกับอารักษ์เทวดานั้น
จึงกล่าวเป็นคาถาว่า

ดูราท่านผู้รักษาพระนครผู้เจริญ ท่านมาเถิด เราได้ยินว่าท่านเป็นคนกล้า
เกี้ยวนี้เรามาแต่ไกลจะรบกับท่านคนกล้า จะได้รู้ไว้ว่าท่านมีกำลัง ถ้าवल่งกำลังบุรุษ
ท่านออกมาโดยเร็วเถิด ถ้าไม่ออกมาเราจะไปในที่อยู่ของท่าน

ฝั่เสือนำผู้รักษาพระนครหริปุญไชย ได้ฟังถ้อยคำของสามเณรนั้นแล้ว ก็หัวเราะ
เพราะไม่กลัวสามเณรนั้น เมื่อจะได้ตอบแก่สามเณรนั้น จึงกล่าวว่า

ดูกรท่านอารักษ์ร้ายน่าเกลียด ท่านกินสินบนของชาวละโว้แล้ว ยังเป็นคน
โง่งมมากินอาหารในพระนครหริปุญไชยนี้ ความสำเร็จประสงค์ของท่านจะมีที่ไหน ท่าน
มาแต่ไกล ลำคัญว่าจะได้เป็นผู้รักษาอยู่ยังยืนถาวร ท่านเป็นคนกล้าทำให้เราให้ตายได้จริงแล้ว
ก็จงลงมารบกับเรา

สามเณรได้ฟังถ้อยคำของฝั่เสือนำแล้ว ก็ยังโกรธหนักมีสีรกายวุ่นไหวอยู่ จึง
นฤมิตตนเป็นอารักษ์รักษาพระนคร โภคตงไปในน้ำโดยเร็ว จนล่องเลยที่เห็นไป

ในขณะนั้นผีเสื้อเมืองหริปุญไชยก็เป็นจระเข้มาไทยเร็ว ก็เอากลางตัวสามเณร
นั้นด้วยเขี้ยวอันใหญ่ทงลิ้นยาว

จิวรแลสรีรของสามเณร ก็ทะลุไปทึงสองข้างกาย โดหักก็เป็นกิ่งก้อธาร โผล่
ปลานออกจากช่องแผล

ในขณะนั้น น้ำก็ปรากฏเป็นเลือกไปทึงนั้น ตามกระแส น้ำลงแก่แม่น้ำทึงตามก็
ปรากฏไปจนถึงท่าเมืองละโว้

พระเจ้าละโว้ ได้ทรงฟังข่าวนั้น ก็เสด็จออกไปกับด้วยพลนิกาย บุษาสามเณร
แล้ว ก็กระทำฌาปนกิจ เก็บอัฐิธาตุนำไปยังภายนอกพระนคร กระทำเจกียไว้เป็นที่บูชา
สักการะใหญ่

จำเดิมแต่กาลนั้นมาพวกชนชาวภูมิโพธิ์ก็บูชานับถือเทวรูปนั้น ว่าเทวรูปนี้เป็น
เทวการักษาพระนครของเราทึงหลายนี้

พระสังกาทิกจารย์ อาศัยเหตุนี้จึงได้ภาษิกพระคาถาไว้ทึงนี้

พระทรงเมืองผีเสื้อชาวเมืองละโว้ เป็นผู้ประจำพระองค์พระเจ้าละโว้ พระเจ้า
ละโว้ใช้ไปบ่อยๆ จนตายไปแล้ว พระทรงเมืองผีเสื้อนั้นเป็นผู้ฆ่าแก่งผู้อื่นกาลใด พระทรง
เมืองผีเสื้อนั้นถึงความตายแล้ว ความสวัสดิ์ในเมืองก็สูญหายไป ก็แต่กาลนั้นมา จน
ทึงหลายถือเอาชื่อไทยอย่างอื่นให้เป็นสัญญาว่า รุฎฐัก ผู้รักษาแคว้นทึงนี้

หริปุญไชยนี้เทศทึงนี้ พระมหาเถรผู้มีนามว่า โพธิ์รังสี ได้แต่งไว้แล้ว พระเจ้า
มหาจารย์

ปริเฉทที่ ๑๔ จบแล้ว.

จอมเหวี่ยงก็ ประถม ๑๕

ในกาลนั้นพระเจ้าอาทิตย์ราชได้ทรงสลับว่า เทพยดาผู้รักษาพระนครละไว้จุกแล้ว จึงให้บันลือชัยเกรวให้โห่ร้องขึ้นตามลาค้วยเสียงโห่ใหญ่

ครั้นรุ่งขึ้นเป็นวันใหม่ จึงให้ยกกองทัพเรือบุชาตักการะใหญ่ แล้วได้กระทำการบุชาแก่ผู้ควรวบุชา แลกระทำพิธีกรรมแก่เทพยดาผู้รักษาพระนคร ครั้นถึงวันที่ ๗ ก็ให้กระทำการมหรสพใหญ่

ชาวพระนครก็พากันรื่นเริงบันเทิงใจพร้อมราชบริพารว่า จำเดิมแต่ขึ้นไป พระราชาเราทั้งหลายจะกระทำการต่าง ๆ แต่ขึ้นไปขึ้นชื่อว่าข้าศึกศัตรูของพระราชาเราทั้งหลายไม่มีแล้ว

แท้จริง จำเดิมแต่กาลนั้นมาเมืองหริปัญไชยนั้นก็มีสุข สำเร็จโดยสวัสดิ์ทุกประการ ไม่เป็นเวรแก่พระนครใด แลไม่มีพระนครใดมาเป็นเวรด้วย

ในลำดับนั้น พระราชาทรงพระนามพระเจ้าอาทิตย์ราช โปรดให้กระทำการเจียนจันท์เพ็งแล้วลงใหม่ ๆ พระเจ้าอาทิตย์ราชผู้ประเสริฐนั้นเสด็จไปที่ระเบียงเพื่อจะถวายพระบังคนเบาของพระองค์ เพราะไม่ทรงทราบว่า ประเทศที่ทั้งเจียนจันท์นั้น เป็นที่บังเกิดพระธำมของพระชินสีห์เจ้า มีกาตัวหนึ่งอันกาขาวทั้งไว้ให้พิทักษ์รักษา ก็บินลงมาโดยพื้นอากาศ ทำอุกให้ตกลงบนพระเศียรของพระเจ้าอาทิตย์ราช พอพระเจ้าอาทิตย์ราชอำพระโอษฐ์ตรัสว่า นี้อะไรคังนี้แล้ว ทอดพระเนตรไปยังบน คุกก้อนหนึ่งก็ตกลงมาเต็มพระโอษฐ์ พระเจ้าอาทิตย์ราชก็ดมของไม่สะอาดทั้งน้ำพระเชพระออกเสีย แล้วก็เช็ดพระโอษฐ์เช็ดพระเศียรของพระองค์ด้วยพระหัตถ์ ทรงพระพิโรธอย่างยิ่ง ประคองทั้งพระยาภูษิตินทรนาคราช มีขนหางค้องประหารด้วยอันเหล็กอันหนัก ทรงพระพิโรธจนพระกายสั่นเสด็จกลับจากที่นั้น พระเจ้าอาทิตย์ราช มีพระประสงค์จะเสด็จกลับไปถวายพระบังคนเบาของพระองค์ในกาลอื่นอีก ก็เสด็จไปที่ระเบียงในเวลากลางวัน กาก็บินมาจิกพระเศียรพระเจ้าอาทิตย์ราช ฝ่ายพระเจ้าอาทิตย์ราชก็เสด็จกลับเสียในที่นั้น แม้ในวาระที่

สามกษัตริย์ทำอยู่อย่างนั้น ส่วนพระเจ้าอาทิตย์ราชทรงพระพิโรธ จึงตรัสสั่งอำมาตย์ทั้ง
เสนาให้ดักกานันท์ก่อนเหตุ ด้วยการดักให้มีชีวิตอยู่

ในเวลานั้นอำมาตย์ผู้ฉลาด ก็อุทิศสาหะตระเตรียมดักกาคาตามไปด้วยเครื่องดัก
มีบ่วงเป็นต้น

บรรดาคนทั้งปวงก็เล่นติดตามไปข้างโน้นบ้าง ข้างนี้บ้าง ในโพรงไม้บ้าง ใน
คู่มไม้บ้าง แลกอไม้บ้าง ก็ไม่สามารถจะเห็นกานันท์ อำมาตย์พร้อมทั้งเสนา จึงพากันกลับ
มากราบทูลว่า ข้าแต่สมมุติเทวราชเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าไม่สามารถจะเห็นกานันท์

พระเจ้าอาทิตย์ราช ได้สลับคำของชนเหล่านั้น ก็เกิดพิศวงในพระทัย จึงทรง
ดำริว่า ถ้ากระไรกานันท์จะเป็นยักษ์หรือเป็นเทพยดาจะเห็นอันตรายชีวิตจะมีแก่เรา จึงได้
สั่งแกลงบุรพนิมิตให้ปรากฏแก่เรา ถ้าว่ากุศลสมภารของเรามีอยู่ ขอข้าศึกศัตรูอย่าได้ทำ
เราให้หนักเหนื่อย ขอจงได้กานันท์โดยง่ายเถิด ครั้นทรงพระราชดำริดังนี้แล้ว ก็น้อมสการ
เทพยดาทั้งหลายทรงอธิษฐาน

ในขณะนั้น เทพยดาก็กลั่นกาลใจกา ให้บินมาโดยอากาศ แล้วก็บินลงไปใน
เขตที่ประชุมของอำมาตย์

ฝ่ายอำมาตย์ทั้งหลายได้เห็นกานันท์แล้ว ก็จับกานันท์ไปถวายพระเจ้าอาทิตย์ราช
ายเร็ว

พระเจ้าอาทิตย์ราช ได้ทอดพระเนตรเห็นกานันท์แล้ว ก็ดีพระทัยว่าได้ข้าศึก
วงพระองค์แล้ว เป็นประหนึ่งว่าชนชาติทมิฬทกขัตตน มีคนวางดักเต็มไปด้วย ทรัพย์
กำลังลงในมือที่เหยียยกออกไว้นั้น พระองค์มีพระราชประสงค์จะให้ฆ่ากาเดีย จึงตรัส
สั่งว่า คุณกรมหาอำมาตย์ กานันท์กระทำเราผู้ไม่มีความผิด ให้เกิดโทษถึงสองครั้งสาม
ครั้ง เกียวนี้เราได้โจรร้ายมาแล้ว จะฆ่ามันเสียท่านจะสำคัญอย่างไรๆ

ครั้งนั้นเทพยดาเจ้าเจ้ากลใจอำมาตย์ จึงกราบทูลพระเจ้าอาทิตย์ราชอย่างนี้ว่า ข้า
สมมุติเทวราชเจ้า พระองค์อย่าให้ฆ่ากาเดียเลย ถ้าฆ่ากาเดียแล้ว อันตรายจักมีแก่
องค์สักอย่างหนึ่งโดยไม่สงสัย ถ้าพระองค์ไม่ทรงเชื่อข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานโปรด
ให้หาพราหมณาจารย์เข้ามาไต่ถาม

พระเจ้าอาทิตย์ราช ได้สัปดาห์นั้นแล้ว จึงให้หาพราหมณ์โหราจารย์เข้ามา
กระทำสักการะแล้วครั้นตาม

ในกาลนั้น พราหมณ์โหราจารย์ผู้ชำนาญทำนายนิมิต ก็พิจารณาฤกษ์เวลา
นิมิตวันนั้นแล้ว จึงกราบทูลพระเจ้าอาทิตย์ราชอย่างนี้ว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระองค์
อย่าได้ทรงพระปรีวิตกเลย ในวันนี้ประกอบด้วยฤกษ์เป็นมงคล ทั้งเวลาและนิมิตก็ดีวิเศษ
ยิ่งนัก นิมิตสิ่งนี้จักบังเกิดความสวัสดิ์แก่พระองค์ ก็กาวันนี้พูดภาษามนุษย์ได้เมื่อใด อัสริย-
ยศก็จะปรากฏแก่พระองค์เมื่อวันนั้น ขอพระองค์กระทำการรักษาให้ดี อย่ากระทำความ
ประมาทแก่กาวันนี้เลย

พระเจ้าอาทิตย์ราช ได้สัปดาห์ด้วยคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว ก็มีพระทัย
ซาบซ่านไปกับวชิรฤกษ์ จึงดำรัสว่า เราจะรักษาให้ดี แล้วก็ส่งสมณพราหมณ์เหล่านั้นไป

พอสมณพราหมณ์เหล่านั้นไปแล้ว พระเจ้าอาทิตย์ราชก็โปรดให้หาช่างทองมา
แล้วให้กระทำการทองให้กาอยู่ ครั้นทำกรงทองสำเร็จแล้ว ก็ให้กาอยู่ในกรงนั้น ให้เลี้ยง
รักษาค้วยโภชนาหารโดยเคารพ

ในคืนวันนั้นพอได้ปฐมยาม พระเจ้าอาทิตย์ราชบรรทมอยู่เหนือพระแท่นที่สิริ
ไสยาสน์อันอดงกกลบนพระบวรราชบัลลังก์ ทรงคำนึงในพระทัยอยู่ว่า เมื่อไรกาจะพูด
ภาษามนุษย์ได้ แล้วบรรทมหลับไป

ครั้นถึงมัชฌิมยามได้เวลาครึ่งคืน เทพยดาก็มาทูลพระเจ้าอาทิตย์ราชด้วยนิมิต
ฝันว่า ถ้าพระองค์ประสงค์จะทรงทราบเหตุนี้เร็ว ๆ ก็จงให้ทหารที่คล่องจากครุฑมารคา
ได้ ๒ วันนอนอยู่ที่ใกล้กรงกา นี้ ทหารจะได้ยินเสียงกาทุก ๆ วัน ก็จะรู้จักภาษากา

ก็เมื่อใดทหารทราบดีแล้วจึงพาทหารมายังมารคา ให้บริโภคน้ำให้อาบน้ำให้ดื่มกัน แล้ว
จึงให้ทหารนอนในที่ใกล้กรงกาอีก

เขาทั้งสองนั้นจึงพูดกับออกเล่ากัน เพราะเขาอยู่ในที่สงัด

เมื่อทำได้อย่างนี้สักสามปี ท่านก็จะรู้นิมิตเหตุของกา นี้ เทพยดา^๕นั้นทูลอย่างนี้
แล้ว ก็อันตรธานหายไป

ครั้นรุ่งขึ้นวันใหม่ พระเจ้าอาทิตย์ราช ก็บังคับอำมาตย์ให้พาเอาทหารที่คล่อง

ได้ ๘ วันมานอนอยู่ที่พระลานใหญ่ แล้วให้หาพราหมณ์ทายลักษณะมาพิจารณาในหมู่เด็ก
ทั้งหลายนั้น เลือกเอาแต่เด็กที่มีอายุขึ้นแถมที่สมบูรณ์ไปกัวยกัวยชวณะแลรูปแลลักษณะ

ในกาลนั้น พราหมณ์ผู้ทนายลักษณะทั้งหลาย กราบทูลว่าในทารกเหล่านั้น
ทารกคนหนึ่งสมบูรณ์แล้วกัวยชวณะแลชวณะ อันถึงพร้อมแล้วกัวยกุลแต่ปางก่อนด้วย มี
กำลังปัญญาอันรู้เหตุแจ้งชัดด้วย มีอายุขึ้นด้วย

ในกาลนั้น พระเจ้าอาทิตย์ราช ก็ให้รับทารกที่บริบูรณ์ด้วยคุณแลบุญลักษณะ
นั้นไว้ในสำนักของพระองค์ จัดหาพี่เลี้ยงนางนมให้เลี้ยงรักษา แล้วก็พระราชทานยศแก่
มารดาบิดาของทารกนั้น แล้วพระราชทานสิ่งของต่าง ๆ มีผ้านุ่มห่มแลเครื่องประดับเป็นกัน
แก่ตระกูลที่เป็นญาติแลพวกพ้องเผ่าพันธุ์ของทารกนั้น แล้วพระราชทานแก่มารดาบิดาของ
ทารกทั้งหลาย ที่มิได้ประกอบกัวยคุณที่เหลืออยู่นั้น

ในกาลนั้น หมู่ญาติเหล่านั้นก็ให้ทารกบริโภคน้ำให้อาบน้ำให้ตีมนมแล้วประดับ
ตกแต่ง ให้นอนในที่ศิวิไลยอันอลงกต แล้วให้วางไว้ในที่ใกล้กรงกานั้น กระทำ
ทารกนั้นทุกวัน ๆ โดยนัยที่กล่าวแล้วอย่างนี้ จนถึง ๘ ปี ๘ เดือน ๘ วัน

ทารกนั้นก็รู้ภาษาากาทั้งสี่

คำใดที่กล่าวพูดแล้ว ทารกก็พูดคำนั้นได้ อาจพูดเป็นภาษามนุษย์ได้

ในกาลนั้น พระเจ้าอาทิตย์ราช ก็ให้หาทารกมาแล้วตรัสว่า อุกฤษฏมาร ท่าน
รู้ภาษาากาจริงฤ

ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าทราบเกล้าจริง

อุกรทารก ก็แล้ว ถ้ากระนั้นท่านจงพูดแสดงความกัณเคย แล้วจงถามกานันตาม
ถ้อยคำของเราว่า ในวันแรกเมื่อเราไปบนระเบียง กากำกัณคุณให้ตกลงบนศีรษะเรากัวย
เหตุอะไร กากำกัณคุณให้ตกลงศีรษะแลปากเราแล้วก็บินไป ในวันที่ ๒ ที่ ๓ กามาจิกศีรษะ
เราแล้วก็ไปซ่อนเสียอีก กานเห็นอันตรายจะมีแก่เราอย่างไรฤแลจึงได้กระทำการห้ามปราม
ฤว่ากานเห็นโทษจะมีแก่เราอย่างไรจึงได้กระทำ ท่านอย่าได้กระทำมุสาวาทเลย จงบอกโดย
ความจริงกัวยที่เด็ก ท่านจะปรารภนาสิ่งใด ๆ เราจะกระทำความปรารภนาถึงนั้น ๆ ให้
บริบูรณ์แก่ท่าน พระองค์สั่งสอนกุมารแล้วก็ส่งกุมารไป

ฝ่ายกุมารก็กราบทูลรับพระราชบัญชาว่า ข้าแต่สมมุติเทวราชเจ้า ข้าพระพุทธ

เจ้าจกกล่าวอย่างนี้ ให้สำเร็จพระราชประสงค์ แล้วถวายบังคมลาไปยังสำนักของกา พุก กับกาตัวภาษาตามพระกระแสนับสั่งพระเจ้าอาทิตย์ราช

ฝ่ายกาได้ฟังคำของทารกอย่างนี้แล้วก็พุกตัวภาษากว่า เอออุกรสหายในวัน^๕นั้นพระราชของท่าน เสด็จมาเพื่อจะกระทำพระสรีริกในท้องจันทามรณสถานทีสร้างใหม่^๕ก็ในที่นั้นจะเป็นที่อุบัตบังเกิดพระสรีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคย์ พระพุทธเจ้าของเรา^๕ทั้งหลาย

ทารกจึงถามกว่า อย่างไรท่านจึงรู้ว่าที่นั้นเป็นที่อุบัตบังเกิดพระสรีริกธาตุ^๕ของพระพุทธเจ้า

อุกรสหาย พระผู้มีพระภาคย์ของเราทั้งหลาย ในกาลเมื่อพระองค์ยังทรงพระ^๕ชนมอยู่ได้เสด็จมาจากพระนครพาราณสี เสด็จยืนตรัสอยู่แก่พวกเมงคบุตรชาวป่าในที่นี้ว่า^๕อุกรเมงคบุตรชาวป่าผู้เจริญทั้งหลาย เมื่อใดเราปรินิพพานแล้ว สารีริกธาตุของเราจัก^๕บังเกิดขึ้นในที่นี้ ก็เมื่อครั้งนั้นจะมีบรมกษัตริย์พระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าอาทิตย์^๕ราช จักรองค์วิราชสมบัติอยู่ในที่นี้ พระเจ้าอาทิตย์ราช จักกระทำความสวัสดิ ให้บังเกิด^๕มีแก้วมณีตระกูลของท่านทั้งหลาย ก็ในกาลนั้นพระสรีริกธาตุของเราองค์หนึ่งจักบังเกิดขึ้น^๕ในที่นี้ ครั้นตรัสดังนั้นแล้ว ก็เหาะขึ้นไปบนอากาศเสด็จไปในพระนครพาราณสี ในกาลนั้น^๕กาชาวผู้เป็นปู่ของเรา ได้บินมาข้างหลังพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ฟังคำนั้นทั้งสิ้น แล้วปู่^๕ของเราเนได้ถึงเราไว้ให้รักษาที่นี้ แล้วท่านก็ไปยังป่าหิมพานต์ พระราชาของท่านไม่ทรง^๕ทราบที่นี้ว่าเป็นที่มงคล จึงได้กระทำให้เป็นที่ไม่สะอาดด้วยมูตรและกรี้ช เพราะเหตุนี้เรา^๕จึงกระทำอย่างนี้แก่พระราชของท่าน ถ้าพระราชของท่านไม่เชื่อ ก็ให้ปล่อยเราไป เราจะ^๕พาภาขาวซึ่งเป็นปู่ของเรามา ปู่ของเราเนจักกราบทูลท่านแก่พระราชของท่านโดยพิสดาร

กุมารได้ฟังคำนั้นแล้วจึงกล่าวว่า อุกรสหาย ดีแล้วเราจะกราบทูลตามคำ^๕ของท่านทั้งสิ้นแก่พระราชของเรา แล้วก็ไปเฝ้าพระเจ้าอาทิตย์ราช กราบทูลตามคำภรณ์^๕ทุกประการ

พระเจ้าอาทิตย์ราชได้ทรงฟังคำนั้นก็บังเกิดโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง จึงรับคำทารก^๕ว่า สารถ แล้วได้เลี้ยงอุกาด้วยอาหารมีรสเลิศต่าง ๆ เพราะกาให้ข่าวของพระศาสดา แล้ว^๕โปรดให้ปล่อยกาเนไป

กานันบินไปโดยอากาศก็บรรลุถึงประเทศป่าหิมพานต์ จึงเข้าไปใกล้ภาณุเป็นบุ
ของตน ให้อั่วแล้วก็จับอยู่

มีคำถามขึ้นมาว่า ชื่อว่าการให้อั่วของสฤงษะทั้งหลายจะรู้กันได้อย่างไร

มีคำวิชันว่า ก็แลสฤงษะทั้งหลายถึงกันเข้าแล้ว ก็แสดงความเคารพมาย
หน้าเฉพาะต่อสฤงษะที่เจริญกว่าตน แลทำจงอยปากของตนถึงตะกะ แลน้อมศีรษะลง
แล้วประสานปีกทั้งสองเข้า แลน้อมศีรษะลงอีกกระทำอุระประเทศเหนือพื้น แล้วยกขึ้น
สักกรูหนึ่งแล้วก็จับอยู่ เมื่อสฤงษะทั้งหลายทำกันอย่างนี้ก็ชื่อว่า การให้อั่วของสฤงษะทั้งหลาย
เหล่านั้น

ส่วนกาชาวกู้เห็นนักษัตรของตนแล้วก็ใจ จึงกล่าวตัมโมทนิยกถากับด้วยกาผู้
เป็นนักษัตรของตนนั้น เมื่อกาชาวจะถามข่าวคราวถึงที่ ที่จะบังเกิดพระธาตุของพระชินสีห์
เจ้าอีก จึงกล่าวเป็นพระคาถาว่า

ตุกรหลานน้อยผู้ไม่ได้เห็นหลานนานแล้ว หลานอยู่สบายก็ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ
เบียดเบียนนอกฤดูจึงมาได้ ที่ที่จักบังเกิดพระชินธาตุ ยังเป็นที่เกษมอยู่ไม่บกพร่องนอกฤดู

เมื่อกาชาวกู้ถามอย่างนั้นแล้ว กาไปตกจึงกล่าวกับกาชาว่า

พระเจ้าข้า พระเจ้าผู้ เปรียบประดุจกังเทพยดา ไม่ได้เห็นข้าพเจ้านานแล้ว
ข้าพเจ้าก็ไม่ได้เห็นพระเจ้าผู้มานานแล้ว ก็ยวให้ข้าพเจ้ามาเพื่อจะรักษาที่ที่จะประดิษฐานพระ
ชินธาตุของพระเจ้าผู้ ออเนง ความเกษมแลไม่เกษมเกษมมีอยู่ในกาลก่อนๆ อย่างไร ความ
ทุกข์กับความสุขก็เป็นไปอย่างนั้น ก็เดี๋ยวนี้พระราชาทำที่นั้นให้เต็มไปด้วยของไม้สะอาด
มีกลิ่นเป็นกัน แต่พระราชานี้มีพระเกศานุภาพแผ่ไปในประเทศทั้งปวง แลมีฤทธิ์มีความ
เพียรมาก พระองค์มีพระประสงค์จะทรงทราบเรื่องที่ที่จะบังเกิดขึ้นของพระธาตุที่พระนุทร-
เจ้าได้พยากรณ์ไว้ เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้กราบทูลถวายเลศอุบายพระองค์ก็ทรงเชื่อ จึง
โปรดใช้ให้ข้าพเจ้ามาเชิญพระเจ้าผู้ไป

กาชาวกู้ฟังคำของกาผู้เป็นหลานก็รับว่าดีแล้ว ก็ให้ฝูงกาพาประชุมกัน แลเลือก
สรจับเอาภาที่มีร่างกายโตใหญ่แลกำลังหนุ่ม ถึงพร้อมไปด้วยเร็วแรงกำลัง มีความเพียร
แล้วองไวใกล้สองกา ให้คาบที่สุกก่อนไม้ที่มีแรงข้างระกัวแล้ว ส่วนกาชาวก็นั่งอยู่บน
ท่ามกลางท่อนไม้แน่นมาโดยอากาศกับด้วยกาบริวาร ๕๐๐

ส่วนกาที่เป็นทูต ก็นำทางบินมาข้างหน้าบินมาจากป่าหิมพานต์ถึงทวีปอุษณธรในวันที่๘ ด้วยกำลังความยี่งกแห่งเอาพระชินราชเป็นอารมณ์

ส่วนกาที่เป็นทูตก็เข้าไปยังที่เฝ้าพระเจ้าอาทิตยราชก่อนกว่ากาทั้งปวง จึงให้ทหารกราบทูลความที่กาชาวนั้นมาถึงแล้วแก่พระเจ้าอาทิตยราช

พระเจ้าอาทิตยราช ได้สลับว่ากาชาวมานั้นมาถึงแล้วก็ดีพระทัย จึงให้จัดแจงพื้นอันกว้างใหญ่ ให้ปูเสื่ออาสนะเป็นตึ่มใหญ่ใหญ่ จึงเชิญกามิกาชาวเป็นประธาน ให้จับแล้วก็เลี้ยงดูให้อิ่มหน้าสำราญด้วยอาหารมีรสอันเลิศต่าง ๆ

ครั้นกาทั้งหลายได้รับพระราชทานเลี้ยงสำเร็จเสร็จแล้ว พระเจ้าอาทิตยราช มีพระราชประสงค์จะสลับธรรมของกาชาวนั้น จึงให้ราชบุรุษยกเครื่องสักการบูชามีประการต่าง ๆ มีเทียนรูปเป็นต้นมาบูชาแล้ว ก็เสกจประทับนั่งบนราชอาสน์ เป็นที่พอพระทัยของพระองค์

ในลำดับนั้น พระยากาเผือกก็กระทำปฏิสันถารกับด้วยพระเจ้าอาทิตยราช พระสังคาคณาจารย์ เมื่อจะดำแดงเนื้อความนั้นด้วยสามารถประพันธ์ให้เป็นพระคาถา กระทำให้เป็นถ้อยคำนำมาซึ่งรสแก่โสตประสาท จึงได้กล่าวไว้ดังนี้ว่า

ในลำดับนั้น พระเจ้าอาทิตยราช จึงเสด็จเข้าไปใกล้พระยากาเผือก ทรงบูชาพระยากาเผือกแล้ว ก็เสกจประทับนั่งในราชอาสน์ที่พอพระทัย ลำดับนั้นพระยากาเผือกได้เห็นพระเจ้าอาทิตยราชมีความเคารพในตน จึงได้กล่าวปฏิสันถารเป็นที่น่าเพลิดเพลินกับด้วยพระเจ้าอาทิตยราชนั้นว่า ข้าแต่มหाराชเจ้าพระองค์ปราศจากพระโรคาพาธ แลปราศจากความกังวลด้วยราชกรณียกิจ ครอบครองสิริราชสมบัติมีให้กำเริบทิศพิรุณธรรมอยู่ ๆ หนึ่ง พระองค์ทรงอภิบาลบำรุงรักษาพระราชอาณาเขตของพระองค์ เป็นที่มีรักษาหาแสงหาได้โดยง่ายปราศจากทุกข์ภัยอยู่ ๆ หนึ่ง ข้าศึกศัตรูหมู่ปัจจามิตรไม่เกรงขามต่อพระราชอาชญา เป็นประจักษ์ถึงฉายาที่บุคคลเห็นด้วยตามีอยู่ ๆ

พระเจ้าอาทิตยราช จึงตรัสตอบว่า

อูกรพระยา กา เราหาได้มีโรคาพาธอันใดมาเบียดเบียนไม่ แลกังวลสิ่งใดก็ไม่ มีแก่เรา เราได้ครอบครองสิริราชสมบัติได้กำเริบในทิศพิรุณธรรม เราได้อภิบาลบำรุงรักษาพระราชอาณาเขตของเรา เป็นที่แสวงหารักษาหาได้โดยง่าย ไม่มีทุกข์ภัยสิ่งใด

สิ่งหนึ่งมาเบียดเบียนเลย อนึ่ง ข้าศึกศัตรูหมู่ปัจจามิตร ซึ่งไม่เกรงขามต่อพระราชอาญา เป็นประจักษ์แก่สายตาที่บุคคลเห็นด้วยตาที่ไม่มี ดูกรพระยาภา การมาของท่านครั้งนี้เป็นการ ที่แล้ว อนึ่ง การมาของท่านไม่สู้ไกลนักกอกกฏ เราขอถามท่านผู้เจริญผู้เกิดในฟองผู้ประ เสริฐสูงสุก ไฉนว่าเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ได้เสด็จมาพยากรณ์ว่า พระชินราจะอุบัติบังเกิดขึ้นในที่นี้ คำที่ว่าเป็นคำจริงกฏเป็นคำเท็จ

ลำดับนั้นพระยาภาเฝือก เมื่อจะสำแดงธรรมที่จริง จึงกราบทูลพระเจ้าอาทิตย์-
ราชว่า

ข้าแต่ महाराजเจ้า วาจาเป็นวาจาจริงไม่เป็นวาจาเท็จ แท้จริงพระสัมมาสัม-
พุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระอภิธรรมโพธิญาณแล้ว พระองค์มีพระกรุณาอันยิ่งใหญ่ ไม่มุ่งหมายแต่
ความสุขส่วนพระองค์ เพราะเหตุจะให้พระองค์เป็นสุขเหตุใด เหตุคั้งนั้น พระองค์แลดู
เวไนยสัตว์ทั้งปวงทุกวัน ๆ เวไนยสัตว์ทั้งหลายอยู่ในที่ใด โกลกิตไกลกิต พระองค์ก็เสด็จ
ไปในที่นั้น ได้ประทานมรรคผลเพื่อจะปลดปล่อยเวไนยสัตว์ให้พ้นไปจากทุกข์ สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระองค์ปลดปล่อยสรรพสัตว์ทั้งปวงให้พ้นไปจากทุกข์ แล้วก็
เสด็จมายังที่ของพระองค์อีก พระองค์กระทำอยู่อย่างนี้ ตั้งแต่แรกตรัสรู้จนถึงเสด็จดับขันธ
ปรินิพพาน ในสมัยครั้งหนึ่งเมื่อพระพุทธองค์เสด็จอยู่ในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เป็นที่
รมณีสถานใกล้พระนครพาราณสี ทรงเห็นบ้านชโรทคามของพวกเมงคบุตรทั้งหลายอยู่ที่
นั้น จึงได้เสด็จมาจากป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทรงรับบิณฑบาตในบ้านชโรทคามนั้น ทรง
สั่งสอนพวกเมงคบุตรทั้งปวงเหล่านั้น แล้วเสด็จมาประทับยืนอยู่ในประเทศที่นั้น พวกเมงค-
บุตรชาวป่ากับข้าพระบาทก็ได้ตามเสด็จมา พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐพระองค์นั้น เสด็จขึ้น
ตรัสแก่พวกเมงคบุตรชาวป่าว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ในอนาคตกาลประเทศที่นี้จักเป็น
พระนครใหญ่ กาลนั้นจะมีพระราชพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามพระเจ้าอาทิตย์ราชครอบ
ครองสิริราชสมบัติ พระเจ้าอาทิตย์ราชนั้นจักกระทำตามถ้อยคำของท่านทั้งหลาย ครั้น
เมื่อเราผู้ภคาคคเสด็จดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพานแล้ว พระสรีรธาตุของเราพระองค์หนึ่ง
จะบังเกิดขึ้นในที่นี้ พระสรีรธาตุของเราจะนี้เป็นของพระเจ้าอาทิตย์ราช พระเจ้าอาทิตย์-
ราชนั้น จักกระทำการสงเคราะห์แก่ญาติของท่านทั้งหลาย พระสัมพุทธเจ้าพระองค์ตรัส
อย่างนั้นแล้ว ก็เสด็จเหาะไปบนเวหา ส่วนข้าพระองค์จึงตั้งกามุเป็นหลานให้รักษาทัน

พระมหाराชาเจ้าไม้ทรงทรวงบ จึงให้กระทำเรือนจันทน์เพื่อจะกระทำสรีรภิกขุ ได้เสด็จไปยัง
ท่ามกลางระเบียบ ส่วนท่านก็ได้กระทำนิมิตแก่พระองค์เพื่อจะห้ามพระองค์ ขอพระมหाराชา
เจ้าอย่าได้ทรงพระพิโรธท่านนี้เลย ท่านจะกระทำประโยชน์แก่พระองค์

พระยาภา แสดงธรรมแก่พระเจ้าอาทิตย์ราช ด้วยพุทธลีลาเป็นไปตามถ้อยคำ
ของพระพุทธเจ้าอย่างนี้

ส่วนพระเจ้าอาทิตย์ราช ได้สดับธรรมของพระยาภาเผือก ก็มีพระราชหฤทัย
ซ่านไปถวายพระบิณฑบาตความสงสัยแล้ว จึงบังคัมภีรอำมาตย์ว่า อัครอำมาตย์ผู้เจริญ ท่านทั้ง
หลายจงพิจารณาที่นั่นในขณะนี้แล้ว จงชนเอาดินที่ขั้วขั้วออกเสีย จงชนดินที่ก้นชนทรายที่ตี
มาใส่ไว้ในที่นั้นให้เต็มจงดี

พระเจ้าอาทิตย์ราช บังคัมภีรอำมาตย์ทั้งหลายอย่างนี้แล้ว กับพาพระยาภา
ด้วยเครื่องบูชาสักการะอีก แล้วกระทำอัญชลีประคองขึ้นบนพระเศียรเกล้า เมื่อจะชมเชย
พระคุณของพระยาภาเผือกนี้ จึงตรัสว่า

อัครพระยาภาผู้เป็นใหญ่ ท่านเป็นผู้สมควรคัมภีร ท่านเป็นผู้มีอายุยืน ท่านได้
เห็นพระลัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ฟังพระธรรมแก่พระโอรสผู้ของพระพุทธเจ้าท่าน ข้าพเจ้าทั้ง
ปวงเป็นผู้อาภัพ มาเกิดในกาลธัญจากพระพุทธเจ้าเสียแล้ว แต่ไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้าด้วย
ได้เห็นอยู่แก่หมู่พระภิกษุสงฆ์อันอุดมนี้ อนึ่งธรรมใดที่ท่านฟังมาแก่พระโอรสผู้ของพระ
พุทธเจ้าท่าน ธรรมนั้นท่านแสดงดีแล้ว เหตุใด เหตุถึงนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายลี้ภัยอยู่
ซึ่งธรรมที่ท่านแสดงแล้วนี้ ว่าเหมือนกับธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงแล้ว

ถ้าคัมภีรนี้ พระยาภาจึงกราบทูลว่า

ข้าแต่มหाराชาเจ้า ขอพระองค์จงทรงพระชนม์อยู่สืบกาลนานเถิด ขอพระองค์
จงรักษาพระราชอาณาเขตโดยธรรมเถิด ขอพระองค์อย่ากระทำความประมาทในพระพุทธ-
เจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า ข้าแต่มหाराชาเจ้า พระลัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้พยากรณ์
พระองค์ไว้ เพราะเหตุใด เพราะเหตุนี้ นั้นแหละ ขอพระองค์จงช่วยพิทักษ์รักษา
พระธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ อย่าได้บอกพระธุระเสียเลย

พระยาภา ได้กราบทูลพระเจ้าอาทิตย์ราชด้วยประการดังนี้แล้ว อันเถาทั้งหลาย
แวงล้อมมาแล้วด้วยประการใด ก็แวงล้อมไปด้วยกาทั้งหลายด้วยประการนี้

พระเจ้าอาทิตย์ราช พระองค์ถึงซึ่งความโสมนัสอย่างยิ่ง

มีคำใจเซเข้ามาว่า บรรดาเสกข์เกียรติมา^{๕๕}ทั้งสน ชื่นเชื่อว่ากาเป็นเสกข์คำชา จะ
รู้จักแสดงธรรมด้วยพระพุทธรูปอย่างไร

มีคำวิสัชนาว่า จริงอยู่ ชื่อว่ากาที่เป็นกาสามัญ บัดนี้เทศน์มกล่าว่าเป็นเสกข์
คำชา ส่วนพระยาาเณอ^{๕๖}นั้นไม่ใช่กาสามัญ เป็นกาสาวกของพระพุทธเจ้า เมื่อพระสัมมา
สัมพุทธเจ้าเสด็จอยู่ในพระนครพาราณสี กาพุทธสาวกนั้นได้กระทำพุทธอุปฐาก และได้
ฟังธรรมของพระพุทธเจ้านั้น กาพุทธสาวกนั้นประจักษ์พระภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่ง
เป็นปัจฉาสมณะคามเสกข์มาข้างหลังของพระพุทธเจ้า ในกาลที่พระองค์เสด็จในที่นี้ คำใดๆ
ที่เป็นคำของพระพุทธเจ้า กาพุทธสาวกก็ได้ฟังคำนั้นๆ ไว้ ส่วนสมเด็จพระผู้มีพระภาคย์
ของเราทั้งหลาย ทรงทราบอัชฌาตัยแลกรรมชวณะของกานี้ แลทรงทราบว่ากานี้จะมีอายุ
ยืนนาน จึงตรัสว่าเมื่อเราผู้เสกข์กับชนัน^{๕๗}ปรีนิพพานแล้ว เชกพระอรหันต์ก็สิ้นแล้ว ถึง
คราวเชกจะมีแต่พระสุกขวิปัสสิกา กาเณอ^{๕๘}กัณฑ์จักกล่าวธรรมแก่ชนทั้งปวง เป็นไปตาม
ถ้อยคำของเรา จักรักษาที่ที่จะประกฤษฐานพระธาตุของเรา เพราะเหตุใด เพราะเหตุนี้
กาเณอ^{๕๙}นั้นเป็นผู้สามารถจะแสดงธรรม เป็นไปตามความวิถกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
อีกประการหนึ่ง พระเจ้าอาทิตย์ราชจักรกระทำการบูชาตักการะใหญ่แก่กา จักนมัสการ จัก
เชือกามพุทธพยากรณ์เป็นอย่างยิ่ง

ในกาลเมื่อพระยาเณอ^{๖๐}ไปสู่น้ำหิมพานต์แล้ว พระเจ้าอาทิตย์ราชก็เสด็จลง
จากพระราชนิเวศน์ ชำระที่นั้นให้หมดจกมลธอาคด้วยพระราชหัตถ์ของพระองค์แล้ว จึงให้
ชนเณอ^{๖๑}คินที่ชั่วออกไปเสียภายนอกพระนคร ให้ชนเณอ^{๖๒}คินที่ดีมาเรียบรายลงให้เต็มแล้ว ให้
เรือชนเณอ^{๖๓}เณอ^{๖๔}เรือนในพระนครที่อยู่ของพระองค์ ออกไปเสียให้ไกลห่างจากที่นั้น แล้วให้
กระทำราชวิภีประมาณวาหนึ่ง โดยรอบที่นั้นทั้งสี่ทิศ ให้เต็มไปด้วยทรายเงินทรายทอง
หนาประมาณศอกหนึ่งแล้ว ให้ตั้งเรียบเรียงโดยรอบด้วยระเบียบ หม้อทองหม้อเงินอันเต็ม
ไปด้วยดอกปทุมชาติแลดอกอุบล แลดอกไม้กลิ่นหอมอันบานแล้วในราชวิภี แลภายใน
นอกจากราชวิภีนั้นแล้ว ให้ตั้งเรียบเรียงเทียนทองเทียนเงินแลรูปแลจตุรตเม็กกลิ่นหอม แล
ระเบียบกระดางทำด้วยแผ่นทองแผ่นเงิน แลปลูกกันกล้วยในเสาด้านปลายไว้ในราชวิภี

แลภายในนครราชวดีนั้นแล้ว ให้ตั้งเรียบเรียงโคจรอบ ด้วยระเบียบธงชายและธงปรากฏ
ในภายนอกนครราชวดีนั้น

พระเจ้าอาทิตย์ราช โปรดให้ตกแต่งอย่างนั้นแล้ว จึงให้คัดลอกประกาศเที่ยวไป
ในพระนครทั้งสี่ด้าน ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายหลาย พระสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคย์เจ้า
ได้อุบัติบังเกิดขึ้นในท่ามกลางสนาม ของพระราชวังของเราทั้งหลาย ในโอกาสสมัย ท่านทั้ง
หลายจึงไปบูชาพระสารีริกธาตุนี้ด้วยเครื่องสักการบูชา มีเทียนธูปและระเบียบดอกไม้ของ
หอม เป็นต้น แลจงไปสรรเสริญพระสารีริกธาตุนี้ด้วยน้ำหอม

ประชุมชนชาวพระนครได้ฟังคำประกาศนั้นแล้ว มีจิตชื่นบานเป็นอย่างยิ่ง ก็ถือ
เครื่องสักการบูชา มีเทียนธูปและดอกไม้ ของหอมและจตุรณ แลพวงดอกไม้ แลพวงมาลัย
เป็นต้น ก็เบียดข่มไปถวายหม้อ เต็มไปด้วยน้ำหอมมาพร้อมกัน ณ สถานที่นั้น ด้วยกำลัง
สมควรแก่กัน ๆ แล้วสรรเสริญบูชาถวายอภิवाทแล้ว ก็พากันนั่งอยู่ตามสมควรแก่กัน ๆ

ส่วนพระเจ้าอาทิตย์ราช สรงสนานพระเศียรเกล้าแล้ว ก็ประทับด้วยอาภรณ์มี
ประการต่าง ๆ ทรงจับพระเก้าอี้สุวรรณภิงคารอันเต็มไปด้วยน้ำหอม มีหมั่นนางสนม มี
พระราชเทวีเป็นประธานแวดล้อมเสด็จมา

ส่วนพวกพราหมณ์เคหบดี มีเสนาบดีเป็นต้น ก็ตามเสด็จพระเจ้าอาทิตย์ราชมา
ในภายหลัง ครั้นถึงแล้วพระเจ้าอาทิตย์ราชก็ทรงยกพระเก้าอี้สุวรรณภิงคารขึ้นบนพระเศียร
เกล้า แล้วสรรเสริญสถานที่ที่จะบังเกิดพระบรมธาตุลงโดยเคารพ

ลำดับนั้น พระราชเทวีแลพระราชธิดา ก็สรรเสริญสถานที่นั้นลง

ลำดับนั้น ประชุมชนทั้งปวงมีเสนาบดีเป็นต้น ก็เข้าไปใน ๔ ทิศสรรเสริญสถานที่
นั้นแล้วถวายนมัสการ แลก็พากันหยุดพักอยู่

ลำดับนั้น พระเจ้าอาทิตย์ราชก็บูชาสถานที่นั้นด้วยระเบียบดอกไม้ของหอม
ถวายนมัสการแล้วก็ตั้งอัญชลีประนมหัตถ์เหนือพระเศียรเกล้า ปราศรัยถึงพระพุทธรูปโดย
เคารพ เมื่อจะกระทำการเชื่อเชิญพระชินธาตุเจ้า จึงตรัสเป็นพระภาลว่า

ข้าแต่พระสัพพัญญุตสัมพุทธเจ้าผู้เจริญ ผู้มีพระกรุณาอันยิ่งใหญ่ในโลก ได้ยินว่า
เดิมเมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ได้เสด็จมาจากพระนครพาราณสี ทรงประทับยืนอยู่ใน
ที่นั้น ได้ทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ผู้เป็นญาติว่า พระสารีริกธาตุของพระองค์จักอุบัติ

บังเกิดขึ้นแก่ข้าพระองค์ในสถานที่นั้น ถ้าสถานที่นั้นมีพระสารีริกธาตุของพระองค์อุบัติ
บังเกิดขึ้นจริงแล้ว ขอพระสารีริกธาตุเจ้าจงส่งปาฏิหาริย์ให้ประจักษ์แก่ข้าพระองค์และ
ประชุมชนทั้งหลายเถิด

ในขณะนั้น ครั้นเมื่อวัตรมีของมอบที่บรรจุพระธาตุอันประเสริฐ มีประมาณเท่า
ปลีกล้วยอันใหญ่ อันเต็มไปด้วยเครื่องหอม แลเต็มไปด้วยเครื่องอบอันเป็นทิพย์ พรั่ง
พร้อมมาแล้ว มอบพระธาตุอันประเสริฐของพระเจ้าอโศกราชก็เปล่งแสงสว่างทั่วรัตนเจ็ด
ถึงซึ่งเป็นอนุเมกข์ปการ รุ่งเรืองอยู่ด้วยอานุภาพพระธาตุ สันกาลนาน ประชุมชนทั้งหลาย
มีพระเจ้าอาทิตย์ราชเป็นประธาน ก็เกิดความเลื่อมใสมีใจรื่นเริงยิ่งสูงขึ้น ๆ ก็เปลื้องวิภว
ภรณ์อันประเสริฐกระทำการบูชาพระชินราช ครั้นนั้นเสียงเอ็กเกริกก็ก้องใหญ่ ก็ประพฤติ
เป็นไปในสถานที่นั้น ด้วยเสียงสาธุการแลเสียงสังข์เสียงกลองแลเสียงดุริยางคดนตรี มี
องค์ ๕ ประการ

นิเทศแสดงด้วยพระธาตุปาฏิหาริย์อย่างนี้ แลพระธาตุจมลงไปในแผ่นดินอีก
พระมหาเถระผู้มีนามว่า ไพริรังสี ก็แก้แ่งไว้แล้ว.

ปริเฉทที่ ๑๕ จบแล้ว

คณมุตแห่งชาติรับมิ่งคณาภิเษก
เชียงใหม่

